

Strategie ochrany
biologické rozmanitosti České republiky
2016–2025

Strategie ochrany biologické rozmanitosti České republiky 2016–2025

Strategii připravil autorský kolektiv pod vedením Ministerstva životního prostředí, ve kterém byli zastoupeni pracovníci MŽP, MZe, AOPK ČR a další externí odborníci a konzultanti. Strategii rovněž projednali a doplnili členové Výboru pro krajinu, vodu a biodiverzitu při Radě vlády pro udržitelný rozvoj (RVUR) a následně ji schválila Vláda ČR usnesením č. 193 ze dne 9. března 2016.

Editoři: Jiří Mach, František Pojer, Jan Plesník, Michael Hošek, Jan Dušek, Romana Trubačiková

Výkladový slovník zpracoval Jan Plesník

Vydalo Ministerstvo životního prostředí, se sídlem Vršovická 1442/65, Praha 10.

Autorská práva vyhrazena. Citace bez uvedení zdroje, komerční rozmnožování, nebo jiné využití jakékoli části této publikace bez souhlasu vydavatele (Ministerstvo životního prostředí) bude chápáno jako neoprávněný zásah do vydavatelských a autorských práv.

© Ministerstvo životního prostředí, 2016

ISBN: 978-80-7212-609-5

Obsah

Úvod	5
Struktura a členění Strategie	6
Financování Strategie	7
Vyhodnocení Strategie	8
Souhrn	10
Priorita 1 – Společnost uznávající hodnotu přírodních zdrojů	11
Cíl 1.1: Společnost uznávající hodnotu přírody	12
Cíl 1.2: Veřejná správa	16
Cíl 1.3: Soukromý sektor	20
Cíl 1.4: Cestovní ruch	25
Cíl 1.5: Ekonomické nástroje a finanční podpora	30
Priorita 2 – Dlouhodobě prosperující biodiverzita a ochrana přírodních procesů	35
Cíl 2.1: Genetická rozmanitost	36
Cíl 2.2: Druhy	40
Cíl 2.3: Invazní nepůvodní druhy (IAS)	44
Cíl 2.4: Přírodní stanoviště	48
Cíl 2.5: Krajina	52
Cíl 2.6: Sídla	56
Priorita 3 – Šetrné využívání přírodních zdrojů	59
Cíl 3.1: Zemědělská krajina	60
Cíl 3.2: Lesní ekosystémy	64
Cíl 3.3: Vodní ekosystémy	69
Cíl 3.4: Půda a nerostné bohatství	75
Cíl 3.5: Zachování a obnova ekosystémů	79
Cíl 3.6: Udržitelné využívání genetických zdrojů	83
Priorita 4 – Strategické plánování a politika	87
Cíl 4.1: Zajištění aktuálních a relevantních informací	88
Cíl 4.2: Ekosystémové služby	93
Cíl 4.3: Mezinárodní spolupráce	96
Zdroje financování cílů Strategie	100
Soulad cílů a opatření Strategie se Státní politikou životního prostředí a s ostatními sektorovými politikami	103
Seznam použitých zkratk	105
Výkladový slovník	108
Příloha č. 1 – Strategický plán Úmluvy o biologické rozmanitosti 2011–2020 (Aiči cíle)	118
Možnosti implementace Strategie na úrovni samosprávy, soukromého sektoru a ostatních zájmových skupin	122

Český ráj, foto: Z. Patzelt

Úvod

Strategie ochrany biologické rozmanitosti České republiky pro období 2016–2025 (dále jen „Strategie“) představuje základní koncepční dokument definující priority v oblasti ochrany a udržitelného využívání biodiverzity na území ČR. Navazuje na komplexní vyhodnocení předcházejícího dokumentu z roku 2005, na základě kterého byly identifikovány prioritní oblasti a cíle. Také zohledňuje současné mezinárodní závazky, zejména Strategii EU pro oblast biodiverzity do roku 2020 a Strategický plán Úmluvy o biologické rozmanitosti (CBD) do roku 2020. Současně Strategie navazuje na opatření, definovaná Státní politikou životního prostředí, a je provázána i s dalšími koncepčními dokumenty napříč prakticky všemi sektory.

Hlavní úlohou aktualizované Strategie je vytvoření základního koncepčního rámce vycházejícího ze stávající legislativy a existujících nástrojů, který přispěje ke zlepšení celkového stavu a udržitelnému využívání biodiverzity na území České republiky. Příznivý stav biologické rozmanitosti je základním předpokladem pro to, aby ekosystémy poskytovaly základní statky a služby lidské společnosti. Proto je nutné chápat ochranu a udržitelné využívání biodiverzity jako jeden z klíčových pilířů udržitelného rozvoje České republiky. Strategie v tomto ohledu představuje koncepční dokument pro dosažení cílů definovaných v oblasti ochrany přírody a přírodních zdrojů v aktualizovaném Rámci udržitelného rozvoje České republiky do roku 2030. Strategie reflektuje aktuální mezinárodní cíle, které jsou úzce provázány s cíli udržitelného rozvoje, což významně přispívá k provázání cílů Strategie s jinými koncepčními dokumenty na národní úrovni právě prostřednictvím Strategického rámce udržitelného rozvoje ČR.

Hlavním cílem Strategie je zabránit pokračujícímu celkovému úbytku biologické rozmanitosti na území České republiky a zároveň implementovat opatření a činnosti, které povedou ke zlepšení stavu a dlouhodobě udržitelnému využívání biodiverzity. Paralelně a v souladu s tímto hlavním cílem je významnou snahou Strategie přispět ke zvýšení širšího povědomí o významu biodiverzity a její adekvátní ochrany pro zajištění budoucího udržitelného rozvoje České republiky. Trend celkového poklesu biodiverzity je dlouhodobě sledován na celoevropské úrovni, což potvrdilo i Střednědobé vyhodnocení Strategie EU pro oblast biodiverzity do roku 2020. Všechny členské státy EU se na základě tohoto neuspokojivého zjištění shodly, že je nezbytné vyvinout výrazně vyšší úsilí a efektivněji využívat stávající nástroje pro ochranu biodiverzity, a to v rámci všech klíčových sektorů, které stav biologické rozmanitosti zásadním způsobem ovlivňují. Zejména v západoevropských zemích je ochrana biologické rozmanitosti v mnohem větší míře zohledněna napříč všemi sektory a prakticky na všech úrovních rozhodování, k čemuž také přispívá vyšší znalost o ekonomických dopadech dlouhodobého úbytku biodiverzity. Evropská komise má např. k dispozici souhrnnou analýzu ekonomických rizik spojených se ztrátami evropské biodiverzity, kdy je odhadováno, že neplnění hlavního cíle výše uvedené Strategie EU pro oblasti biodiverzity do roku 2020 způsobuje ekonomice EU každoroční ztráty v objemu 50 miliard €.

V České republice doposud obdobná analýza zpracována nebyla, avšak je evidentní, že zjištění prezentována v zahraničí lze převzít i na území ČR. Co doposud chybí, je jak veřejný, tak politický zájem o ochranu biodiverzity, a to i na základě nízkého povědomí o rizicích a ekono-

mických důsledcích, které úbytek biodiverzity způsobuje. V tomto směru by měla předkládaná Strategie poskytnout relevantní a dostatečné informace pro adekvátní začlenění problematiky ochrany biologické rozmanitosti napříč všemi dotčenými sektory.

Pro dosažení výše uvedeného bude nezbytné, aby byla ochrana biologické diverzity uznána jako nezbytný předpoklad pro udržitelný rozvoj České republiky a v tomto směru aby na ni bylo nahlíženo jako na rovnocenný veřejný zájem.

Struktura a členění Strategie

Struktura aktualizované Strategie byla předmětem diskuse pracovní skupiny, kterou ustavilo Ministerstvo životního prostředí za účelem přípravy aktualizace Strategie ochrany biologické rozmanitosti pro období 2016–2025. Jako základní analytické podklady pro rozhodnutí o celkové struktuře Strategie posloužily dvě studie, které si MŽP nechalo zpracovat v roce 2014 – „Analýza plnění Strategie ochrany biologické rozmanitosti České republiky 2005 až 2015 (CVGZ AV ČR, 2014)“ a „Analýza podkladů a návrh struktury: Strategie ochrany biologické rozmanitosti ČR na období 2015–2025 (Hošek et al., 2014). První analýza představuje komplexní vyhodnocení předchozí Strategie (2005–2015), tedy jejích dvou tematických částí, kdy absenci indikátorů pro monitoring dílčích cílů nahrazuje celková rešerše aktivit a celkového vývoje stavu v jednotlivých oblastech. Druhá analýza byla zaměřena na relevanci stávajících cílů vzhledem k aktuálním potřebám a trendům v oblasti ochrany biodiverzity na národní úrovni a dále vzhledem k současným cílům stanoveným na mezinárodní úrovni. Zároveň druhá analýza poskytla základní rámec pro stanovení prioritních oblastí a cílů. V rámci pracovní sku-

piny pro přípravu aktualizace Strategie byly tyto podklady diskutovány a zhodnoceny, stejně jako byly zhodnoceny aktuální informace obsažené v 5. Národní zprávě České republiky pro Úmluvu o biologické rozmanitosti (2014), podkladech pro Hodnoticí zprávy o stavu druhů a přírodních stanovišť v ČR (AOPK ČR, 2016), Zprávě o stavu přírody EU (2015) a Střednědobém vyhodnocení Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2020. Na základě všech relevantních informací bylo v rámci pracovní skupiny rozhodnuto, i vzhledem ke komplexnosti a rozsahu všech podkladů, které byly hodnoceny, že aktualizovaná Strategie nebude obsahovat specifickou analytickou část, která by výše uvedené informace souhrnně prezentovala. Namísto toho bylo rozhodnuto začlenit analýzu současného stavu, která vychází i z výše uvedených podkladů, do jednotlivých dílčích cílů Strategie.

Na základě výše uvedených analytických podkladů byly pro aktualizovanou Strategii definovány 4 následující prioritní oblasti:

1. Společnost uznávající hodnotu přírodních zdrojů

Tato oblast je zaměřená především na začlenění ochrany biodiverzity do veřejného i soukromého sektoru, dále na zvýšení povědomí o jejím významu v celospolečenském kontextu, na problematiku ochrany biodiverzity v rámci cestovního ruchu a také na zajištění adekvátní finanční podpory.

2. Dlouhodobě prosperující biodiverzita a ochrana přírodních procesů

Tato část je zaměřená na dostatečné zajištění ochrany vybraných složek biodiverzity na všech jejích úrovních (i formou jejího udržitelného využívání) a dále na podporu přírodních procesů ve volné krajině a sídlech.

3. Šetrné využívání přírodních zdrojů

Zde se Strategie zaměřuje zejména na zlepšení postupu v oblasti hospodaření a využívání složek biodiverzity a přírodních zdrojů ve vybraných ekosystémech.

4. Zajištění aktuálních a relevantních informací

V poslední oblasti je Strategie zaměřena na zajištění relevantních informací v oblasti poznání, sledování a výzkumu biodiverzity, stanovení postupu pro národní hodnocení ekosystémových služeb a definici priorit v zapojení ČR v mezinárodní ochraně biodiverzity.

V těchto 4 prioritních oblastech je stanoveno celkem 20 cílů, ve kterých je popsán obecný kontext a relevance dílčí problematiky pro ochranu biodiverzity. Následuje popis stávajícího stavu, který vždy zakončuje tabulka nejzásadnějších tlaků, které na biodiverzitu v dané oblasti působí, a aktuálních hrozeb, které mohou mít v dané oblasti do budoucna významný negativní vliv. Textovou část následuje u každého cíle tabulka dílčích podcílů, z nichž každý definuje opatření a aktivity, které by měly být v následujícím období realizovány. Za účelem monitoringu plnění dílčích cílů byl u každého opatření stanoven indikátor, termín plnění, zdroj ověření a gesce. To by mělo významně usnadnit průběžné celkové vyhodnocení Strategie, kdy bude u každého dílčího cíle možné stanovit, zda a v jaké míře je plněn, a následně tak i stanovit i plnění celé Strategie.

Strategie tedy poskytuje soubor prioritních cílů a opatření, které vytvářejí koncepční rámec pro konkrétní aktivity v oblasti ochrany biodiverzity na území České republiky v období 2016–2025.

Na jednotlivé cíle navazuje souhrn identifikovaných

zdrojů financování jednotlivých cílů a srovnání Strategie s dalšími vybranými koncepčními a strategickými dokumenty napříč sektory, kterých se problematika ochrany biologické rozmanitosti nejvíce dotýká. Za seznamem zkratk použitých v textu je uveden souhrnný výkladový slovník, v kterém jsou definovány a vysvětleny odborné termíny z oblasti ochrany biodiverzity. Přílohu Strategie pak tvoří seznam tzv. Aíči cílů Strategického plánu do roku 2020 Úmluvy o biologické rozmanitosti (CBD), na které je v textu Strategie odkazováno.

Strategie neobsahuje dílčí akční plán, který by ve větší míře podrobnosti rozpracovával navržená opatření a stanovoval konkrétnější úkoly. Tuto roli, zejména pak v kontextu prioritních oblastí 2 a 3 Strategie, bude plnit Státní program ochrany přírody a krajiny (SPOPK), který bude aktualizován do konce roku 2017.

V návaznosti na přijetí Strategie vládou obešle Ministerstvo životního prostředí ostatní dotčené resorty s žádostí o určení kontaktního místa, jehož prostřednictvím bude MŽP dále komunikovat ve věci plnění dílčích cílů Strategie a jejich navazujícího vyhodnocení.

Financování Strategie

Většina navrhovaných opatření je v gesci Ministerstva životního prostředí, které bude v návaznosti na schválení Strategie identifikovat možnosti navýšení finančních prostředků určených pro jejich realizaci. Do roku 2020 lze využít čerpání prostředků z Evropských strukturálních a investičních fondů (ESIF), kde je ochrana biodiverzity provázána napříč většinou vypsáných programů (Operační program Životní prostředí 2014–2020, Program rozvoje venkova na období 2014–2020, Operační

program Rybářství na období 2014–2020, Operační program Podnikání a inovace pro konkurenceschopnost, Integrovaný regionální operační program, Operační program Doprava 2014–2020 aj.). Společně s využitím prostředků z ESIF bude nezbytné, i vzhledem k nutnosti kontinuity financování ochrany přírody po skončení programového období, „prioritizovat“ ochranu biologické rozmanitosti i na úrovni jednotlivých resortů, a to včetně oblasti finančních prostředků. S ohledem na větší zohlednění a začlenění problematiky ochrany biodiverzity v rámci ostatních sektorů byly u dílčích cílů stanoveny gesce pro jednotlivé resorty, které by měly ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí zajistit, dle aktuálních možností státního rozpočtu České republiky, potřebné finanční prostředky pro jejich realizaci. Navrhovaná opatření lze částečně realizovat v rámci již existujících opatření a nástrojů či jejich rozšířením (hlavně v prioritních oblastech 2 a 3). Hlavní zodpovědnost za plnění Strategie a jejích dílčích cílů je na Ministerstvu životního prostředí. Je ovšem nezbytné, aby se jak na adekvátním zohlednění a začlenění navrhovaných opatření v rámci ostatních sektorů, tak na identifikaci finančních prostředků na jejich plnění, podílely, s podporou vlády, všechny dotčené resorty.

Vyhodnocení Strategie

Strategie obsahuje ve 4 prioritních oblastech celkem 20 rámcových cílů, které kromě části hodnotící stávající stav a popisující tlaky a hrozby definují i dílčí cíle a konkrétní opatření pro jejich realizaci. Dílčích cílů obsahuje Strategie celkem 68, navazujících opatření je celkem 123. Ke každému opatření byl přiřazen vlastní indikátor (ukazatel), pomocí něhož je možné vyhodnotit plnění opatření. Zdroje ověření plnění jednotlivých opatření

jsou přiřazeny ke všem indikátorům, a to včetně termínu plnění a gesce.

Vyhodnocení Strategie proběhne ve dvou etapách:

1. Střednědobé vyhodnocení plnění dílčích cílů Strategie v polovině období její platnosti (konec roku 2020).

2. Celkové vyhodnocení Strategie v roce 2025.

Obě vyhodnocení provede Ministerstvo životního prostředí, jako hlavní gestor Strategie, ve spolupráci s Ministerstvem zemědělství. Systém evaluace bude založen na sběru relevantních dat (definované zdroje ověření), na jejichž základě, ve vazbě na stanovený indikátor, bude kvantitativně možné určit, zda je dané opatření plněno, plněno částečně či neplněno. Na základě vyhodnocení plnění jednotlivých opatření pak bude možné, opět kvantitativně, vyjádřit míru plnění jednotlivých dílčích cílů, rámcových cílů a celkově Strategie.

Při střednědobém vyhodnocení bude pozornost zaměřena především na ta opatření, která mají termín plnění do roku 2020, u ostatních opatření budou obecně zhodnoceny aktivity, které byly v dané oblasti realizovány. Na základě střednědobého vyhodnocení se nepředpokládá revize dílčích cílů. Důraz bude kladen zejména na identifikaci problematických oblastí, kde nebylo dosaženo ve stanovený termín očekávaných změn. V tomto směru bude možná dílčí úprava či doplnění konkrétních opatření.

Navržený soubor indikátorů (celkem 123) byl zvolen pro vyhodnocení plnění jednotlivých opatření a cílů. Kde to bylo možné, byly k navrženým ukazatelům přiřazeny indikátory z Národního číselníku indikátorů (NČI), který je v platnosti od 1. 8. 2014 (celkem je jednotlivými čísly

odkazováno na 49 indikátorů, které jsou uvedeny v NČI). Tyto indikátory jsou k jednotlivým opatřením uvedeny jako doplňující, a to hlavně z toho důvodu, že jsou vázány pouze na finanční zdroje poskytované z ESIF, zatímco realizace navrhovaných opatření by měla být ve většině případů vícezdrojová (viz Zdroje financování cílů Strategie uvedené na str. 83). Ostatní indikátory obsažené ve Strategii byly vytvořeny ad hoc ke každému opatření, aniž byl požadován jednotný formát. Tyto specifické indikátory umožní u každého cíle a opatření základní vyhodnocení jeho plnění.

Monitoring celkového stavu biologické rozmanitosti ČR je velmi málo rozvinutý. Pouze v případě druhové ochrany existuje několik ukazatelů s delší datovou řadou, které lze ve Strategii využít. Těchto několik málo dostupných indikátorů je dlouhodobě využíváno také pro informování veřejnosti o stavu biologické rozmanitosti např. ve Zprávě o životním prostředí České republiky, kterou vydává každoročně Ministerstvo životního prostředí. Protože současnou sadu indikátorů monitorujících stav a trendy biodiverzity v ČR nelze považovat za dostatečně reprezentativní, je jedním z cílů Strategie „vytvořit ucelený soubor indikátorů stavu, změn a trendů biologické rozmanitosti na území České republiky“ (cíl 4.1.1). Tyto indikátory budou využívány jak pro vyhodnocení Strategie, tak i pro lepší komunikaci problematiky ochrany biodiverzity vůči veřejnosti.

Jak je uvedeno výše, v návaznosti na přijetí Strategie by měl být aktualizován Státní program ochrany přírody a krajiny (SPOPK, 2009), ve kterém budou dále rozvedena opatření, která Strategie ukládá především v prioritních oblastech 2 a 3 (cíl 4.1.3). Dílčí cíle a opatření SPOPK budou v těchto specifických oblastech stanovena tak, aby bylo možné provést vzájemnou evaluaci plnění jak Strategie, tak Státního programu.

Strategie byla připravena autorským kolektivem pod vedením Ministerstva životního prostředí, ve kterém byli zastoupeni pracovníci MŽP, MZe, AOPK ČR a další externí odborníci a konzultanti. Strategie byla rovněž projednána a doplněna členy Výboru pro krajinu, vodu a biodiverzitu při Radě vlády pro udržitelný rozvoj (RVUR).

Souhrn

- Hlavním cílem Strategie je v souladu s mezinárodní Úmluvou o ochraně biologické rozmanitosti na území České republiky udržet, a ve vybraných případech zlepšit, stav biodiverzity prostřednictvím navrhovaných opatření.
- Návrh cílů současné Strategie vychází jednak z aktuálních trendů a stavu biodiverzity, jednak z moderního pojetí její ochrany. Na té je třeba spolupracovat nejen v rámci veřejné správy, ale především k ní přizvat širší veřejnost včetně soukromé sféry a zapojit ji do ní. Tomu odpovídá členění kapitol a zaměření cílů.
- Počet cílů a jejich opatření je poměrně nízký, a to především s ohledem na zkušenost s předchozí verzí Strategie. Snahou autorského kolektivu bylo zaměřit se na skutečné priority, které jsou z hlediska řešení urgentní, a stanovit cíle, které jsou dosažitelné po dobu platnosti Strategie. Podrobnější opatření budou předmětem prováděcích akčních plánů, zejména aktualizovaného Státního programu ochrany a přírody.
- Ochrana biodiverzity je v České republice stále nedostatečně účinná. Oproti hlavnímu cíli (stav nezhoršovat) se celkově stav biodiverzity nadále zhoršuje a pouze v některých případech dochází ke zlepšení. Péče o biodiverzitu je víceoborovou činností, kdy největší vliv na její stav má intenzivní zemědělské hospodaření a nevhodné způsoby využívání přírodních zdrojů. Tento trend je podobný i v okolních státech.
- Mezi hlavní příčiny určující současný stav biodiverzity patří především opět narůstající intenzifikace zemědělské výroby a rozvoj sídelní a dopravní infra-

struktury. Kvůli tomu dochází k nevratným změnám v přírodním prostředí, tj. narušení jeho rovnováhy zejména v důsledku homogenizace a fragmentace krajiny, kontaminace cizorodými látkami a přeměny původně přírodních ploch na zastavěná území nebo území intenzivně zemědělsky obdělávané. Dochází tak nejen k úbytku biodiverzity, ale také s tím přímo souvisejícímu zhoršení fungování ekosystémů a ekosystémových služeb. Dílčí zlepšení vybraných složek životního prostředí bohužel zatím nedokáží/nemohou celkový trend zvrátit.

- Jednou z hlavních priorit pro nadcházející období bude zachování míry financování ochrany biodiverzity a přírody a krajiny obecně po roce 2020, kdy budou končit stávající operační programy EU, které se jako hlavní ekonomické nástroje podílí na praktické realizaci politiky ochrany přírody a krajiny.
- Základním klíčem ke zlepšení situace je zapojení všech, kteří svou činností biodiverzitu ovlivňují. Předpokladem pro splnění Strategie a dosažení jejích dílčích cílů je tedy společná odpovědnost za její naplňování přijatá napříč všemi sektory.

PRIORITA 1

Společnost uznávající hodnotu přírodních zdrojů

*Prokopské údolí,
foto: J. Plesník, AOPK ČR*

CÍL 1.1

Společnost uznávající hodnotu přírody

Rozvoj společnosti, který uvádí v soulad hospodářský a společenský pokrok a řízení společnosti s plnohodnotným zachováním životního prostředí včetně ochrany biologické rozmanitosti, je označován za udržitelný rozvoj. Mezi jeho hlavní cíle patří předání přírodního a kulturního dědictví následujícím generacím v co nejlepším stavu. Lidská činnost tedy musí ve vlastním zájmu respektovat meze nosné kapacity ekosystémů a vhodným způsobem spravovat přírodní kapitál.

Pro všeobecné přijetí principů udržitelnosti a ztotožnění se s nimi je naprosto nezbytné společnost vzdělávat. Nezbytný nástroj celoživotního vzdělávání představuje environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (EVVO). Cílem environmentální výchovy v České republice je rozvoj kompetencí (znalostí, dovedností a postojů) potřebných pro environmentálně odpovědné jednání, to je jednání, které je v dané situaci a daných možnostech co nejpříznivější pro současný i budoucí stav životního prostředí. Cílem EVVO je i získávání podpory cílových skupin obyvatelstva pro ochranu biodiverzity. Klíčové je dobrovolné zapojení široké veřejnosti založené na uvědomění si významu životního prostředí pro člověka podporované vzděláváním dětí, mládeže a celoživot-

ním vzděláváním dospělých, výchovou v rámci rodiny i v rámci vzdělávacích institucí, poskytováním informací a cílenými mediálními kampaněmi. Obdobně významné je environmentální poradenství, které poskytuje odborné rady a doporučení veřejnosti, popularizuje výsledky vědy a výzkumu ve prospěch životního prostředí, přibližuje šetrné environmentální standardy požadavkům veřejnosti a ovlivňuje veřejnost ve smyslu udržitelného rozvoje.

Strategický rámec udržitelného rozvoje České republiky z roku 2010 (aktualizovaný do konce roku 2016 pod názvem „Česká republika 2030“) je vrcholným koncepčním dokumentem České republiky, který shrnuje klíčová témata v této oblasti. Vedle ekonomického a sociálního rozměru staví na stejnou úroveň životní prostředí v plné šíři jeho témat. Oblast vzdělávání k udržitelnému rozvoji je pak na vládní úrovni zakotvena v dokumentu Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008–2015). Pro oblast EVVO a environmentálního poradenství je pak klíčovým dokumentem Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty České republiky platný od roku 2000 a aktualizovaný v roce 2016. Významnými dokumenty jsou také Státní program

ochrany přírody (v gesci MŽP) a krajské koncepce ochrany přírody, které v pravidelných cyklech zpracovávají a aktualizují krajské úřady.

Česká republika se zavázala v rámci mezinárodních společenství k prohlubování společenského prostředí pro udržitelný rozvoj. Přijetím Strategického rámce udržitelného rozvoje se ČR hlásí k závěrům Konference OSN o životním prostředí a rozvoji v r. 1992 a konference Rio+20 v roce 2012 v brazilském Rio de Janeiru, jejímž nejdůležitějším formálním výsledkem je schválení záměru přijmout globální cíle udržitelného rozvoje, které navazují na rozvojové cíle na začátku tisíciletí z Deklarace tisíciletí OSN z roku 2000 a které byly schváleny OSN v září 2015. Cíl společnosti uznávající hodnotu přírodních zdrojů a biodiverzity má vazbu zejména na strategické cíle z Aiči 1, 2 a 17. Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2020 se tématu dotýká v cíli 1 (akce 3).

SOUČASNÝ STAV

Ministerstvo životního prostředí v souladu s § 13 zákona č. 123/1998 Sb. ve znění pozdějších předpisů zpracovává Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice, garantuje, koordinuje a aktualizuje Státní program prostřednictvím akčních plánů na příslušná léta a podporuje rozvoj osvěty vedoucí k preventivní ochraně životního prostředí. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zodpovídá za zařazení environmentální výchovy ve smyslu udržitelného rozvoje do základních pedagogických dokumentů a podporuje další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti ochrany životního prostředí a udržitelného rozvoje. MŽP ve spolupráci s MŠMT a dalšími ústředními správními úřady, kraji a obcemi v samostatné působnosti je po-

vinno podporovat environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu vycházející z principů udržitelného rozvoje zajišťované prostřednictvím státních i nestátních organizací. Významnou úlohu na regionální úrovni hrají krajské úřady, které vytváří své vlastní koncepce EVVO.

Fungování EVVO je výsledkem společného dlouholetého úsilí státních institucí, odborných pracovišť, organizací a nestátních neziskových organizací (NNO). Podpora systému environmentálního vzdělávání a poradenství je zajišťována především formou potřebných legislativních norem a diferenciovaných finančních zdrojů, rozvíjením metodik a témat, informováním a osvětou veřejnosti i cílových skupin obyvatelstva a komunikací s nimi nebo funkčními sítěmi vzdělávacích zařízení. Na tom se významně na koncepční i praktické úrovni podílí MŠMT. Specializovanou oblastí EVVO je informování návštěvníků a místních obyvatel přímo v chráněných územích s využitím objektů návštěvnické infrastruktury, realizované jejich správci, především AOPK ČR, správami NP a Správou jeskyní ČR. Pro tento účel postupně vznikají v chráněných územích domy přírody, které při kontaktu s veřejností uplatňují osvědčené metody osvěty, jako např. interpretaci přírodního dědictví.

V současné době jsou v ČR vytvořeny všechny podstatné komponenty známé z jiných zemí s rozvinutým systémem vzdělávání o životním prostředí:

- zakotvení EVVO v legislativě a dokumentech od zákonů přes podzákoné normy a dokumenty resortů a krajských úřadů, včetně zakotvení ve školském systému
- institucionální a personální kapacity včetně specializovaných pracovišť a návštěvnické infrastruktury
- vytvořené nástroje financování z veřejných zdrojů
- propracované spektrum cílů, témat, metod, forem, vzdělávacích programů.

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Jednorázové financování a velká závislost na zahraničních zdrojích	Grantově založené EVVO vede k nízké míře stability a udržitelnosti systému EVVO. Vzdělávání o biologické rozmanitosti tak není zajištěno v potřebné kontinuitě. Příležitostí je nově budovaný grantový program SFŽP – Národní program Životní prostředí.
Tendence k jen formálnímu začlenění EVVO v některých institucích	EVVO a posun k principům udržitelného rozvoje obecně jsou v některých případech jen proklamovány a nemají v organizacích očekávaný dopad, který by mohl napomoci i ochraně biodiverzity.
Zvyšování bariér pro výuku mimo školu	Zhoršuje se zázemí pro přímý kontakt s přírodním prostředím, kde mohou žáci osobně biologickou rozmanitost pozorovat (viz ubývající školní zahrady i úbytek přírodě blízkých ploch ve velkých městech).

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Podpora jen vybraných oblastí informovanosti	Hrozí nižší míra podpory neformálního vzdělávání a rozšiřování informací o biodiverzitě, jejím významu a ohroženích.
Závislost na financování z dočasných zdrojů	Není zřejmé, jak bude EVVO a další nástroje pro zvyšování povědomí a odpovědnosti financovány po redukci zdrojů z Evropských strukturálních fondů.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

Komplexně řeší oblast EVVO a environmentálního poradenství Státní program EVVO ČR, který se věnuje jak školní, tak mimoškolní výchově a vzdělávání, formálnímu i neformálnímu vzdělávání dospělých apod. Aktualizovaný Státní program rozpracovává i specifické téma – Přímý kontakt dětí a dospělých s přírodou. Proto je řada systémových opatření EVVO ponechána ve Státním programu EVVO a ve Strategii ochrany biologické rozmanitosti ČR jsou ponechána opatření, která konkrétně přispívají k tvorbě vzdělávacích a materiálů se zaměřením na biologickou rozmanitost.

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
1.1.1 Podporovat EVVO	Podpora výchovy a vzdělávání o rozmanitosti a možnostech výuky v přírodě v rámci předškolního vzdělávání	Materiály předané do všech MŠ	2022	Potvrzení o převzetí vč. zpětné vazby učitelů	MŽP ve spolupráci s MŠMT
	Příprava (interaktivních) materiálů o biologické rozmanitosti a možnostech výuky v přírodě pro základní školy	Materiály předané do všech ZŠ	2020	Potvrzení o převzetí vč. zpětné vazby učitelů	MŽP ve spolupráci s MŠMT
	Příprava materiálů pro rozšíření znalostí o biologické rozmanitosti a možnostech výuky v přírodě pro střední školy	Materiály předané do všech SŠ	2022	Potvrzení o převzetí vč. zpětné vazby učitelů	MŽP ve spolupráci s MŠMT
1.1.2 Rozvíjet environmentální poradenství	Příprava osvětových materiálů o významu biologické rozmanitosti pro síť občanských poraden	Materiály distribuované v síti občanských poraden	2020	Potvrzení o převzetí vč. zpětné vazby poradců	MŽP
	Příprava osvětových materiálů o významu biologické rozmanitosti pro poradce spolupracující s podniky a zemědělci	Materiály distribuované environmentálním poradcům	2022	Potvrzení o převzetí vč. zpětné vazby poradců	MŽP ve spolupráci s MZe
1.1.3 Realizovat kampaně pro veřejnost	Osvěta o významu biodiverzity na globální i republikové úrovni, cílené kampaně o významu jednotlivých ekosystémů	Realizace kampaní do r. 2018, 2022 a 2025 (cílová hodnota: 3) + doplňující indikátor NČI 48001	2025	Evidence o realizaci kampaní vč. zhodnocení efektu	MŽP

CÍL 1.2

Veřejná správa

Veřejná správa je činnost související s poskytováním veřejných služeb, kterými je dosahováno veřejného (státního, obecního) zájmu. Jinými slovy jejím prostřednictvím stát a samosprávy dosahují svých cílů a zároveň poskytují služby. To se týká i ochrany biodiverzity. V ČR se veřejná správa skládá ze dvou subsystémů – státní správy a samosprávy. Do samosprávy je třeba započítat nejen územní, ale i zájmové subjekty (např. profesní komory).

Ústředním správním orgánem ochrany přírody a krajiny je Ministerstvo životního prostředí. Výkon státní správy v oblasti ochrany přírody a krajiny je zajišťován státními úřady a v přenesené působnosti obecními úřady všech stupňů a krajskými úřady. Právě krajské úřady a obce s rozšířenou působností (obce III. kategorie) mají významný vliv na zajištění ochrany biodiverzity na většině území ČR. Významné postavení z hlediska ochrany biodiverzity má tzv. „speciální státní správa“ (především AOPK ČR a správy NP) zajišťující ochranu a péči o lokality národního významu. Ve vojenských újezdech je státní správa zajišťována Ministerstvem obrany a újezdními úřady. Stav a využívání biodiverzity zásadně ovlivňuje také výkon státní správy ostatních ústředních orgánů (zejména MMR, MZe, MZd, MK, MPO, MO, MD) a státních úřadů

v jejich působnosti. Specializovaným celostátně působícím dozorovým orgánem státní správy působícím v oblasti životního prostředí, tedy i ochrany biodiverzity, je ČIŽP.

Činnost veřejné správy se primárně řídí právním řádem České republiky. Její subjekty jsou zakládány zákonnými normami a stejně tak jsou definovány i jejich kompetence a povinnosti. Součástí právního řádu jsou i ratifikované mezinárodní smlouvy, úmluvy a protokoly, které jsou z hierarchického hlediska nadřazené zákonům.

Soudní kontrola výkonu veřejné správy se na úseku ochrany přírody a krajiny aplikuje prostřednictvím správního soudnictví. To zajišťují krajské soudy. Proti rozhodnutí krajských soudů ve správním řízení existuje pouze možnost dovolání k Nejvyššímu správnímu soudu.

V mezinárodním měřítku má tento cíl vazbu zejména na Aiči cíle 3, 4, 6, 7, 8 a 13. Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2020 se tématu dotýká v cíli 1 (akce 3) a také v cíli 3.

Management tůň pro obojživelníky, foto: R. Studený, AOPK ČR

SOUČASNÝ STAV

Vrchní státní dozor, řízení a koordinace ve věcech ochrany přírody a krajiny patří do kompetence MŽP. Kromě MŽP však zásadně ovlivňují ochranu biodiverzity i další ústřední orgány; ve vodním a lesním hospodářství, zemědělství, myslivosti, rybářství mimo národní parky působí MZe, v oblasti územního plánování MMR, v oblasti ochrany veřejného zdraví MZd, ve vojenských újezdech MO, v oblasti báňské správy Český báňský úřad atd. Roztříštěnost strategických cílů jednotlivých resortů a samosprávných celků je pro ochranu biodiverzity významným problémem. Bez ohledu na to, že je právo na kvalitní životní prostředí zajištěno ústavou a dále rozvedeno v zákonných předpisech, není oblast ochrany biodiverzity vnímána jako priorita. Naopak, jako významnější bývají označovány priority resortů s přímým ekonomickým dopadem na společnost. Jejich rozvojové cíle jsou však často v rozporu s ochranou biodiverzity. Bohužel, tyto rozpory (jako důsledky tzv. resortismu) nejsou účinně řešeny a politiky resortů tak často zůstávají v kontradikci. Roztříštěnost kompetencí a častá protichůdnost priorit ústředních orgánů (zejména pak v oblasti územního plánování, ochrany vod, v lesním hospodářství a při nastavování dotačních programů) se plně promítají do nižších struktur státní správy. Specifický režim existuje ve vojenských újezdech, kde výkon státní správy zajišťuje MO a újezdní úřady, a na pozemcích určených pro obranu státu, kde státní správu vykonává MŽP. Mimo národně významná chráněná území, vojenské újezdy a území důležitá pro obranu státu, tedy na většině území ČR, zajišťují výkon státní správy v oblasti ochrany přírody a krajiny v zákonem přenesené působnosti orgány obcí všech stupňů a krajů jakožto územních samosprávných celků.

Pro oblast ochrany biodiverzity je významné ustavení státní správy se speciální působností v ochraně přírody

a krajiny zajišťující výkon státní správy v národně významných zvláště chráněných územích (NPR, NPP, NP, CHKO). Jedná se o čtyři národní parky s vlastní správou a území chráněných krajinných oblastí (kromě chráněné krajinné oblasti Šumava, kde vykonává státní správu Správa Národního parku Šumava), ve kterých je orgánem ochrany přírody AOPK ČR, nejde-li o vojenské újezdy nebo pozemky určené pro obranu státu. AOPK ČR dále vykonává státní správu v ochraně přírody a krajiny na území národních přírodních rezervací, národních přírodních památek a ochranných pásem těchto zvláště chráněných území, nejde-li o vojenské újezdy nebo pozemky určené pro obranu státu nebo o území národních parků a jejich ochranných pásem.

Obce a kraje zajišťují výkon státní správy v přenesené působnosti, vyplývající ze zákona o ochraně přírody a krajiny. Metodické řízení výkonu státní správy na krajích zajišťuje několik útvarů MŽP a u obcí jednotlivé krajské úřady, přičemž jeho motivací je sjednocovat výkon státní správy na prvoinstanční úrovni. Speciálním dozorovým orgánem v oblasti životního prostředí, tedy i při výkonu státní správy oblasti ochrany přírody a krajiny, je ČIŽP. Jak je z uvedeného patrné, organizaci zajištění kontrolní a dozorové činnosti je třeba zpřehlednit zejména efektivnějším zajištěním metodických a odborných podkladů, jinak nebude při sjednocování výkonu státní správy dostatečně účinná a nadále se nebude dařit zajistit její dostatečnou předvídatelnost.

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Nedostatečná podpora ochrany biodiverzity jako zásadního veřejného zájmu	Ochrana biodiverzity je převážně vnímána jako neprioritní agenda bez přímých benefitů, v horším případě jako „brzda“ ekonomického rozvoje. Proto je v rámci portfolia činností veřejné správy většinou upozaďována a jsou upřednostňovány ostatní agendy.
Snižování kapacit veřejné správy	Snižování kapacit veřejné správy v oblasti ochrany přírody je již mnohaletý proces. Agendy související s ochranou biodiverzity jsou v tomto případě postiženy často více než ostatní agendy, a to bez ohledu na povinnosti vyplývající ze zákonných předpisů.

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Nerespektování strategických cílů a zákonných limitů	Již na úrovni strategií a koncepcí jednotlivých resortů nejsou ve většině případů respektovány strategické cíle ochrany biodiverzity. Jejich zohlednění pak nelze při realizaci aktivit vycházejících z takových strategií a koncepcí prosadit.
Možné účelové oslabení zákonných předpisů	Ve vybraných případech, kdy může docházet ke střetu zájmu ochrany přírody se zájmy jinými, lze identifikovat účelové snahy o oslabení zákonných předpisů na ochranu přírody a krajiny s úmyslem odstranění překážek, které tyto zákony záměru vystavují.
Politická rozhodnutí v konkrétních kauzách v rozporu s věcnými argumenty a zákonnými limity	Není výjimkou, že jsou rozhodnutí veřejné správy ovlivňována politickou vůlí bez ohledu na možné závažné důsledky pro životní prostředí, což většinou vyplývá z obecně nízkého povědomí o významu ochrany biodiverzity a ekonomických ztrátách, které způsobuje její neudržitelné využívání.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
1.2.1 Harmonizovat zákonné předpisy a strategické cíle s ostatními resorty	Identifikace zákonných předpisů, které jsou v rozporu s ochranou biodiverzity a prověření možností jejich úpravy	Ukončená revize a počet identifikovaných a navrhovaných úprav	2019	Návrhy úprav / novelizace právního předpisu	MŽP ve spolupráci s MD, MMR, MZe
	Prověření možností harmonizace vybraných strategických dokumentů s indikovaným nesouladem	Harmonizace vybraných dokumentů (počet vzhledem k předešlému opatření)	2020	Relevantní koncepce a plány	MŽP ve spolupráci s MD, MMR, MZe
1.2.2 Zajistit kvalitní metodickou podporu	Zavedení jednotného systému podpory veřejné správy, zahrnujícího především krajské úřady a obce s rozšířenou působností	Vytvořený funkční systém	2020	Jednotný systém podpory veřejné správy	MŽP
	Tematická pracovní setkání zaměstnanců veřejné správy pro oblast ochrany biodiverzity	Systém (koncepce) pravidelně se konajících setkání	2018	Nastavený systém, záznamy o realizaci setkání vč. zpětné vazby účastníků	MŽP
1.2.3 Zavést specifické vzdělávací programy pro studenty a pracovníky veřejné správy	Zavedení systému celoživotního profesního vzdělávání pracovníků veřejné správy v oblasti ochrany biologické rozmanitosti, péče o ni a udržitelného využívání jejích složek a dlouhodobá podpora tohoto systému	Nastavený systém se zajištěnou podporou krajských úřadů a centrálních institucí v souladu se zákonem o státní službě	2020	Podpora systému ze strany krajských úřadů a centrálních institucí	MŽP

CÍL 1.3

Soukromý sektor

Soukromou sféru představují veškeré typy podnikání bez majoritního zastoupení státu. Zahrnuje jak nadnárodní korporace, tak tuzemské subjekty včetně drobných živnostníků. Také v ČR soukromé podnikání z hlediska objemu výrazně převládá nad podnikatelskými aktivitami státu a samospráv a má o to větší dopad na stav biodiverzity. Významným argumentem pro důležitost role soukromé sféry je, že v podstatné části využívá k tvorbě zisku přírodní zdroje. Jinými slovy, je na jejich dostupnosti a stavu z hlediska svého podnikatelského záměru závislá.

Česká ani mezinárodní legislativa v zásadě nerozlišuje práva a povinnosti rozdílně pro soukromou a veřejnou sféru. Každý, kdo hodlá realizovat určitý záměr s potenciálními dopady na životní prostředí, je vázán stejnými povinnostmi a podmínkami, přičemž lze v oprávněných případech využít institutu veřejného zájmu, tj. možnosti realizace záměru za účelem společenské prospěšnosti, a to při akceptování určitých negativních dopadů na některé složky životního prostředí.

Uplatňování dobrovolných nástrojů v oblasti ochrany biodiverzity v praxi podnikatelských subjektů je podporováno nejen Státní politikou životního prostředí, ale také

Kozmické ptačí louky, foto: Z. Kučerová

formou jednotlivých celostátních programů schválených na úrovni vlády ČR a realizovaných Ministerstvem životního prostředí. Stále více se také rozvíjí koncept tzv. společenské odpovědnosti firem.

Cíl má vazbu zejména na Aiči strategické cíle 3, 4, 6, 7, 8, 13 a 16. Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2020 se tématu dotýká v cíli 1 (akce 3) a také v cílech 3, 4 a 6.

SOUČASNÝ STAV

Kontinuita soukromého podnikání byla v ČR přerušena v druhé polovině minulého století komunistickým režimem, který jej v podstatě zakazoval. V 90. letech došlo k jeho obnově a následnému rozvoji. Jednou z příčin politických, hospodářských a společenských změn v roce 1989 byla i významně zhoršená kvalita životního prostředí, která se však díky vývoji technologií v průmyslu v některých ohledech v 90. letech rychle zlepšila. Možná i proto necitily soukromé subjekty na rozdíl od hospodářsky vyspělých zemí v 90. letech 20. století odpovědnost za životní prostředí větší, než jakou jim ukládal právní

řád. Státem organizované úsilí o zlepšení stavu životního prostředí se přitom soustředilo především na technické složky životního prostředí, zejména ty, které souvisejí s lidským zdravím, a jejich jasně měřitelné parametry.

Souběžně s tím výrazně vzrostl tlak soukromých subjektů na využívání přírodních zdrojů. Jednak se nově utvořil liberální trh s množstvím příležitostí k novým formám podnikání, jednak jsou přírodní zdroje využívány pro většinu podnikatelských aktivit. Atmosféra změněného společenského systému, který chtěl negovat předchozí desetiletí restrikcí a formálního plánování, měla za následek druhý extrém, jímž byla přílišná liberalizace tržního hospodářství a nedostatečný důraz na ochranu přírodního či kulturního dědictví ve veřejném zájmu před osobním prospěchem jednotlivých subjektů. To se odrazilo v často nedostatečně regulovaném povolování nevhodného využívání území bez ohledu na negativní důsledky pro druhy, biotopy a přírodní procesy. Orgány ochrany přírody často nedokázaly vyjednat varianty záměrů s podstatně menším nebo neznatelným vlivem, popřípadě je na základě nezpochybnitelných důkazů plně odmítnout. Příkladem jsou plošné zábory půdy pro výstavbu v nevhodných lokalitách, jejichž prostřednictvím doposud ročně ubývají tisíce hektarů kvalitních, často přinejmenším přírodě blízkých lokalit. K tomuto přístupu doposud výrazně přispívá spotřebitelský přístup, který se soustředí především na ekonomický růst a zvýšení životního standardu. Na druhou stranu však v případě zjevně problematických aktivit stát disponuje nástroji na jejich regulaci a při kvalitní argumentaci je schopen využít i síly veřejného mínění. To se týká například možné budoucí těžby břidlicových plynů na území České republiky, kdy nebyl na základě politického rozhodnutí (usnesení vlády č. 508/2014) umožněn geologický průzkum možných ložisek právě vzhledem k pravděpodobným negativním důsledkům na životní prostředí.

Přístup soukromé sféry se začal měnit. Významnou roli sehrály tzv. dobrovolné nástroje. Za dobrovolné nástroje označujeme takové aktivity podnikatelských a jiných subjektů, které směřují ke snižování negativních dopadů jejich činnosti na životní prostředí, přičemž jsou těmito subjekty zaváděny a realizovány na základě jejich svobodného (dobrovolného) rozhodnutí a jdou nad rámec požadavků platných legislativních norem.

Základními principy dobrovolných nástrojů jsou:

- dobrovolnost – v legislativě není nikde stanovena povinnost jejich uplatňování;
- prevence – soustředí se na odstraňování příčin environmentálních problémů, nikoliv jejich důsledků (odstraňování škod);
- systematický přístup – záměrné působení na ty oblasti a činnosti organizace, které mají negativní vliv na životní prostředí.

Využívání dobrovolných nástrojů (či dobrovolných environmentálních aktivit) na podnikové úrovni má proto velký význam jak pro podnik samotný, tak pro společnost jako celek. Preventivní zaměření dobrovolných nástrojů vede k ozdravení životního prostředí a značně tak přispívá k realizaci udržitelné výroby i spotřeby, resp. udržitelného rozvoje. Na úrovni podniku se pak projevují i další přínosy, např. zvyšování konkurenceschopnosti, budování lepší image či úspory provozních nákladů. Uplatňování uvedených nástrojů v praxi je podporováno nejen Státní politikou životního prostředí, ale také formou jednotlivých národních programů schválených na úrovni vlády ČR a realizovaných Ministerstvem životního prostředí.

Mezi dobrovolné nástroje patří především:

→ „Národní program environmentálního značení“, v rámci

kterého jsou označovány produkty s nižšími dopady na životní prostředí a lidské zdraví; kromě environmentálních dopadů výrobků jsou posuzovány i některé zdravotní aspekty (označované produkty například nesmí obsahovat látky označené jako rizikové nebo nebezpečné pro lidské zdraví, bioakumulativní apod.). Jasné označení pomocí symbolu zároveň napomáhá zvýšit poptávku po označených produktech a tím i jejich nabídce.

- „EMAS – systém environmentálního řízení a auditu“ je jeden ze systému environmentálního řízení, který spočívá v zahrnutí požadavků na ochranu životního prostředí do celkové strategie organizace a jejich každodenních činností.
- „Čistší produkce“ – podporuje v podnicích efektivnější využívání vstupních zdrojů a snižuje rizika vůči člověku i životnímu prostředí; nezabývá se pouze environmentální, ale také ekonomickou stránkou výroby a hledá ekonomicky výhodný způsob snižování negativních dopadů výroby či služeb na životní prostředí (tzv. „win-win“ řešení).
- „Zelené veřejné zakázky“ je nástroj k usměrnění rozhodování veřejných institucí (které patří v Evropě k největším spotřebitelům, cca 16 % HDP) tak, aby využily svou kupní sílu k výběru zboží a služeb, které berou ohled také na životní prostředí; slouží tím zároveň jako příklad ostatním institucím i jednotlivcům a mohou významně ovlivnit trh s takovým zbožím nebo službami.
- „Dobrovolné dohody“ jsou charakterizovány jako smluvní dohody či závazky uzavřené mezi veřejnou autoritou a soukromými subjekty, které jdou nad rámec povinností vyplývajících z platných zákonů nebo je nahrazují při jejich případné neexistenci. Někdy se stávají

i základem nové legislativy, resp. slouží ke zmírnění jejího ekonomického dopadu. Díky vyjednávání totiž lze nalézt efektivnější, rychlejší a mnohdy méně nákladné řešení daného problému.

V poslední dekádě se navíc objevil koncept tzv. společenské odpovědnosti firem (Corporate Social Responsibility, CSR). Cílem tohoto konceptu je začlenit společenské a environmentální aspekty podnikání do strategie firmy. V praxi jde o dobrovolné významné zohlednění sociálních a environmentálních dopadů podnikání vedle primární orientace na vytváření zisku a o snahu cíleně předcházet škodám či negativnímu působení na společnost i na životní prostředí včetně biologické rozmanitosti. Doposud se v ČR rozvíjí především pilíř sociální. Uvedená skutečnost je dána přednostní orientací firem na zákazníky a jejich názory. Spotřebitelé se spíše než o vliv na životní prostředí zajímají o dobrovolnou podporu firem v sociální sféře, která je doposud lépe viditelná a srozumitelná. Co se týká biodiverzity, zde zatím převládá nepochopení firem toho, co a proč se má vlastně chránit. První úspěšné příklady představuje spolupráce spíše mezi soukromými subjekty a nevládními organizacemi než s institucemi veřejné správy.

Vytváření zisku bude pochopitelně vždy primárním zájmem a naprosto legitimní potřebou soukromých subjektů. Proto je důraz na podporu ochrany biodiverzity z jejich strany vždy třeba harmonizovat tak, aby jim obdobné aktivity nepůsobily konkurenční nevýhody. Výsledkem společenské odpovědnosti firem ve vztahu k biodiverzitě by proto měla být jejich budoucí konkurenční výhoda nejen na trhu, ale i vůči zákazníkům, kteří by měli být motivováni upřednostňovat produkty společensky odpovědných firem.

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Nejasná státní koncepce využívání přírodních zdrojů	Státní koncepce v oblasti využívání přírodních zdrojů (surovinová politika, energetická koncepce) jsou často aktualizovány a v některých případech nerespektují zájmy ochrany životního prostředí.

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Snaha o oslabení legislativy	Objevují se snahy oslabit zákonné předpisy za účelem možnosti volnějšího využívání přírodních zdrojů, které plynou z nízkého povědomí o ekonomických ztrátách, které takový úbytek biodiverzity a poškozování ekosystémů způsobuje.
Nedostatečná komunikace mezi soukromou a veřejnou sférou	Povětšinou nedostatečná komunikace mezi veřejnou správou a subjekty soukromé sféry žádající o povolení k určité činnosti vede k nedorozuměním a často k přerušení či úplnému neúspěchu jednání. Tento stav se dlouhodobě nezlepšuje.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
1.3.1 Podporovat spolupráci mezi soukromou a veřejnou sférou	Založení komunikační platformy (i k otázkám ochrany biodiverzity) mezi relevantními resorty a představiteli soukromé sféry (obchodní a průmyslové sdružení pro biodiverzitu)	Založení platformy, od roku 2020 každoroční setkání	2020	Internetové stránky platformy, zápisy ze setkání	MŽP ve spolupráci s MD, MMR a MZe
	Zpřístupnění a zprostředkování informací o benefitech, které přináší ochrana biodiverzity	Metodika pro soukromý sektor / ekonomická analýza přínosů plynoucích z ochrany biodiverzity	2020	Koncepční dokument / metodika	MŽP ve spolupráci s MF a s MPO
1.3.2 Rozvíjet společenskou odpovědnost firem	Podpora dobrovolných nástrojů včetně certifikace a ekoznaček	Počet uzavřených dobrovolných dohod a počet využívaných dobrovolných nástrojů od roku 2020 (+ doplňující indikátor NČI 21205)	2025	Dobrovolné dohody, certifikace	MŽP ve spolupráci s MPO, MMR a MZe
	Podpora aktivit odpovědných firem	Propagační aktivity od roku 2020 (cílová hodnota: 4 ročně)	2020	Mediální analýzy	MŽP

CÍL 1.4

Cestovní ruch

Naučná stezka Jizerka, foto: M. Němec

Území České republiky se nachází ve středu Evropy, což ji samo o sobě vystavuje výraznému působení stále narůstajícího cestovního ruchu (dnes jedno z nejrychleji rostoucích ekonomických odvětví). ČR disponuje, při zohlednění velikosti svého území a geografické poloze uprostřed nejvíce pozměněného kontinentu, nadprůměrným přírodním, kulturním a krajinným potenciálem pro jeho rozvoj. Zároveň jsou však nejatraktivnější přírodní lokality ČR často velmi zranitelné právě i v rámci turistických aktivit.

Udržitelností cestovního ruchu se zabývá Státní koncepce politiky cestovního ruchu, která klade důraz na podporu rozvoje jeho inovativních forem. ČR je signatářskou zemí protokolu o udržitelném cestovním ruchu k Rámcové úmluvě o ochraně a udržitelném rozvoji Karpat, na jehož základě vznikla strategie udržitelného cestovního ruchu v Karpatech, která také akcentuje rozvoj výše uvedených k biodiverzitě citlivých a šetrných forem cestovního ruchu.

Cestovním ruchem se zabývá i řada mezinárodních organizací specializovaných na ochranu přírody a krajiny, např. IUCN, WWF, UNEP, Federace EUROPARC. Tyto or-

ganizace považují vhodně regulovaný cestovní ruch pro ochranu přírody a krajiny za přínosný.

SOUČASNÝ STAV

Po roce 1989 došlo v důsledku nárůstu počtu zahraničních návštěvníků ČR a turistického ruchu obecně ke zrychlení a radikalizaci dopadů na krajinu a ekosystémy ČR. Nejvýznamnějším problémem z hlediska přímého působení na biodiverzitu je rušení hlukovým a světelným znečištěním, rozšiřování invazních druhů do území, sešlap a tvorba paralelních či nových stezek a s tím související zvýšená eroze. Regulace pohybu a chování návštěvníků ZCHÚ a jejich osvěta se díky správcům území a některým nevládním (i mezinárodním) organizacím postupně zlepšuje mj. jako důsledek rozumného a citlivého vysvětlování nezbytných omezení. Existují ovšem i sekundární vlivy cestovního ruchu na biodiverzitu spočívající v dopadech nové výstavby i provozu ubytovací, dopravní a další infrastruktury a jejího rozšiřování na životní prostředí. Klíčové příležitosti pro zvyšování udržitelnosti cestovního ruchu se nabízejí v rozvíjení partnerského přístupu orgánů ochrany přírody a krajiny ke

všem účastníkům cestovního ruchu a k podpoře rozvoje zodpovědnosti za životní prostředí u nejširší veřejnosti.

V ČR probíhá řada programů podporujících realizaci projektů vedoucích ke zvýšení udržitelnosti cestovního ruchu, zejména v resortech MŽP, MMR, MK a MZe. V současné době je v mnohých českých destinacích, zejména pak v CHKO a NP, prováděn monitoring návštěvnosti. V rámci kvantitativních dat jde o sledování počtu návštěvníků, jejich prostorového a časového rozmístění apod. Monitoring návštěvnosti je doprovázen kvalitativním monitoringem, v rámci kterého jsou nejčastěji formou anketních šetření zjišťovány bližší informace o návštěvnické veřejnosti (struktura návštěvníků, jejich názory a preference na služby a stav území, ekonomické dopady návštěvnosti apod.). V České republice však na rozdíl od mnoha států s vyspělým managementem cestovního ruchu výrazně chybí systematické a dlouhodobé sledování dopadů návštěvnosti na různé krajinné a přírodní prvky. Slabým místem je také provázanost mezi údaji získanými z monitoringu a jejich využitím v péči o dané území. V ČR chybí jednotná metodika a koordinace monitoringu dopadů různých aspektů turismu.

Cestovní ruch je regulován zákonnými omezeními (např. vstupu do chráněných území) a strategickými plány (udržitelného) cestovního ruchu cílových lokalit (destinací). Chybí však ucelený metodický přístup pro sběr a vyhodnocení informací, na jejichž základě by bylo možné stanovit parametry udržitelnosti cestovního ruchu jak v ZCHÚ, tak v jinak zranitelných územích zohledňující aspekty ochrany přírody.

MŽP, správy NP a AOPK ČR zajišťují osvětu a informování veřejnosti na celostátní, regionální i místní úrovni mnoha formami, z nichž jako nejúčinnější jsou návštěvníky označovány terénní informační systémy. Od roku 2008 je bu-

dována síť návštěvnických středisek. AOPK ČR postupně naplňuje program „Dům přírody“, který nabízí návštěvníkům kompletní informační servis i kvalitní zázemí.

Další možností k podpoře udržitelného cestovního ruchu je využití sítě tzv. geoparků, které usilují o rozvoj šetrné turistiky zaměřené na poznávání neživé přírody, krajiny a řady lidských aktivit souvisejících s využíváním přírodních zdrojů. Plochy existujících geoparků se někdy částečně překrývají se ZCHÚ, ale zpravidla jsou podstatně rozlehlejší a mohou významně přispět ke snaze odlehčit turisticky nejzatíženějším lokalitám z pohledu ochrany biodiverzity a rozptýlit návštěvníky do většího území.

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Stavby a provoz ubytovacích kapacit a další infrastruktury cestovního ruchu na úkor cenných stanovišť a druhů	Zábor pozemků a poškozování vegetačního krytu vedou k rušení živočichů, poškozování stanovišť druhů včetně půd, mají dopady na vodní ekosystémy atd. Stanoviště volně žijících druhů mohou být významně změněna (migrační trasy, místa lovu, hnízdiště atd.) vytvářením infrastruktury cestovního ruchu.
Doprava a pohyb osob v území ZCHÚ, Natura 2000	Zhutňování půdy vlivem dopravy a sešlapu v intenzivně navštěvovaných územích i odstraňování půdního krytu paralelními stezkami a související eroze, která může pokračovat i po skončení působení vlivu, mají negativní vliv na půdu a vegetaci včetně šíření nežádoucích druhů. Návštěvníci ruší také řadu přítomných živočichů (zejména obratlovců) a v důsledku ovlivňují jejich chování.
Nárůst spotřeby užitkové vody, vypouštění kalů a odpadních vod	Zejména na vodní a mokřadní ekosystémy má vliv nárůst spotřeby užitkové vody (např. zavlažování golfových hřišť, zasněžování) a vypouštění kalů a odpadních vod z infrastruktury cestovního ruchu do potoků, řek, jezer, přehradních nádrží a podzemních vod.

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Překročení únosné kapacity (zejména chráněných) území v důsledku cestovního ruchu	Velmi výrazný je nárůst (domácího i zahraničního) cestovního ruchu v ČR a ještě rychlejší růst cestovního ruchu v chráněných územích. Je potřeba zajištění udržitelnosti cestovního ruchu v ZCHÚ vzhledem k jejich současným možnostem.
Zjednodušené ekonomické vnímání role cestovního ruchu v chráněných územích	Role cestovního ruchu v chráněných územích je některými aktéry redukována pouze na ekonomickou roli, environmentálně osvětová role a výchovná role je upozaděna. To vede k politickým tlakům na rozvoj nediferencovaného cestovního ruchu v chráněných územích.
Rozvoj outdoorových/off-road aktivit v ZCHÚ	V ČR dochází k rozvoji outdoorových/off-road aktivit v chráněných územích, často jde o aktivity nerespektující omezení plynoucí ze základních a bližších ochranných podmínek stanovených v ZCHÚ i dalších CHÚ (terénní čtyřkolky, horská kola atd.).

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
1.4.1 Jednotný plán / koncepce udržitelného cestovního ruchu	Tvorba (aktualizace) a schválení krajských strategií udržitelného rozvoje cestovního ruchu zpracovaných v souladu s ochranou biodiverzity ve spolupráci s AOPK ČR a správami NP nacházejícími se na jejich území	Schválené strategie	2020	Internetové stránky a informační systémy krajských úřadů, AOPK ČR a správ NP	MMR ve spolupráci s MŽP
1.4.2 Podporovat certifikaci udržitelného přírodně orientovaného cestovního ruchu (prioritně v NP a CHKO)	Podpora certifikace a certifikovaných subjektů, vzdělávání průvodců	Certifikované subjekty (počet vzhledem k roku 2016)	2020	Databáze destinací, asociací průvodců ČR, systém kvalifikačních standardů „průvodci přírodou“	MMR ve spolupráci s MŽP
1.4.3 Podporovat správy NP a AOPK ČR jako partnery v oblasti udržitelnosti cestovního ruchu	Systematická motivace aktérů cestovního ruchu v ZCHÚ k preferenci environmentálně vhodných forem cestovního ruchu	Strategie zajišťování udržitelnosti cestovního ruchu v ZCHÚ jako podklad pro plány a zásady péče	2025	Dokumenty správ NP a AOPK ČR, cestovních kanceláří a agentur	MŽP ve spolupráci s MMR
1.4.4 Vytvořit systém sledování udržitelnosti cestovního ruchu (prioritně v ZCHÚ)	Vytvoření metodiky pro sledování vlivů/dopadů cestovního ruchu na ZCHÚ a jiná přírodně zranitelná území jako podklad pro tvorbu strategií a koncepcí	Všechny správy NP a AOPK ČR sledující vlivy/dopady cestovního ruchu podle metodiky od r. 2020	2020	Zpracovaná metodika sledování vlivů/dopadů různých aktivit cestovního ruchu v CHKO a NP	MŽP ve spolupráci s MMR
1.4.5 Vytvořit a udržovat kvalitní návštěvnickou infrastrukturu v ZCHÚ	Vytvoření informačně hodnotné soustavy návštěvnické infrastruktury včetně demonstračních a informačních středisek	Návštěvnická infrastruktura a informační střediska (+ doplňující indikátory NČI 45601, 45610, NČI 91001, 91002)	2025	Výroční zprávy správ NP a AOPK ČR a provozovatelů návštěvnické infrastruktury	MŽP

CÍL 1.5

Ekonomické nástroje a finanční podpora

Rybí přechod Nezabudice, foto: J. Hodač

Smyslem ekonomických nástrojů v oblasti ochrany přírody a krajiny je akumulace a následná alokace a redistribuce finančních prostředků. Cílem je ovlivnit chování ekonomických subjektů a zabezpečit prostředky pomáhající chránit a zlepšovat stav biodiverzity v České republice. Ekonomické nástroje plní funkce kompenzační, fiskální, stimulační, redistribuční a komparativní. Kompenzační funkcí se rozumí např. vyrovnání vícenákladů nebo ztrát vyvolaných omezením činnosti nebo požadovanou činností (včetně kompenzace, kdy je nahrazován vlastníku či hospodáři ušlý zisk za odlišné opatření zohledňující požadavky OP). Fiskální funkce představuje příjmy státního rozpočtu (nebo SFŽP), které jsou použity na subvence a zabezpečování ochrany přírody a krajiny. Stimulační funkce podporuje chování ekonomických subjektů ve prospěch zájmů ochrany přírody a krajiny. Redistribuční funkce umožňuje usměrnění toků podle priorit politiky v oblasti ochrany přírody a krajiny. Komparativní funkce přispívá k vyrovnávání různých ekonomických podmínek ekonomických subjektů, např. hospodářů v ZCHÚ.

Cíl má vazbu zejména na Aiči cíle 3 a 20. Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2020 se tématu dotýká v cíli 1, 2, 3 a 5.

SOUČASNÝ STAV

Současná ochrana přírody a krajiny v ČR disponuje širokou škálou ekonomických nástrojů. Patří mezi ně zejména poplatky a kompenzace, subvence (podpora z veřejných prostředků) i pojištění odpovědnosti za škodu. Doplňovány jsou nástroji daňové politiky a nástroji přímého řízení v rámci výkonu státní správy.

Mezi nejdůležitější kroky pro nastavení ekonomických nástrojů v České republice patří zřízení SFŽP v roce 1991 a přijetí zákona o ochraně přírody a krajiny (ZOPK) v roce 1992. Pro vytvoření soustavy subvencí bylo důležité vyhlášení národních krajinnotvorných programů z mimorozpočtových zdrojů SFŽP a ze státního rozpočtu, zejména z Programu péče o krajinu v roce 1996 a Programu revitalizace říčních systémů v roce 1992 (od roku 2009 nahrazen programem Podpora obnovy přirozených funkcí krajiny). Po vstupu ČR do EU se staly zásadními finanční prostředky z jejích fondů, tj. nástroje pro realizaci strategie hospodářské a sociální soudržnosti EU (především Operační program Životní prostředí), ale i prostředky Společné zemědělské politiky (CAP), zejména jejího druhého pilíře, který je zaměřen na oblast rozvoje venkova a ochrany životní

ho prostředí (Program rozvoje venkova) a také program LIFE. Využívány jsou také další možné zdroje podpory jako např. EHP a Norské fondy. Po ukončení plánovacího období 2014–2020, tedy operačních programů financovaných z fondů EU, by měla být zvýšena alokace financí v krajinotvorných programech ze státního rozpočtu.

Pro zapojení veřejnosti a některých cílových skupin do ochrany biodiverzity vznikly dotační programy státu (zejména MŽP), krajů a obcí, neziskového sektoru a v posledních letech se rozvinulo také firemní dárcovství.

V České republice je nastaven systém poplatků za poškozování životního prostředí, přičemž jejich příjemcem je z většiny SFŽP, zčásti samospráva. Z hlediska ochrany biodiverzity jsou nejpodstatnější poplatky za vypouštění odpadních vod do povrchových i podzemních vod, odvody za vynětí půdy ze zemědělského půdního fondu, poplatky za odnětí pozemků určených k plnění funkcí lesa, za odběr podzemních vod a poplatky za znečištění ovzduší. SFŽP je také příjemcem většiny pokut uložených za poškození či zničení chráněných částí přírody a krajiny v České republice. Jeho příjmy nejsou součástí státního rozpočtu, a jde tak o významný mimorozpočtový zdroj financí pro zlepšování stavu životního prostředí.

Vedle výše uvedených poplatků jsou od roku 1992 v zákoně o ochraně přírody a krajiny nastavené poplatky za kácení dřevin, ovšem z důvodu chybějící návazné legislativní úpravy není toto ustanovení dodnes využitelné, přestože by jej uvítaly jak orgány veřejné správy, tak povinné osoby, protože je již mnohde nedostatek vhodných ploch pro náhradní výsadby. Citelně také chybí v rámci negativně stimulujících ekonomických nástrojů právní nastavení poplatků za poškození či zničení biotopů, přičemž teoretická příprava je rámcově zpracována. Ekonomický nástroj, který v oblasti ochrany biodiverzity dosud

není v České republice více využíván, je environmentální pojištění, jinak funkční pro ostatní složky životního prostředí již od 80. let 20. století.

Specifické ekonomické nástroje, které mají za cíl zvýšit míru akceptace zájmů ochrany přírody a snížit ovlivnění hospodářské činnosti dotčených subjektů, představují náhrady újmy za ztížené zemědělské a lesnické hospodaření (§ 58 zákona č. 114/1992 Sb.) a náhrady škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy (zákon č. 115/2000 Sb.). V rámci náhrad újmy za ztížené zemědělské a lesnické hospodaření je ročně ze státního rozpočtu vypláceno cca 80 mil. Kč se vzrůstající tendencí. Tento nástroj od jeho vzniku (v rámci novely zákona o ochraně přírody v r. 2004) provází řada aplikačních nejasností – systém náhrad újmy se tak dosud neustálil a vykazuje řadu legislativních a metodických nedostatků. Na základě samostatné právní úpravy jsou poskytovány náhrady škod způsobených vybranými druhy zvláště chráněných živočichů v celkové roční výši cca 30 mil. Kč (resp. v minulosti se započtením škod působených kormoránem velkým až téměř 70 mil. Kč). I v tomto případě, byť nedostatky jsou méně závažné, omezují metodické a další nejasnosti celkový účinek nástroje.

Dílním způsobem jsou v oblasti ochrany přírody využívány i nástroje v oblasti daní, konkrétně zákon č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitých věcí, který umožňuje osvobození daně z pozemků ve zvláště chráněných územích.

V případě dotačních programů obecně platí nutnost vyhodnocování vlivu podporovaných opatření na biodiverzitu v případech, kde je to relevantní. Zejména operační programy v gesci MZe a některé další dotační programy v gesci jiných resortů než MŽP, např. programy Prevence před povodněmi (MZe), Operační program Dopravní infrastruktura (MD) vykazují zvýšené riziko poskytnutí

tzv. „environmentálně škodlivých dotací“ s negativním vlivem na biologickou rozmanitost. V případě dotací přímo zaměřených na podporu opatření na ochranu a posilování biologické rozmanitosti administrovaných AOPK ČR je nastaven systém sledování a vyhodnocování. Ten je vhodné rozšířit i na další dotační programy vč. programů v gesci MZe.

Systém finanční podpory ze státního rozpočtu a evropských fondů je doplňován řadou grantových podpor v rámci nevládního sektoru důležitých zejména pro zvýšení účasti veřejnosti na ochraně biodiverzity, např. grantové programy Nadace Partnerství. Stejně tak se stále více rozvíjí firemní dárcovství a komerčními subjekty financované společné dárcovské programy s NNO.

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Nízká efektivita využívání nástrojů kompenzace ekologické újmy	Odvozy za vynětí ze ZPF jsou relativně nízké a v jejich výši není zohledněna reálná hodnota biotopů a druhů. Finanční odvozy dle ZOPK jako nástroj kompenzace ekologické újmy nejsou nastaveny. Dochází tak k růstu zástavby mimo stávající sídla.
Snižování objemu finančních prostředků z národních programů	Národní programy umožňují cílenou péči o konkrétní lokality, čímž se podporuje různorodé hospodaření a tím biodiverzita. Zároveň je možné provádět i speciální péči o cílové druhy. Nedostatek finančních prostředků vedl k tomu, že většina z vyčleněného objemu směřuje do zvláště chráněných území a alokace na zajištění péče mimo tato území byla výrazně omezena.
Aplikace plošných zemědělských dotací, rozvoj intenzivních technologií v zemědělství	Vzhledem k plošné aplikaci zemědělských dotací podporujících provádění unifikovaného hospodaření je ohrožena biodiverzita druhů vázaných především na travní společenstva.

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Ukončení Operačního programu Životní prostředí 2014+ bez adekvátní náhrady	Po ukončení aktuálního programového období OP ŽP 2014+ není adekvátní náhrada pro oblast péče o přírodu a krajinu.
Narůstající administrativa v dotačních, zejména evropských programech	Současné nároky na administrativní přípravu a zajištění projektů z evropských programů jsou vysoké. V případě dalšího zvyšování administrativy mohou být limitujícím faktorem.
Snižování alokace finančních prostředků do ochrany přírody a krajiny ve prospěch politicky zajímavějších témat	Zajištění péče o přírodu a krajinu v chráněných územích včetně péče o volnou krajinu vyžaduje dostatečné finanční prostředky. Pokud dostupnost či spíše objem dotačních prostředků pro péči o přírodu a krajinu klesnou pod kritickou hranici, mohou být ohroženy předměty ochrany.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
1.5.1 Zajistit dostatečný objem finančních prostředků a dotací určených pro péči o přírodu a krajinu	Tvorba mezíresortní koncepce vícezdrojového financování péče o přírodu a krajinu	Koncepce vícezdrojového financování	2017	Koncepce; údaje o finanční náročnosti realizovaných projektů	MŽP ve spolupráci s MZe, MF a dalšími dotčenými resorty
	Účinné využívání stávajících dotačních nástrojů EU (OP ŽP, LIFE)	Výše prostředků využívaných na podporu biodiverzity z dotačních nástrojů EU (ESIF OP ŽP a další) / pozitivní trend (Kč)	2020	Údaje o čerpání programů a financování konkrétních realizovaných projektů	MŽP
	Rozšíření titulů národních dotačních programů pro dosud nefinancovanou péči o přírodu a krajinu (např. péči o zvláště chráněné druhy ve volné krajině, péči o lokality soustavy Natura 2000 atd.) po roce 2020	Nové tituly národních dotačních programů	2020	Pravidla čerpání národních dotačních titulů	MŽP
	Zvýšení finančních prostředků ze státního rozpočtu na celostátní dotační programy MŽP pro péči o přírodu a krajinu v návaznosti na ukončení OP ŽP v roce 2020	Výše prostředků využívaných na podporu biodiverzity ze státního rozpočtu/ pozitivní trend (Kč)	2020	Údaje o čerpání programů a financování konkrétních realizovaných projektů	MŽP ve spolupráci s MF
	Analýza systému náhrad škod a újem za ztížení hospodaření	Legislativně-ekonomická analýza systému poskytování náhrad škod a újem za ztížení hospodaření v podmínkách ČR i kontextu okolních států a případná optimalizace v rámci stávající nebo nové právní úpravy	2018	Analýza a případný návrh optimalizace	MŽP ve spolupráci s MZe a MF

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
1.5.2 Harmonizovat dotační programy mezi resorty MŽP a MZe	Výrazná úprava dotačních programů, zejména zemědělských (ESIF – Program rozvoje venkova – agro-enviopatření), s cílem dostatečně zohlednit ochranu biodiverzity	Upravené dotační tituly	2018	Hodnocení dopadu dotovaných opatření na vybrané druhy a jejich biotopy	MŽP ve spolupráci s MŽP
	Cílené zaměření zemědělských dotací na ochranu biodiverzity – doplnění cílených faremních plánů	Schválená metodika tvorby faremních plánů, vlastní faremní plány	2020	Evidence zpracovaných faremních plánů v rámci PRV	MŽP ve spolupráci s MŽP
1.5.3 Získat informace o vlivu dotační politiky na biodiverzitu a vyhodnocovat efektivitu opatření hrazených z veřejných zdrojů	Zřízení jednotné informační platformy péče o přírodu a krajinu pro plánování, administrativu, realizaci, kontrolu, monitoring a vyhodnocování opatření v rámci nastaveného monitoringu operačních programů	Informační platforma	2020	Zpětná vazba o správnosti navržených opatření	MŽP ve spolupráci s MZe, MMR a MF
1.5.4 Připravit celkovou koncepci financování ochrany biodiverzity	Příprava a schválení Strategie mobilizace zdrojů (RSM) pro ochranu biodiverzity v souladu s Aiči cílem 20 CBD	Přijatý strategický dokument	2018	Realizace navržených opatření a kroků v RSM	MŽP ve spolupráci s MF

PRIORITA 2

Dlouhodobě prosperující biodiverzita a ochrana přírodních procesů

*Přírodní rezervace Polom,
foto: F. Bárta, AOPK ČR*

CÍL 2.1

Genetická rozmanitost

Hvozdk moravský, foto: P. Slavík, AOPK ČR

Genetická rozmanitost zůstává nejméně známým aspektem biologické rozmanitosti. Proto byla a dosud je i přes překotný rozvoj jejích poznatků ochraně genetické diversity věnována relativně menší pozornost. Nové informace jasně ukazují na zásadní význam genetické diversity pro přežívání životaschopných populací mnoha organismů. Kromě vlastního významu pro přírodní stabilitu má právě genetická složka biodiverzity velký význam pro člověka a jeho hospodářskou činnost, protože představuje přirozenou zásobárnu rozmanitých genotypů pro případné využití ve šlechtitelství a následně v zemědělské výrobě, v biotechnologiích a v potravinářském, kosmetickém a farmaceutickém průmyslu.

Na mezinárodní úrovni je problematika ochrany genetické rozmanitosti řešena především v rámci CBD. ČR se jako smluvní strana Úmluvy zavázala za účelem ochrany biodiverzity a jejího udržitelného využívání určit složky biodiverzity, které jsou z tohoto důvodu klíčové či významné, a zmiňované složky monitorovat s důrazem na aktuální potřebu ochrany. To se nezbytně týká i samotné genetické diversity, jejíž možné využití je explicitně jmenováno v třetím hlavním cíli Úmluvy. Problematika ochrany genetické rozmanitosti je také ve Strategickém

plánu CBD 2011–2020, konkrétně v Aiči cíli 13. Velká pozornost se genetické rozmanitosti věnuje také v textu Nagojského protokolu o přístupu ke genetickým zdrojům a spravedlivém a rovnocenném sdílení přínosů plynoucích z jejich využívání, který Česká republika ratifikovala v roce 2016. Ve strategii EU pro oblast biodiverzity do roku 2020 je ochrana genetické diversity řešena ve vztahu k zemědělství, konkrétně v cíli 3, akci 10.

Přes výše uvedené skutečnosti není v legislativě ČR zatím problematika ochrany genetické diversity volně žijících organismů téměř nijak řešena. Ve vztahu k volně žijícím organismům se této problematice týká pouze ZOPK. Naproti tomu v resortu zemědělství je ochrana genetické rozmanitosti organismů významných pro výživu a zemědělství řešena zákonem č. 148/2003 Sb., o genetických zdrojích rostlin a mikroorganismů, zákonem č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat (plemenářský zákon), a několika souvisejícími vyhláškami. V gesci Ministerstva zemědělství existuje v návaznosti na tuto legislativu Národní program konzervace a využívání genetických zdrojů rostlin, zvířat a mikroorganismů významných pro výživu a zemědělství (více viz cíl 3.6).

SOUČASNÝ STAV

Územní ochrana vytváří základní podmínky pro formování a zachování přirozené genetické diverzity populací a druhů. Ochrana *in situ* zahrnuje ochranu stanovišť i jednotlivých druhů v jejich přirozených biotopech. Pro ochranu genetické diverzity je důležité zachování a vytváření co největší prostupnosti a propojenosti krajiny také mimo ZCHÚ. V případě nízké populační hustoty organismů nebo jiného ohrožení může být ochrana uskutečňována také pomocí přenosu jedinců mezi jednotlivými populacemi (což může být zvláště účinné pro ochranu před negativními dopady fragmentace biotopů) nebo jejich vysazováním do nových lokalit (repatriace, introdukce, posilování populací). Ochrana *in situ* může být doplněna ochranou *ex situ*, kdy jsou pro podporu původní populace nebo pro vysazení do nové lokality využiti jedinci pěstovaní nebo chováni v lidské péči (např. záchranné programy, záchranné chovy). Uchování diverzity mimo původní stanoviště v přírodě (*ex situ*) je významnou a legitimní metodou zejména, pokud je organismus v přírodě na pokraji vymizení a uchování *ex situ* je posledním východiskem nebo pokud je taxon/populace ohrožena výrazným snížením genetické diverzity a chovem *ex situ* může být zamezeno jejím dalším ztrátám. Jednoznačným právním rámcem se vztahem k ochraně *ex situ* je soubor předpisů pro zoologické zahrady. Z nich nejdůležitější jsou zákon č. 162/2003 Sb., o podmínkách provozování zoologických zahrad a o změně některých zákonů, a směrnice Rady č. 1999/22/ES, o chovu volně žijících živočichů v zoologických zahradách. Vedle dalších významných funkcí je explicitním zákonným úkolem zoologických zahrad přispět k zachování biologické rozmanitosti volně žijících živočichů jejich chovem v lidské péči. V ČR existuje v současnosti více než 25 zoologických zahrad s licenci, které jsou spravovány obcemi, kraji nebo soukromými subjekty.

Obecná ochrana genetické diverzity prostřednictvím ochrany stanovišť a druhové ochrany však není dostačující, jelikož neumožňuje sledování genetické eroze tak, jak vyplývá z požadavků uvedených v CBD. Specifická opatření, jako jsou ochrana *ex situ* nebo přenos jedinců, jsou zcela závislá na kvalitních informacích z hlediska genofondu. Proto je nezbytným předpokladem ochrany přírody také koncepční monitoring genetické rozmanitosti druhů umožňující tvorbu cílených opatření pro zabránění snižování této rozmanitosti. Prudký rozvoj genetických metod v posledních letech poskytuje velké množství dat. Výzkumné aktivity ale nejsou v současnosti v ČR nijak systematicky podporovány ani koordinovány a vyplývají pouze z výzkumného zaměření jednotlivých vědeckých týmů a jejich úspěšnosti při získávání finanční podpory. Proto zatím není většina ochranných významných druhů nijak geneticky zkoumána a ani neexistují jednotně koordinovaná biodepozitoria genetických vzorků s dlouhodobou garancí, která by systematický výzkum genetické rozmanitosti umožňovala. Studium genetické variability a struktury populací je součástí pouze několika záchranných programů a programů péče.

Na rozdíl od většiny volně žijících druhů je v ČR poměrně dobře řešena otázka ochrany a udržitelného využití potenciálně významných rostlin, zvířat a mikroorganismů pro oblast lesnictví a zemědělství. V gesci Ministerstva zemědělství je administrován Národní program konzervace a využívání genetických zdrojů rostlin, zvířat a mikroorganismů významných pro výživu a zemědělství a Národní program ochrany a reprodukce genofondu lesních dřevin. V rámci těchto programů jsou dlouhodobě a systematicky podporovány specializované sbírky, genové banky, genové základny, semenné sady, specifický reprodukční materiál, chovaná zvířata a v několika případech i populace volně žijících živočichů.

Jiná situace než v případě ekonomicky významných rostlin a živočichů je v ochraně přírodních biotopů a na ně vázaných volně žijících druhů v pravomoci MŽP ČR. Významným posunem v oblasti ochrany genetické diversity volně žijících organismů bylo založení Národní genetické banky živočichů v roce 2015 v rámci projektu financovaného z Fondů EHP 2009–2014. Zakládajícími institucemi jsou Ústav biologie obratlovců AV ČR, v. v. i., a Přírodovědecká fakulta UK v Praze. Cílem této genetické banky

je získávat, zpracovávat, skladovat a poskytovat vzorky tkání živočichů (případně DNA) využitelné pro genetický výzkum a ochranu biodiverzity. Banka funguje jako síť institucí, které mají své vlastní sbírky genetických vzorků a sdílejí data o nich ve společné databázi, a dále institucí, které jsou ochotny vzorky sbírat a poskytovat. Garance uchování vzorků však stále vyplývá pouze z aktuální schopnosti jednotlivých institucí skladování vzorků podporovat.

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Fragmentace biotopů	Intenzivní rozvoj liniových staveb a dalších typů migračních bariér vede ke snížení průchodnosti krajiny a fragmentaci areálů výskytu mnoha taxonů. Důsledkem je snížení genového toku, změny populačně-genetické struktury v důsledku poklesu efektivity přírodního výběru a zvýšené riziko příbuzenského křížení (inbreedingu) s následnou ztrátou genetické diversity.
Vypouštění živočichů a vysazování rostlin z nepůvodních populací	V rámci vysazování a managementu živočichů (např. ryb a lesní zvěře) velmi často není řešen původ vypouštěných či vysazovaných jedinců s následnými dopady na genofond druhů. Tato změna může vést ke ztrátě lokálních adaptací a případně až k postupnému zániku původních volně žijících druhů.

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Nedostatečné poznatky o genetické diverzitě a struktuře populací	Ochrana biodiverzity nezahrnuje dostatečně genetickou úroveň biodiverzity. Neexistuje národní program ochrany genetické diversity volně žijících organismů, který by její výzkum i další aktivity mohl koordinovat.
Neuvážené introdukce a repatriace	Introdukce jedinců z geograficky nepůvodních populací nebo s neznámým původem z chovů v zajetí mohou významně narušit původní genetickou diverzitu populací a případně ovlivnit i jejich životaschopnost. Při plánování všech repatriací a introdukcí je nutné identifikovat nejvhodnější zdrojovou populaci na základě studia genetické diversity původní populace.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
2.1.1 Vytvořit národní program ochrany genetické diverzity volně žijících organismů	Koncepce národní ochrany genetické diverzity volně žijících organismů detailně identifikující priority výzkumu genetické diverzity a aplikaci jeho výsledků, identifikované priority výzkumu RVVI / TA ČR	Koncepce / Národní program	2018/2020	Existence koncepce a národního programu ochrany genetické diverzity volně žijících organismů	MŽP
2.1.2 Vytvořit infrastrukturu pro výzkum a ochranu genetické diverzity volně žijících organismů	Vytvoření Národní genetické banky biodiverzity	Vytvoření Národní genetické banky biodiverzity	2020	Existence Národní genetické banky biodiverzity	MŽP
	Propojování databází genetických bank s dalšími relevantními národními (např. Nálezová databáze ochrany přírody) a mezinárodními databázemi (např. GBIF a GGBN)	Zapojení ČR do GBIF a zapojení Národní genetické banky biodiverzity do GGBN	2020	Sdílení dat o genetické rozmanitosti v ČR na mezinárodních datových portálech	MŽP
2.1.3 Aplikovat poznatky genetického výzkumu do praktické druhové ochrany	Podpora komunikace mezi výzkumnými pracovníky a uživateli výsledků výzkumu v ochraně přírody, zohledňování informace o genetické variabilitě a struktuře v ochranářských opatřeních	Nárůst praktických ochranářských pracovišť zohledňujících výsledky genetického výzkumu	2025	Záchranné programy, programy péče, projekty zahrnující repatriace a introdukce	MŽP

CÍL 2.2

Druhy

Ledňáček říční, foto: P. Mückstein, AOPK ČR

Druhy organismů (živočichů, rostlin, hub, jednobuněčných organismů i virů) zůstávají základní jednotkou pro definici rozmanitosti přírody. Druhová ochrana je díky tomu vedle územní ochrany a ochrany přírodních procesů základním oborovým pilířem péče o přírodní a krajinné dědictví. Druhová ochrana navíc vykazuje relativně vyšší potenciál vhodně veřejnosti prezentovat nezbytnost ochrany biologické rozmanitosti.

Vysoká nebo nízká početnost populací jednotlivých druhů a druhová bohatost různých ekosystémů mají celou řadu příčin. Některé druhy jsou málo početné v důsledku přirozených procesů, tzv. faktorů prostředí (přirozeně vzácné druhy vázané např. na specifický substrát nebo mikroklimatické podmínky) nebo jejich početnost ovlivňují činitele, v důsledku jejichž působení se může přítomnost a početnost populací často i dramaticky měnit. Hlavní příčinou významných změn v počtu druhů i velikosti jejich populací v posledních desetiletích jsou však zejména procesy související přímo nebo nepřímo s činností člověka. Někdy je velmi složité přirozené a antropogenní faktory od sebe oddělit, zejména pokud jde o celkový vývoj kulturní krajiny v Evropě.

Základním právním předpisem druhové ochrany je ZOPK, zahrnující i požadavky předpisů EU, jmenovitě směrnice „o stanovištích“ (92/43/EHS) a směrnice „o ptácích“ (2009/147/ES). Ochrana druhů, resp. druhové bohatosti představuje jeden z hlavních cílů Úmluvy o biologické rozmanitosti. Průřezově lze nalézt téma druhové diversity ve většině Aiči cílů Strategického plánu CBD. V celostátních strategických dokumentech je ochrana druhů řešena především v SPŽP a rovněž ve SPOPK (2009).

SOUČASNÝ STAV

Česká republika je díky své poloze na rozhraní čtyř biogeografických podprovincií (hercynská, polonská, západokarpatská a severopanonská) a geologické rozmanitosti poměrně druhově bohatá, zejména ve srovnání se západní Evropou. Z území našeho státu je známo téměř 80 tisíc druhů. Některé postupně přibývají (např. nepůvodní druhy zavlečené či záměrně vysazené nebo se přirozeně šířící v důsledku změn areálu rozšíření), jiné z různých důvodů mizí, zejména jako přímý či nepřímý důsledek činnosti člověka.

Zákonná ochrana se v současnosti vztahuje především na populace či jedince druhů, ochrana jejich biotopů je z legislativního i praktického hlediska omezená. To je významným faktorem, přispívajícím k tomu, že je třetina druhů v ČR hodnocena v rámci červených seznamů jako „ohrožené“, přičemž stovky druhů na našem území již vymizely. Mezi mizejícími nebo již vymizelými druhy převládají druhy náročné na prostředí, zejména vázané na přítomnost tradiční, extenzivně využívanou mozaikovitou zemědělskou krajinu. Trendy jak poklesu početnosti, tak zmenšování areálu rozšíření je bohužel možné sledovat i u druhů dříve běžných. Základní příčinou současného stavu je změna přístupu společnosti k péči o krajinu a jejímu využívání, při níž rychle dochází k úbytku přírodních a přírodě blízkých stanovišť a následně i druhů. Původní druhy jsou také stále více ohrožovány desítkami nově se rozšiřujících nepůvodních invazních druhů, jejichž odstranění či alespoň regulace bývají velmi náročná (viz cíl 2.3). Významným aspektem, který nepříznivě ovlivňuje současný stav, je také neaktuální seznam zvláště chráněných druhů, který je pouze s minoritními změnami platný již od roku 1992 a nereflexuje tak současný stav poznání. V některých případech zahrnuje druhy, které již zákonnou ochranu nepotřebují, a naopak nezahrnuje druhy, které dle aktuálních poznatků na tomto seznamu zařazeny mají být, tj. mají být chráněny prostřednictvím zákonných nástrojů.

Druhy vyskytující se v ČR jsou jak ty, které závisí na lidské činnosti (cílené péči či hospodářských aktivitách), tak zároveň ty, které pro svou existenci vyžadují minimální zásahy. I když první skupina významně převládá, pro efektivní ochranu je třeba zajistit dostatečnou mozaiku stanovišť včetně území určených pro ochranu přirozených procesů a zároveň zajistit dostatečnou propustnost krajiny a konektivitu jednotlivých typů prostředí tak, aby nedocházelo k izolaci a degradaci jednotlivých populací.

Velmi důležitými a úspěšnými aktivitami v rámci druhové ochrany jsou záchranné programy a plány péče pro vybrané druhy, které jsou zaměřeny na nejvíce ohrožené a „deštníkové“ druhy (tj. ty, jejichž ochranou je zajištěna zároveň ochrana i dalších fenoménů). Jejich počet je však vzhledem k finanční náročnosti omezený. Zároveň je ochrana druhů řešena prostřednictvím zvláště chráněných území včetně lokalit soustavy Natura 2000.

Jedním z nezbytných předpokladů účinné druhové ochrany zůstává pravidelné, opakované a standardními metodami prováděné sledování cílových druhů i jimi osídleného prostředí. Monitoring druhové diversity v ČR je poměrně rozsáhlý a zahrnuje především:

- Sledování stavu druhů v souladu se směrnicí o stanovištích (od roku 2005), zahrnuje mj. monitoring netopýrů (prováděn již od 1969), monitoring velkých šelem, floristické záznamy získané při mapování biotopů atp.
- Jednotný program sčítání ptáků v ČR (od roku 1983), mapování hnízdního rozšíření ptáků (v přibližně desetiletých cyklech), monitoring ptáků v souladu se směrnicí EU o ptácích (od roku 2004, od roku 2014 metodicky změněn a navázán na mapování hnízdního rozšíření ptáků), monitoring vodních ptáků v ČR (od roku 1973), mezinárodní sčítání vodních ptáků (od roku 1967).
- Projekty občanské vědy: BioLog, BioLib.
- Data z fytoocenologických snímků: Česká národní fytoocenologická databáze.

Současné zákonné nastavení druhové ochrany (chráněny jsou populace a jedinci vybraných druhů, včetně jejich biotopů) inklinuje spíše k zaměření se na poznání druhů než na poznání změn kvality jejich stanovišť. V tomto směru není ani dostatečně rozvinut monitoring zaměřený na změny kvality stanovišť ve vazbě na potřeby druhů.

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Homogenizace krajiny	Díky současnému tlaku na intenzifikaci využívání krajiny mizí pro druhy hodnotné biotopy, jako např. diferencované lesy, remízky a stromořadí, druhově bohaté louky a pastviny nebo extenzivně využívané vodní útvary apod. To způsobuje pokles či vymizení významného množství druhů z volné krajiny.
Fragmentace biotopů druhů a migrační překážky v důsledku rozvoje dopravní infrastruktury	Fragmentace krajiny způsobená zejména rozvojem dopravní infrastruktury je spolu s její homogenizací nejvýznamnějším faktorem úbytku druhů, neboť dochází k izolaci jednotlivých populací. Přetrvává rovněž vysoká míra fragmentace vodních toků příčnými stavbami i nevhodnými podélnými úpravami. Problematická je vysoká úmrtnost živočichů na komunikacích a další infrastrukturu (včetně nárazů ptáků do prosklených ploch) a též rušení živočichů hlukem, případně světelným smogem.
Stavební zásahy a technické úpravy krajiny	V rámci stavební činnosti, rekultivací po těžbě nerostných surovin a při dalších aktivitách ovlivňujících plošně stav krajiny a biotopů rostlin a živočichů nejsou dostatečně využívány postupy umožňující minimalizovat nepříznivé vlivy (využití přírodě blízkých způsobů rekultivace atp.). V rámci stavební činnosti dochází k rozsáhlým terénním úpravám s následnou homogenizací prostředí. Současná správa vodních toků včetně udržování nadměrného počtu pro ryby neprůchodných příčných překážek v podstatě znemožňuje udržení populací na vodní prostředí vázaných druhů v příznivém stavu.
Klimatická změna	Zvyšuje se výskyt klimatických extrémů, šíří se v kombinaci s fragmentací krajiny, šířením invazních druhů a mizí některé druhy, fragmentovaná krajina neumožňuje přirozenou migraci a dalšími faktory se zvyšuje riziko ohrožení jednotlivých populací i celých druhů.

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Nevhodná vlastnická a dotační politika státu	Zacílení politiky státu v oblasti nakládání s majetkem i v rámci dotační politiky přednostně na produkci a ekonomické efekty může vést k prolongaci stávajících nepříznivých trendů vývoje populací ohrožených druhů.
Rozšíření nepůvodních invazivních druhů (IAS)	Vytlačení či vymizení původních druhů v důsledku rozšíření IAS.
Nedostatek dat	Nedostatek dat o druzích, včasné nezjištění změn v populacích, neznalost příčin ohrožení.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
2.2.1 Revidovat systém druhové ochrany	Objektivní posouzení účinnosti současné druhové ochrany založené dosud z větší části na ochraně jedinců	Analýza efektivity druhové ochrany v ČR za období 1993–2015	2017	Zveřejněná analýza	MŽP
	Návrh a zavedení nového pojetí systému druhové ochrany beroucí ohled na ochranu biotopů druhů	Schválená úprava legislativních předpisů, nový systém uplatněn v praxi	2022	Právní předpisy, systém druhové ochrany	MŽP
2.2.2 Sledovat a vyhodnocovat stav druhů	Zavedení systému pravidelného sledování a vyhodnocování stavu druhů prostřednictvím červených seznamů	V pravidelných intervalech aktualizované červené seznamy	2020	Publikace červených seznamů	MŽP
	Zavedení pravidelné aktualizace seznamu zvláště chráněných druhů na základě pravidelného vyhodnocování jejich stavu	Aktualizace seznamu zvláště chráněných druhů formou vyhlášky (+ doplňující indikátor NČI 45404)	2022	Platná aktualizovaná vyhláška	MŽP ve spolupráci s MZe
2.2.3 Rozvíjet a podporovat speciální nástroje druhové ochrany	Rozvoj a realizace záchranných programů a navazujících opatření	Počet realizovaných záchranných programů (+ doplňující indikátory NČI 45201, 45400)	2025	Pravidelné vyhodnocování účinnosti záchranných programů	MŽP ve spolupráci s MZe
	Realizace přeshraničních projektů na ochranu populací cílových druhů	Trvalá realizace projektů v partnerství se sousedními státy	2025	Zprávy o průběhu a výsledcích projektů	MŽP
2.2.4 Usměrnit správu státního majetku tak, aby podporovala ochranu druhů	Příprava metodiky a pravidel pro hospodaření s ohledem na ochranu ohrožených druhů a jejich stanovišť/biotopů	Existující metodika a seznam pravidel hospodaření	2020	Pravidla, vyhodnocení aplikace	MŽP ve spolupráci s MZe, MF a MO

CÍL 2.3

Invazní nepůvodní druhy (IAS)

Zlatobýl, Kokořínsko, foto: J. Pěkníková

Invazní nepůvodní organismy představují vážnou hrozbu pro původní druhy, společenstva a ekosystémy na celém světě. V žebříčku hlavních činitelů (hnacích sil) ohrožujících stávající biodiverzitu zauímají globálně druhé místo. Nezanedbatelné jsou též ekonomické škody způsobené těmito druhy, některé invazní nepůvodní druhy (Invasive Alien Species – IAS) mohou zároveň působit negativně na lidské zdraví. V důsledku neustále vzrůstající mobility je rozšiřování IAS snazší a rychlejší, a to jak jejich rozšiřování záměrné, tak neúmyslné. Česká republika je v důsledku polohy, hustého osídlení a husté sítě řek, silnic a železnic jako hlavních cest šíření těchto druhů velmi náchylná k biologickým invazím.

Základem právní úpravy v oblasti regulace rozšiřování IAS je nyní nově nařízení EP a Rady č. 1143/2014, o prevenci a regulaci zavlékání či vysazování a šíření invazních nepůvodních druhů, které sjednocuje přístup EU v nakládání s IAS a stanoví omezení pro druhy s významným dopadem na EU. V souvislosti s přijetím tohoto nařízení bude zpřesněna i dosavadní národní právní úprava v oblasti nepůvodních druhů, tedy ZOPK, zákon č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči, v platném znění a další předpisy, které s využíváním nepůvodních druhů nebo podmín-

kami regulace či odstraňování IAS z prostředí souvisejí (zákon na ochranu zvířat proti týrání, zákon o myslivosti, zákon o rybářství aj.). Do praxe budou zavedeny také požadavky nařízení Rady (ES) č. 708/2007, o používání cizích a místně se nevyskytujících druhů v akvakultuře, které dosud v ČR nebylo naplňováno. V návaznosti na požadavky nařízení EP a Rady č. 1143/2014 bude nutné vytvořit systém monitoringu a kontrol, zabezpečit regulaci či odstraňování IAS z prostředí a přijmout akční plány k omezení cest nezáměrného šíření IAS. Vytvoření podmínek pro prevenci a rychlou reakci, vytvoření seznamu invazních nepůvodních druhů (černé listiny), omezení geograficky nepůvodních druhů na vybraných státních pozemcích a stejně tak i při zemědělské praxi bude ve větší míře detailu definovat a dále rozvíjet aktualizovaný SPOPK. Problematika IAS je řešena i v rámci SPŽP, konkrétně v cíli 3.2.3, který stanovuje omezit negativní vliv invazních druhů na biodiverzitu.

Právní úprava EU i v ČR, stejně jako oba zmiňované koncepční dokumenty, vychází mj. ze závazků přijatých v rámci mezinárodních mnohostranných úmluv – jedná se především o Úmluvu o biologické rozmanitosti. V rámci Úmluvy o ochraně evropské fauny a flóry a přírodních

stanovišť (Bernské úmluvy) byla v roce 2003 přijata Celo-evropská strategie pro invazní nepůvodní druhy, kde jsou mimo jiné smluvní strany vyzývány k tvorbě a naplňování celostátních strategií nakládání s IAS. Zároveň byla v rámci Bernské úmluvy přijata řada doporučení týkajících se postupu v případě konkrétních IAS. V rámci CBD je problematika IAS přímo řešena v rámci Aichi cíle 9 a v rámci Strategie EU pro oblast biodiverzity v rámci cíle 5.

SOUČASNÝ STAV

Informace o nepůvodní flóře ČR patří k nejlepším v Evropě. V ČR bylo zaznamenáno 1 454 nepůvodních druhů rostlin a z nich 61 je považováno za invazní. Nejčastěji se realizují opatření na likvidaci druhů bolševník velkolepý, křídlatka a netýkavka. Další druhy se z prostředí odstraňují místně podle potřeby – např. trnovník akát (stepní a skalní lokality, např. v NP Podyjí), lupina mnoholistá (hlavně v podhorských oblastech, např. v NP Šumava, KRNP), borovice vejmutovka (NP České Švýcarsko) či šťovík alpský (KRNP). V návaznosti na nově přijaté nařízení EP a Rady č. 1143/2014 bude nutné věnovat pozornost také druhům, které v ČR doposud nepředstavují riziko, ale jejich regulace je zájmem celé EU. K zásahu na omezení invazních druhů rostlin lze využívat dotačních titulů, jako jsou Program péče o krajinu (PPK) a Program podpora obnovy přirozených funkcí krajiny (POPFK), či projektů samosprávných celků, ze zdrojů EU pak v rámci Operačního programu Životní prostředí nebo programu LIFE.

Data o invazních nepůvodních druzích živočichů a jejich šíření jsou ve srovnání s rostlinami k dispozici v mnohem menší míře, navíc málo ucelená a roztržitá, zejména u bezobratlých, kde se shromažďují informace především o ekonomicky a epidemiologicky závažných druzích (škůdcích). Z celkem 595 nepůvodních druhů živočichů

na našem území je 113 z nich v ČR považováno za invazní. Z bezobratlých představují nejzávažnější hrozbu sevoamerické druhy raků, přenášející rači mor s fatálními důsledky na populace původních druhů raků, dále plzák španělský či slunéčko východní. Z obratlovců se jedná například o želvu nádhernou, některé druhy ryb (karas stříbřitý, stěvlička východní, sumečci rodu *Ameiurus*), jelena siku a o menší šelmy jako např. norka amerického, mývala severního a psíka mývalovitého. Řada těchto druhů bude ve vazbě na nařízení EP a Rady č. 1143/2014 předmětem regulace v rámci celé EU.

V roce 2014 byly z důvodu zvýšené potřeby informování veřejnosti o této problematice na stránkách AOPK ČR vytvořeny webové stránky o IAS včetně pilotní verze systému včasného varování. Současně byl v rámci naplňování cílů stávající Strategie ochrany biologické rozmanitosti zpracován, jako odborný podklad pro upřednostnění přístupu k IAS, seznam nepůvodních druhů vyžadujících zvláštní přístup, tzv. černý, šedý a varovný seznam druhů. Druhy jsou v něm rozčleněny do čtyř kategorií podle stupně závažnosti jejich dopadu, míry rozšíření a možností nakládání s nimi. Varovný seznam zahrnuje druhy, které v ČR příliš zastoupeny nejsou, případně zcela chybí, ale hrozí jejich invazní šíření.

Soustavný celoplošný monitoring IAS v ČR dosud chybí. Probíhá ovšem řada dílčích aktivit vyplývajících jak ze stávající právní úpravy (monitoring některých invazních druhů rostlin prováděný ÚKZÚZ), tak faktických potřeb spojených s péčí o přírodu (např. monitoring vybraných invazních druhů v Moravskoslezském kraji, informační systém Heracleum v Karlovarském kraji). Sběr dat o rozšíření a působení IAS se uskutečňuje rovněž v rámci aktualizace mapování biotopů zajišťované AOPK ČR, v rámci činnosti vědeckovýzkumných pracovišť a univerzit (Botanický ústav AV ČR – mj. příprava a aktualizace seznamu

nepůvodních druhů rostlin, VÚRV monitoring invazních a expanzivních plevelů aj.) či neziskových organizací (ČSOP, ALKA Wildlife – metodika monitoringu, regulace a odstraňování norka amerického v ČR). Část získaných dat se shromažďuje v Nálezové databázi ochrany přírody (NDOP) provozované AOPK ČR.

Dá se předpokládat, že v důsledku pokračující globalizace a očekávaných změn podnebí nebude počet ani četnost IAS klesat, spíš naopak. Modely představující scénáře možných změn areálu rozšíření IAS byly v ČR zatím vypracovány pouze pro vybrané invazní nepůvodní druhy planě rostoucích rostlin.

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Aktuální šíření invazních druhů a jejich negativní vliv na biodiverzitu	Probíhá za nedostatečného monitoringu a jen lokálních případů systematické likvidace a eradikace (zejména rostlinných druhů).
Chovy, vysazování a úniky	Existující chovy a další způsoby využití nepůvodních druhů rostlin a živočichů představují významné riziko šíření invazních druhů nebo etablování nových. Řada invazních druhů není v rámci jejich managementu nebo související hospodářské činnosti dostatečně regulována (např. jelen sika, karas stříbřitý aj.).
Zavádění nových, nedostatečně prověřených druhů pro hospodářské aj. účely	V současnosti vzrůstá zájem o využití netradičních zdrojů a zavádění nových druhů např. v rámci fytoenergetiky a dalších odvětví. Setrvale také roste objem obchodu i rozsah nabídky druhů pro zájmové chovy a zahradičtví. Systém hodnocení rizik nově zaváděných druhů není zaveden a není dostatečně zajištěna ani osvěta a podpora preference autochtonních druhů.
Nárůst neudržovaných ploch (opuštěné areály, neudržované pozemky, brownfields)	Na opuštěných a nedostatečně udržovaných plochách dochází k šíření invazních druhů. Nebezpečí narůstá v případě návaznosti ploch na vodní toky a liniové stavby, resp. dopravu, které rozšiřování velmi usnadňují.

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Důsledky klimatických změn	Klimatické změny mohou zesílit dopady invazních druhů na biodiverzitu i hospodářství a zároveň umožnit etablování nebo šíření dalších invazních druhů, pro něž na našem území dosud nebyly vhodné podmínky (rozmnožování želvy nádherné, přežívání vodního hyacintu atp.).

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
2.3.1 Omezit šíření stávajících invazních druhů	Monitoring invazních druhů v nejpostiženějších oblastech	Kontinuální monitoring	2020	Souhrnné monitorovací zprávy o výskytu IAS	MŽP
	Likvidace stávajících invazních druhů v ZCHÚ i ve volné krajině	Počet zásahů IAS včetně jejich odstranění kontinuálně v souladu s akčními plány pro jednotlivé druhy (+ doplňující indikátor NČI 45101)	2020	Data o výskytu invazních druhů, plány eliminace, data o eliminaci	MŽP ve spolupráci s MZe
	Vytvoření a aktualizace metodik na likvidaci IAS	Metodiky v praxi průběžně využívány pro všechny prioritní druhy (+ doplňující indikátor NČI 45102)	2020	Plány eliminace, zprávy o eliminaci	MŽP ve spolupráci s MZe
	Optimalizace dotačních titulů na likvidaci IAS	Optimalizované dotace	2020	Dotační programy, evidence projektů využívajících tyto dotace	MŽP
2.3.2 Zabránit či utlumit rozšíření nových invazních druhů	Vytvoření funkčního systému včasného varování a místa rychlé reakce zodpovědného za likvidaci nových IAS	Systém včasného varování a místo rychlé reakce	2017	Webové stránky systému včasného varování, evidence řešených případů v místě rychlé reakce	MŽP
	Omezení úmyslného vysazování potenciálních IAS (fytoterapeutika, rybářství, veřejná zeleň)	Legislativní předpis upravující využití a vysazování potenciálních IAS	2020	Legislativní předpis, evidence jeho aplikace	MŽP ve spolupráci s MZe
2.3.3 Zahrnout legislativu EU o IAS do legislativy ČR	Novelizace právních předpisů ČR podle nařízení 1143/2014	Upravené právní předpisy, případně nový právní předpis v této oblasti	2017	Zákonný předpis	MŽP
	Stanovení kompetence jednotlivých resortů a státních orgánů k této problematice	Popsané kompetence v zákonných předpisech	2017	Příslušné právní předpisy	MŽP ve spolupráci s dotčenými resorty
2.3.4 Stanovit prioritní druhy a oblasti pro regulaci invazních druhů	Stanovení konkrétních druhů na základě unijního a národního seznamu, proti kterým se bude prioritně zasahovat a jakým způsobem	Seznam druhů	2020	Internetové stránky MŽP	MŽP

CÍL 2.4

Přírodní stanoviště

Členění přírody pro účely dalšího zkoumání a ochrany se provádí na různých úrovních. Ve střední Evropě včetně ČR se nejčastěji používá podrobná klasifikace prostřednictvím biotopů. Přírodní stanoviště je obvykle tvořeno několika podobnými typy biotopů. Vedle přírodních, resp. přírodě blízkých stanovišť, mohou být velmi cenná i stanoviště člověkem do různé míry pozměněná, a to především díky osídlení ohroženými či vzácnými druhy.

Pro získání dostatečných informací jsou v ČR pravidelně mapovány veškeré přírodní a přírodě blízké biotopy. V ČR se vyskytuje 157 typů biotopů, které jsou zahrnuty do 60 typů přírodních stanovišť. Většina z nich je závislá na aktivitách člověka (tj. cílené péči či jinému typu využívání, např. kosení). Nepřírodní stanoviště (mezi něž se řadí podle klasifikace stanovišť např. intenzivně obhospodávané louky, lesní kultury s nepůvodními jehličnatými či listnatými dřevinami aj.) plošně převažují (zaujímají 83 % rozlohy státu), tj. přírodní nebo přírodě blízká zabírají jen 17 % rozlohy státu.

Základním právním předpisem ochrany stanovišť je ZOPK, který zahrnuje i požadavky směrnice „o stanovištích“ (92/43/EHS). Na rozdíl od druhů neexistuje v ČR sám

o sobě seznam zákonem zvláště chráněných stanovišť, tj. stanoviště jsou chráněna pouze jako předměty ochrany v rámci ZCHÚ, evropsky významných lokalit (EVL) nebo omezeně v rámci ÚSES či VKP.

V mezinárodním kontextu je ochrana stanovišť, podobně jako druhů, územní ochrana a ochrana ekosystémových procesů, jedním ze základních cílů Úmluvy o biologické rozmanitosti. Na ochranu stanovišť je zvláště zaměřen Aiči cíl 5 Strategického plánu CBD. Strategie EU pro oblast biodiverzity se ochrany stanovišť významně dotýká v cíli 1 (akce 1 a 4), a částečně v cíli 3 a 6. V národních strategických dokumentech je ochrana stanovišť začleněna především do SPŽP a SPOPK (2009).

SOUČASNÝ STAV

V důsledku velké geomorfologické různorodosti, geologického vývoje a poměrně širokého rozpětí klimatických podmínek se v ČR nachází velké množství různých přírodních stanovišť. Některá jsou pro naši republiku typická a vyskytují se po celém území, avšak podstatná část se vyvinula pouze na menších rozlohách, často jen

v konkrétních regionech. Důvodem je především vazba na specifické podmínky, případně skutečnost, že se zde dané stanoviště vyskytuje pouze okrajově, zatímco těžiště svého výskytu má v jiných částech evropského kontinentu, takže v ČR bývají často ohrožena.

Od poloviny minulého století nahrazují původní drobně mozaikovitou kulturní krajinu velkoplošné jednoúčelově užívané homogenní krajinné prvky. Na druhé straně stanoviště výrazně ovlivněná až podmíněná lidskou činností mizí i z opačného důvodu, a to v důsledku chybějící péče, především absence tradičních, k přírodě šetrných postupů v minulosti vázaných na drobnou zemědělskou činnost (např. pastva malých pozemků u sídel, pastva různých hospodářských zvířat – hus, koz atd.) v současnosti potřebná z hlediska udržení stavu stanovišť a na ně vázaných vzácných druhů.

Doposud chybí zákonná celoplošná ochrana stanovišť, která jsou cíleně chráněna pouze jako předměty ochrany v ZCHÚ a evropsky významných lokalitách, popřípadě je podporována jejich ochrana prostřednictvím programů MŽP a MZe. To však k udržení jejich dostatečné kvality nestačí. Stav přírodních stanovišť v České republice je téměř ze 75 % nepříznivý. Snížená kvalita, způsobená především člověkem vyvolanými tlaky okolního prostředí, nepříznivě ovlivňuje jejich schopnost odolávat vnějším vlivům a dostatečně rychle na ně reagovat. Řada činitelů působí na stanoviště negativně současně. Zánikem nebo ústupem jsou nejvíce ohrožena stanoviště vzácná, která se zachovala zbytkově na malých rozlohách, často vázaná na specifické místní podmínky, např. váté písky či stanoviště úhorů či lužní lesy v říčních nivách. Ta jsou nejvíce ohrožena změnou způsobu využívání krajiny a změnami v jejím vodním režimu. Významnými aspekty způsobujícími tento trend je změna zemědělských kultur a nárůst zastavěných ploch v souladu se

stanoveným využitím ploch v územním plánu a zároveň nedostatečná kompenzační opatření v případě záboru přírodních či polopřírodních stanovišť. Naopak stanoviště běžná mají díky nízkým nárokům na prostředí tendenci se rozšiřovat. Dochází tak k homogenizaci přírody, ve které mizí různorodost a stoupá rozloha několika málo běžných, z hlediska kvality průměrných až podprůměrných přírodních stanovišť. To platí i v lesích, které jsou mezi stanovišti hodnoceny nejhůře. Zásoba dřeva a věk lesních porostů sice statisticky stoupají, ale zatím tato situace významně neovlivňuje stav přírodních lesních stanovišť. Na tu má vliv také druhové složení lesů (stále převažují v důsledku nízké míry uplatnění přirozené obnovy nestabilní jehličnaté monokultury) a absence stadií stárnutí a rozpadu porostů (obecně nízká věková diferenciace porostů), na které jsou vázány četné druhy nižších i vyšších rostlin a zástupci mnoha taxonomických skupin živočichů.

Významným způsobem ochrany vybraných stanovišť (a zároveň druhů) je vymezení vybraných území jako tzv. bezzásahových, tj. s vyloučením vlivu člověka. Cílem v takových územích je ochrana přírodních procesů. Ta je spolu s ochranou biotopů a ochranou druhů významným pilířem ochrany biodiverzity. Místa bez lidských hospodářských zásahů mají zásadní význam zejména pro druhy ptáků vázané na pralesní formace lesa, saproxylické druhy hmyzu, houby a také pro půdní organismy. Velké oblasti přírody přímo neovlivňované člověkem jsou jedinými místy, kde mohou dále probíhat přírodní procesy ve své přirozené podobě. Podstatný je také jejich význam jako srovnávacích území s hospodářskou krajinou. Informace zde získané jsou nezbytné pro správné nastavení způsobů hospodaření v ostatní krajině. Pro udržení některých typů stanovišť je však hospodaření nezbytné (např. v případě některých lesních stanovišť, kdy je potřebné obnovit nebo nahradit tra-

diční způsob hospodaření s cílem optimalizace druhové a věkové diferencované skladbě porostu). Je tedy vždy nezbytné hledat optimální řešení (preferenze vhodného hospodaření nebo podpory přírodních procesů) vzhledem k místně definovanému cílovému stavu.

Monitoring stanovišť je na území České republiky rozsáhlý a pravidelný. Zahrnuje:

- sledování stavu biotopů v souladu se směrnicí o stanovištích (od roku 2001: především mapování a monitorování biotopů);
- data z fytoocenologických snímků: Česká národní fytoocenologická databáze (vegetační data).

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Homogenizace krajiny a intenzifikace hospodaření	V souvislosti se současným způsobem hospodaření v krajině se zvětšuje plocha jejích segmentů. Homogenizace má i časový rozměr (provádění péče v krátkém časovém úseku ve velkém počtu ploch). Zároveň změny v hospodaření v lesních, polních, rybníčních kulturách směřují ke stále vyšší intenzitě, mizí drobné přírodní plochy v krajině (likvidace remízků, křovin).
Eutrofizace prostředí	V krajině dochází k zvyšování přísunu živin a k nadužívání chemických hnojiv (především s vysokým obsahem dusíku a fosforu).
Urbanizace a nadměrná zástavba	Stále se rozšiřující zástavba okrajových částí měst a vesnic a výstavba logistických a nákupních center přispívá velkou měrou k likvidaci přírodních stanovišť.

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Rozšiřování ploch pro pěstování vybraných energetických plodin	Zavádění a rozšiřování plodin s neověřenými nebo nepříznivými dopady na přírodu a krajinu může mít zásadně negativní vliv v oblastech citlivých z hlediska péče o přírodní a krajinné dědictví.
Převládající technické řešení obnovy postindustriálních a jinak poškozených stanovišť	Může i nadále docházet v důsledku preference čistě technických způsobů obnovy stanovišť k likvidaci přirozeně vzniklých společenstev hostících ohrožené druhy.
Zalesňování	Dotačně podmíněné zalesňování nelesní půdy přispívá k homogenizaci krajiny.
Ubývání mokřadů v krajině	Úbytek mokřadů má přímou souvislost s nedostatkem vody v krajině, se změnou místního klimatu a s ubýváním biodiverzity.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
2.4.1 Zajistit zákonnou ochranu přírodních stanovišť	Prověření účelnosti a reálnosti možného budoucího systému ochrany přírodních stanovišť nad rámec stávající legislativy	Zpracovaná analýza s identifikovanými možnostmi a navrženým postupem	2018	Zpracovaná studie / návrh legislativního opatření	MŽP
	Sestavení priorit z hlediska praktické ochrany stanovišť a péče o ně formou akčního plánu s vazbou na soustavu ZCHÚ	Vytvoření a schválení akčního plánu	2021	Schválený akční plán	MŽP ve spolupráci s MZe
2.4.2 Zachovat či zvýšit rozlohu přírodních stanovišť	Vytvoření systému kompenzačních opatření pro zábory přírodních stanovišť v případě nutných záborů	Vyšší rozloha stanovišť, vytvořených či obnovených při kompenzacích (ha, nárůst v % oproti stávajícímu stavu + doplňující indikátor NČI 45510)	2025	Kontrola plnění podmínek při uložení kompenzací	MŽP
2.4.3 Regulovat cílené využívání nevhodných druhů	Zajistit regulaci zavádění a rozšiřování druhů a plodin s neověřenými nebo nepříznivými dopady na přírodu a krajinu v oblastech citlivých z hlediska péče o přírodní a krajinné dědictví	Vymezení ploch s omezením výsadeb nevhodných energetických plodin, mapový podklad (s ohledem na doplňující indikátor NČI 44301)	2018 (pro RRD) 2025	Vrstva ploch, statistiky o využívání energetických plodin	MŽP ve spolupráci s MZe
	Zvýšení podílu přirozených (spontánní sukcesí vzniklých) rekultivací posttěžebních ploch	Podíl přirozených rekultivací (nárůst v % oproti stávajícímu stavu + doplňující indikátory NČI 45415, 45711, 46500)	2025	Závazné podmínky pro rekultivace, evidence rekultivovaných ploch	MŽP ve spolupráci s MPO a Českým báňským úřadem
2.4.4 Zajistit ochranu přírodních procesů	Analýza problematiky zahrnující definování vizí možného budoucího vymezení a rozvoje oblastí samovolného vývoje přírodních procesů	Analýza obsažená v aktualizaci SPOPK	2017	Zpracovaná analýza	MŽP ve spolupráci s MZe
	Prověření reálných možností uplatnění konceptu rozvoje plošně významných území ponechaných přírodním procesům v podmínkách ČR odbornou meziresortní diskusí	Analytický dokument s doporučením dalšího postupu	2022	Analytický dokument přístupný veřejnosti	MŽP ve spolupráci s MD, MMR, MPO, MO a MZe

CÍL 2.5

Krajina

Krajina je široce užívaným pojmem s mnoha významy. Obecně označuje část prostoru – území, které člověk vnímá, ve kterém se odehrávají různé procesy a děje a jehož současný stav je vyvolán minulými přírodními i lidskými aktivitami. I když je krajina definována jako vybraná část zemského povrchu s typickou kombinací přírodních a kulturních prvků a charakteristickým rázem, je vhodné ji vnímat spíše jako celostní integrující koncept na vyšší hierarchické úrovni s vlastní historií, dynamikou a charakteristickými rysy. Vztah člověka a krajiny je přitom příkladem přímé a zpětné vazby: člověk je její součástí a současně ji významně přetváří.

Krajinu je tedy nutné vnímat jako propojenou mozaiku vzájemně se ovlivňujících ploch, kterou v současné době utváří spíše než přírodní procesy lidské aktivity. Kromě plošně nejvýznamnějšího zemědělského a lesnického hospodaření se jedná o využívání a správu vodních zdrojů (podzemních i povrchových) a o rozvoj infrastruktury. Nezanedbatelné jsou v současné době také systémové činnosti ochrany přírody, především péče o zvláště chráněná území, která pokrývají cca 16 % území státu. Kromě ZCHÚ zůstává významným nástrojem ochrany krajiny územní systém ekologické stability krajiny (ÚSES), jehož

cílem je udržet či zlepšit ekologickou stabilitu krajiny jako celku.

ZOPK zajišťuje ochranu biodiverzity v krajinném prostoru prostřednictvím nástrojů zvláštní ochrany přírody (velkoplošná i maloplošná ZCHÚ, lokality soustavy Natura 2000, zvláštní druhová ochrana), obecné ochrany přírody a krajiny (obecná druhová ochrana, ÚSES, významné krajinné prvky, krajinný ráz, ochrana dřevin rostoucích mimo les atd.). Nejvýznamnějším legislativním nástrojem z pohledu krajiny však zůstává stavební zákon (183/2006 Sb.), který upravuje územní plánování na všech úrovních. Významné jsou také předpisy v oblasti zemědělského a lesního hospodaření či vodního hospodářství.

Cíle související s ochranou biodiverzity ve volné krajině definuje aktuálně platný SPOPK (2009) v kapitole 3.1 Krajina. Ochrana biodiverzity ve volné krajině se věnuje také Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR (2010) v prioritní ose 4 Krajina, ekosystémy a biodiverzita a Státní politika životního prostředí. ČR také ratifikovala Evropskou úmluvu o krajině.

SOUČASNÝ STAV

Důležitým milníkem vývoje krajiny byla společensko-politická změna na sklonku roku 1989, která poměrně rychle umožnila opětovné fungování tržních mechanismů. Hlavní hnací silou změn kvality a struktury krajiny se opět (stejně jako za tzv. první republiky) stala tržní ekonomika, v případě České republiky významně ovlivněná restitucí pozemkového majetku, transformací velkých zemědělských družstev a privatizací státních statků. V 90. letech minulého století se sice skokově snížila zemědělská produkce, ale nyní se postupně zvyšuje a intenzifikuje. Tento trend však není rovnoměrný. V okrajových a méně úrodných částech státu produkce spíše klesá, zatímco v centrálních a nížinných regionech tlak na hospodářské využívání krajiny stoupá. Díky tlaku na intenzifikaci postupuje kvalitativní degradace krajiny jako celku (eutrofizace, ztráta kvality půdy, eroze, fragmentace). To má přímý vliv na biodiverzitu.

Nejvíce viditelným projevem společenských změn po roce 1990 je tzv. suburbanizace (často neregulované rozšiřování urbanizovaného území – tzv. „rozvolněné zástavby do krajiny v městském zázemí – urban sprawl“). Jsou zastavovány doposud nezastavěné prostory mezi současnými sídly, probíhá výstavba nových obytných celků, průmyslových objektů a skladovacích prostor ve volné krajině, takzvaně na zelené louce. Souvisejícím problémem je nadměrné vyjímání půdy ze zemědělského půdního fondu (ZPF), její následné zhutnění a pokrytí nepropustnými povrchy vedoucí k jejich (často úplné) degradaci a rozšiřování zastavěných a zastavitelných území. Snižuje se tak rozloha ZPF a přírodní hodnota krajinného pokryvu a jeho funkce, a tím i schopnost krajiny odolávat vnějším vlivům.

Specifický monitoring biodiverzity v krajině jako celku

vzhledem k její složitosti neprobíhá. Část informací poskytují v ostatních kapitolách zmíněné typy monitoringu chráněných území a druhů, které poskytují informace o jednotlivých aspektech krajiny.

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Intenzivní hospodaření v krajině	V důsledku intenzivního konvenčního způsobu zemědělského a lesnického hospodaření dochází k homogenizaci krajiny.
Suburbanizace	Zábory ploch pro průmyslové a skladovací areály i pro novou obytnou výstavbu zmenšují celkovou plochu volné krajiny, snižují její ekologickou stabilitu a podílejí se na její fragmentaci.
Rozvoj dopravní infrastruktury	Liniové dopravní stavby fragmentují volnou krajinu a negativně ovlivňují její základní funkce, jak v souvislosti s narušením ekosystémů, tak krajinného rázu ve smyslu ZOPK.

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Pokračující tempo zastavování krajiny na úkor přírodních, zemědělských a lesnických ploch	Pokud v současnosti nastavený trend bude pokračovat, znamená to významné snižování funkcí krajiny a následné průvodní jevy (zvýšené riziko záplav a povodní, mizení vodních zdrojů pro prodlužující se období sucha, fragmentace krajiny atd.).
Postupující unifikace krajiny	Arondace a vyrovnávání rozhraní mezi lesy a zemědělskou půdou či mezi jednotlivými lesními porosty významně snižuje biodiverzitu díky přetváření lemových či okrajových společenstev na čistě produkční půdu. Přitom právě tyto plochy jsou v krajině pro ochranu biodiverzity zásadní.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
2.5.1 Omezit rozšiřování zástavby do volné krajiny	Upřednostnění bývalých průmyslových areálů (brownfields) pro novou výstavbu	Průběžné využívání průmyslových areálů pro novou výstavbu (+ doplňující indikátor NČI 23300)	2025	Realizované projekty, dokumentace využitých ploch	MPO ve spolupráci s MMR a MŽP
2.5.2 Zlepšovat strukturu krajiny	Urychlení realizace komplexních pozemkových úprav s důrazem na kvalitní plnění společenských funkcí	Průběžné meziroční navyšování objemu komplexních pozemkových úprav	2025	Evidence MZe, katastr nemovitostí	MZe ve spolupráci s MŽP
	Realizace chybějících částí ÚSES a optimalizace a zlepšení jeho funkce	Plány realizace prvků ÚSES a jejich naplňování od 2020 (+ doplňující indikátor NČI 45501)	2020	Plány realizace a zprávy o jejich naplňování	MŽP
	Podpora tvorby a údržby rozptýlené zeleně (ploch plnicích mimoprodukční funkce)	Vhodně nastavené dotační programy	2025	Evidence realizovaných projektů, LPIS	MŽP ve spolupráci s MZe
2.5.3 Zlepšovat prostupnost krajiny pro biotu	Podpora realizace opatření ke zprůchodnění krajiny v rámci komplexních pozemkových úprav	Zprůchodnění jako součást komplexních pozemkových úprav (+ doplňující indikátory NČI 46301, 46010, 45800)	2020	Vyhodnocení realizace, katastr nemovitostí	MZe ve spolupráci s MŽP
	Omezení fragmentace krajiny způsobené výstavbou nových liniových prvků a sídel	Vytvoření příslušných metodických nástrojů (+ doplňující indikátory NČI 46301, 46010, 45800)	2020	Aplikace v metodických nástrojích	MŽP ve spolupráci s MD a MMR
	Realizace opatření k ochraně živočichů před negativním vlivem energetické a dopravní infrastruktury	Zvýšení rozsahu opatření k omezení mortality živočichů v souvislosti s energetickou a dopravní infrastrukturou (+ doplňující indikátor NČI 46301)	2020	Zpráva o realizaci opatření	MPO, MD ve spolupráci s MŽP

CÍL 2.6

Sídla

Specifickou oblast v rámci ochrany a udržitelného využívání biodiverzity představují sídla, kde je možné začleněním přírodních složek do intenzivněji urbanizovaného prostředí vytvořit velmi vhodné podmínky pro zapojení široké veřejnosti i cílových skupin obyvatelstva do problematiky ochrany biodiverzity. Městská krajina umožňuje za určitých podmínek ochranu biodiverzity na všech třech základních úrovních (genetická, druhová a ekosystémová). Je důležité, že začleněním přírodních složek do urbanizovaného prostředí výrazně stoupá jeho kvalita pro život lidí i příležitost k cílené a názorné osvětě o významu biodiverzity.

V Evropě dosahuje současná míra urbanizace (podíl populace žijící ve městě) přibližně 70–80 % s tím, že v posledních dvou desetiletích byl zaznamenán spíše nárůst rozlohy měst a městských aglomerací než nárůst populace ve městech. Obdobný trend lze sledovat i v rámci ČR, kdy zejména v důsledku suburbanizace dochází k rozšiřování a propojování městské zástavby s přilehlými obcemi, zabírající území pro zástavbu a podílející se na fragmentaci krajiny.

Ochrana biodiverzity v sídlech je částečně řešena v rám-

ci místní agendy 21 a národní sítě „zdravých měst“ a rovněž v SPŽP, konkrétně v prioritě 3.3 „Zlepšení kvality prostředí v sídlech“. Priorita obsahuje tři návrhy opatření, na zlepšení systému zeleně v sídlech a jeho struktury, na posílení regenerace bývalých průmyslových zón (brownfields) a na zajištění šetrného hospodaření vodou v sídlech. Tyto cíle a opatření lze na celostátní úrovni podporovat vhodnými programy a dotacemi, konkrétní realizace a řešení jsou přitom plně v kompetenci jednotlivých měst a obcí.

Strategie EU pro biodiverzitu do roku 2020 problematiku městské biodiverzity výlučně nezmiňuje, lze ji ovšem zahrnout pod cíl 2, Akce 6b) – vypracování Strategie zelené infrastruktury v městských i venkovských oblastech EU. Strategický plán CBD rovněž nemá tuto problematiku vyjádřeno přímo v některém z Aiči cílů, ovšem v rámci CBD byl vypracován akční plán pro biodiverzitu a města.

SOUČASNÝ STAV

Zhodnocení aktuální situace v ČR v souvislosti s ochranou a podporou biodiverzity ve městech a venkovských

sídlech do značné míry ztěžuje malá zpětná vazba v této oblasti. Za úspěch lze považovat začlenění prioritní oblasti 4.4 „Zlepšení kvality prostředí v sídlech“ do Operačního programu Životní prostředí 2014–2020, pomocí něhož bude možné uskutečnit celou řadu projektů a opatření, které by měly podpořit biodiverzitu ve městech.

Problematiku potřeby ochrany a zvýšení biodiverzity v sídlech lze v ČR vztáhnout na téměř všechna větší sídla s kompaktní urbanistickou strukturou, kde je nižší podíl vegetační složky. V tomto směru je nezbytné poskytnout místním samosprávám dostatečné množství informací a příklady dobré praxe, což by mělo být hlavním cílem SOBR v této oblasti.

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Povědomí o městské biodiverzitě a její možné podpoře	Chybí komunikační strategie pro veřejnost orientovaná na obyvatele měst a větších sídel, která by poskytla základní informace o možnostech ochrany biodiverzity v městském prostředí a identifikovala možnosti, jak se může širší veřejnost zapojit svépomocí i za využití státní podpory. Chybí i adekvátní podpora občanským aktivitám typu zakládání komunitních zahrad aj.
Rozrůstající se plocha sídel bez koncepčního vytváření navazující zelené infrastruktury	Ve většině případů není při územním plánování zohledněna potřeba vytvářet zelenou infrastrukturu, která by zvýšila potenciál rozvoje biodiverzity ve městech.

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Nevyužití možnosti začlenit ochranu biodiverzity do plánování v sídlech	Nezačleněním problematiky ochrany biodiverzity ve městech a sídlech do územních a rozvojových plánů může docházet k nevyužití potenciálů, které městské prostředí nabízí nejen vzhledem k biodiverzitě samotné, ale i k ekosystémovým službám a k celkové kvalitě prostředí.
Pokračující zmenšování přírodních ploch včetně městské zeleně v aglomeracích	Samospráva může ve snaze o snižování nákladů na péči o zeleň, opomíjet funkci těchto prvků a jejich roli v sídlech, mezi které patří např. snižování teploty v letním období nebo snížení odtoku z pevných ploch.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
2.6.1 Zavést standardy pro podíl ploch zeleně v urbanizovaných územích	Zavedení příslušných metodických standardů v oblasti územního plánování	Aktualizované metodiky v oblasti územního plánování	2020	Zavedené metodické standardy	MMR ve spolupráci s MŽP
	Pravidelné vzdělávací semináře pro odpovědné zástupce samospráv a úředníky státní správy	Každoroční semináře od r. 2018	2025	Dotazníkové šetření, záznamy ze seminářů vč. zpětné vazby	MŽP ve spolupráci s MMR
2.6.2 Posílit biodiverzitu ve městech	Umožnění efektivního zakládání/obnovy funkčně propojených ploch a prvků sídelní zeleně	Nárůst realizovaných projektů do r. 2020 (+ doplňující indikátor NČI 45000)	2020	Evidence OP ŽP, zpětná vazba prostřednictvím kontaktních míst pro implementaci Strategie	MŽP
	Zajistit metodickou aj. podporu opatření na ochranu a posílení biodiverzity v sídlech a při výstavbě	Metodická příručka	2020	Počet realizovaných podpor ze strany obcí	MŽP ve spolupráci s MMR
2.6.3 Podporovat samosprávy a občanské aktivity a iniciativy, které přispívají k posílení biodiverzity ve městech	Vytvoření metodické příručky pro obce s příklady dobré praxe	Metodická příručka	2020	Vytištěná publikace, distribuce, zpětná vazba prostřednictvím kontaktních míst pro implementaci Strategie	MŽP
	Vytvoření komunikační strategie pro veřejnost a úřady zaměřené na důležitost a možnosti rozvoje přírodních prvků v sídlech	Aplikovaná komunikační strategie	2020	Dotazníkové šetření k aplikaci strategie	MŽP ve spolupráci s krajskými městy

PRIORITA 3

Šetrné využívání přírodních zdrojů

*Národní přírodní rezervace Pouzdřanská step-Kolby,
foto: P. Holub, AOPK ČR*

CÍL 3.1

Zemědělská krajina

Krajina u Ondřejova, foto: D. Turoňová, AOPK ČR

Pokračující zhoršování stavu biodiverzity v zemědělské krajině, ať už se jedná o početnost druhů, nebo stav stanovišť, ukazuje, že je nutné vynaložit významně vyšší úsilí, má-li být biologická rozmanitost zachována a posílena. V tomto procesu má zásadní úlohu zemědělská politika v ČR, která je rozhodující měrou určována společnou zemědělskou a společnou rybářskou politikou EU. Hlavním nástrojem společné zemědělské politiky EU v ČR zůstává Program rozvoje venkova, mezi jehož hlavní cíle patří obnova, zachování a zlepšení ekosystémů závislých na zemědělství zejména prostřednictvím agroenvironmentálně-klimatických opatření a podpory krajinné infrastruktury. V případě společné rybářské politiky EU pak Operační program Rybářství, který má mj. podporovat formy hospodaření přispívající k zachování či zlepšování stavu životního prostředí a biologické rozmanitosti.

Mezi hlavní legislativní nástroje v oblasti zemědělství, které mají vztah k zachování a udržitelnému využívání biodiverzity, patří zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství; zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství; zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu; zákon č. 254/2001 Sb., o vodách (vodní zákon),

a řada dalších právních předpisů, které jsou uvedeny v dalších samostatně zpracovaných cílech této Strategie.

V mezinárodním kontextu, v návaznosti na Strategický plán CBD do roku 2020, je problematika ochrany tzv. agrobiodiverzity přímo řešena v rámci Aičí cíle 7: „Do roku 2020 je udržitelným způsobem řízeno zemědělství, vodní hospodářství a lesnictví, což zajišťuje zachování biologické rozmanitosti“ a také v rámci cíle 3 Strategie EU pro oblast biodiverzity do roku 2020: „Do roku 2020 maximalizovat zemědělsky využívané plochy (pastviny, ornou půdu a stálé plodiny), na něž se budou vztahovat opatření spojená s biologickou rozmanitostí v rámci SZP, aby mohla být zajištěna ochrana biologické rozmanitosti a mohlo být dosaženo měřitelného zlepšení stavu druhů a stanovišť.“ Střednědobé vyhodnocení Strategie EU, které představila EK v roce 2015, konstatuje přetrvávající pokles biodiverzity v zemědělské krajině i na celoevropské úrovni. Tento trend lze zvrátit pouze za předpokladu, že budou efektivněji a ve větší míře využívány environmentální nástroje, které nabízí SZP, a to jak opatření v rámci rozvoje venkova, tak podmínky poskytování přímých podpor.

SOUČASNÝ STAV

Druhovátá bohatost vázaná na zemědělskou krajinu vykazuje v ČR v mnoha ukazatelích trvalý pokles. V letech 1982–2007 poklesla početnost druhů ptáků zemědělské krajiny téměř na polovinu. Indikátor běžných druhů ptáků zemědělské krajiny v ČR (stav v roce 2000 je brán jako 100 %) klesl z 91 % v roce 2007 na 75,9 % v roce 2013, hodnota ptačího indexu stanoveného na základě jednotného výběru druhů v EU činila v roce 2008 více než 97 %. Obdobný nepříznivý trend lze sledovat i u dalších skupin organismů.

Rozloha zemědělské půdy v ČR činila v roce 2010 4,229 mil. ha, přičemž tato hodnota dlouhodobě klesá. Polovina zemědělského půdního fondu se nachází v LFA (méně příznivé oblasti).

V méně příznivých oblastech v ČR převládají podniky právnických osob, kdy je vysoký podíl půdy v zemědělství v dlouhodobém nájmu, resp. pachtu. V roce 2013 činil tento podíl 74 % z celkové rozlohy ZPF, což významně limituje ochotu a praktické možnosti zemědělců zavádět na „propachtované“ půdě dlouhodobá opatření. V obecné rovině lze konstatovat, že snížená motivace k dlouhodobějšímu a udržitelnému hospodaření se zemědělskou půdou je hlavní příčinou neuspokojivého stavu zemědělské krajiny.

Jedním z důsledků je pak rostoucí zaměření na velkoplošnou, vysoce mechanizovanou rostlinnou produkci (zejména obilnin a olejnin). V období 2007–2011 klesaly poměrně rychle také stavy hospodářských zvířat. Trend poklesu stavů hospodářských zvířat byl zaznamenán ve většině zemí EU, a to v důsledku ekonomických potíží odvětví živočišné výroby. Tyto skutečnosti mají za následek mimo jiné zhoršené využití trvalých travních porostů

(nižší potřeba produkce krmiv a pastvy), chudé osevní postupy (malý rozsah pěstování pícnin na orné půdě) a nedostatek statkových hnojiv, což má v celkovém důsledku nepříznivé dopady na zachování půdní struktury, úrodnosti a posílení biodiverzity v zemědělské krajině.

Za vysoce pozitivní pro zachování biodiverzity lze naopak označit rostoucí podíl výměry ekologicky obdělávané půdy a integrované produkce ovoce a zeleniny. Do ekologického zemědělství nově vstupují spíše menší rodinné farmy s výměrou v řádu desítek hektarů. Tento trend by měl být podporován v co největší možné míře.

Specifickou oblast představuje zemědělská půda v soustavě Natura 2000 (v roce 2013 se zde nacházelo 4,42 % zemědělské půdy). Mnohé lokality v soustavě Natura 2000 jsou cenné pro způsob, jakým se na nich až dosud zemědělsky hospodařilo, a je proto důležité zajistit, aby v nich šetrné hospodaření pokračovalo i do budoucna. Za zemědělské systémy s vysokou přírodní hodnotou (HNV), které přispívají k zachování biologické rozmanitosti i ekosystémových služeb, jsou považovány zejména travní porosty, u kterých by vzhledem k přírodním podmínkám měly být aplikovány cíleně vybrané způsoby hospodaření. V ČR se většina travních porostů nachází ve znevýhodněných oblastech (zvláště horských LFA), kde tvoří 90 % zemědělské půdy.

Je zřejmé, že nejzásadnějším současným problémem ve smyslu zachování a posílení biodiverzity v zemědělské krajině je velkoplošné intenzivní hospodaření se zemědělskou půdou. S výše uvedenými současnými preferencemi ve způsobu hospodaření na větších plochách, které jsou upřednostňovány s cílem dosažení co největšího, ovšem dlouhodobě neudržitelného výnosu, jsou přímo spojené i další negativní jevy. Jedná se zejména o nadměrné využívání dusíkatých a fosfátových hnojiv. V rámci

zemědělského hospodaření je sice kladen stále větší důraz na takové používání hnojiv, které by zabránilo jak emisím N a P do vody, tak do ovzduší, přesto stále dochází, mimo jiné v důsledku erozního smyvu, k nadměrnému vyplavování látek (především živin a pesticidů) z půdy, které dále vstupují do říční sítě a vodních nádrží. Plochy takto zranitelných oblastí, které jsou vymezeny podle nitratové směrnice (91/676/EHS), se tak nadále rozšiřují.

S využíváním zemědělsky obdělávané půdy souvisí také pěstování a využívání geneticky modifikovaných organismů (GMO). Lze konstatovat, že problematika využití geneticky modifikovaných zemědělských plodin představuje velmi kontroverzní téma. Ve srovnání s jinými částmi světa však EU přistupuje ke geneticky modifikovaným

(GM) plodinám se značnou obezřetností a využívá při tom princip předběžné opatrnosti. V ČR se mohou produkčně pěstovat pouze takové GM plodiny, které prošly přísným schvalovacím procesem na úrovni EU, zahrnujícím mj. posouzení případných rizik GM plodin pro zdraví lidí a zvířat i životní prostředí. V ČR se v současné době pěstuje pouze GM kukuřice pro produkční účely (od roku 2005), přičemž tvoří výrazně menšinový podíl na celkové ploše zemědělské produkce. Lze předpokládat, že zájem českých pěstitelů o pěstování GM plodin se bude vyvíjet úměrně s mírou tolerance GMO evropskými spotřebiteli, a s tím spojeným vývojem legislativy v EU. Obdobným rizikem může být zavádění nových druhů/plodin s invazním potenciálem nebo vlivem na genofond původních druhů.

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Snižování počtu chovaných hospodářských zvířat	Stavy zvířat i zatížení půdy (podíl dobytčích jednotek na ha) jsou v ČR dlouhodobě hluboce pod průměrem EU a v posledních letech setrvale klesaly, což má negativní konsekvence jak pro stav zemědělské půdy, tak pro biodiverzitu na zemědělské půdě. Úzká souvislost mezi chovem zvířat a zachováním biodiverzity je zejména na vypásaných stanovištích, ale nepřímé vazby jsou zřetelné i v případě stavů přežvýkavců a biodiverzity na orné půdě.
Nedostatečné know-how pracovníků v zemědělství v oblasti ochrany biodiverzity	Obecně nízká ochota managementu zemědělských podniků zavádět nová inovativní opatření a postupy včetně opatření na podporu biodiverzity. Součástí problému znalostního transferu je nedostatečná koordinace vzdělávání zemědělských a lesnických podniků a poskytování poradenských služeb.

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Trvalé vynětí zemědělské půdy ze zemědělského půdního fondu (ZPF) pro jiné účely než zalesnění nebo zatravnění	Výměra půdy vyjímáná ze ZPF spíše stagnuje, ale spolehlivé statistické podklady pro vyhodnocení chybí. Rostoucí ekonomika, nízký stupeň rozvoje dopravní infrastruktury a struktura bytového fondu nicméně naznačují, že tlak na trvalé vyjímání zemědělské půdy ze ZPF bude pokračovat.
Dopady změny klimatu	Očekává se např. posun produkčních oblastí, šíření a rostoucí intenzita nových škůdců a chorob rostlin a s tím související tlak na vyšší využití přípravků na ochranu rostlin (pesticidů). Častější výskyt extrémních meteorologických jevů v podobě extrémního sucha nebo povodní způsobí intenzivnější tlak na ochranu biodiverzity, erozi a degradaci zemědělsky využívané půdy a znečištění vodních toků a nádrží.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
3.1.1 Podpořit vzdělávání a informovanost zemědělců v oblasti ochrany biodiverzity	Celostátní program vzdělávání zemědělců týkajícího se významu ochrany biodiverzity	Průběžně realizované kurzy pro zemědělce a zemědělské poradce od 2020	2020	Evidence proškolených zemědělců a zemědělských poradců poskytujících poradenství související s ochranou biodiverzity	MZe ve spolupráci s MŽP
	Zemědělské poradenství související s ochranou biodiverzity	Funkční systém zemědělského poradenství	2019	Evidence poradenství související s ochranou biodiverzity vč. zpětné vazby od zemědělců	MZe ve spolupráci s MŽP
3.1.2 Podpořit ochranu biodiverzity v zemědělské krajině prostřednictvím dotačních programů	Agroenvironmentálně-klimatická opatření mimo integrovanou produkci	Opatření nastavená podle účinnosti podpory biodiverzity (+ doplňující indikátory NČI 94103, 94411)	2020	Evidence dotací PRV, výstupy monitoringu a vědeckých studií	MZe ve spolupráci s MŽP
	Ekologické zemědělství	Navýšení počtu ekofarem, průběžné navyšování zemědělské půdy v ekologickém zemědělství (+ doplňující indikátory NČI 94103, 94411)	2025	Registr ekologických podnikatelů, LPIS, plochy zemědělské půdy v ekologickém zemědělství	MZe
	Standardy dobrého zemědělského a environmentálního stavu	Vyšší počet standardů dobrého zemědělského a environmentálního stavu (nárůst v % oproti stávajícímu stavu)	2025	Evidence PRV	MZe
	Krajinné prvky a plocha využívaná v ekologickém zájmu	Vyšší počet krajinných prvků a plochy využívané v ekologickém zájmu (nárůst v % oproti stávajícímu stavu)	2025	Evidence PRV	MZe
3.1.3 Omezit eutrofizaci a intenzitu hospodaření v krajině	Snížení rizik při používání hnojiv a pesticidů v zemědělství a lesnictví cestou nastavení limitů plodin a vymezení období a způsobu jejich používání	(Pod)zákonný předpis, snížení spotřeby hnojiv a pesticidů, naplňování Národního akčního plánu na snížení používání pesticidů v ČR	2020	Právní předpis, statistiky o aplikaci hnojiv a pesticidů v zemědělství a lesnictví, zprávy o plnění Národního akčního plánu na snížení používání pesticidů v ČR	MZe ve spolupráci s MŽP
3.1.4 Kontrolovat nakládání s GMO a nově zaváděnými druhy, které mohou mít nepříznivé účinky na biodiverzitu	Koordinace činností dozorových orgánů a Národní sítě GMO laboratoří, finanční zajištění kontrol	Průběžně stabilní počet provedených kontrol, nově zavedené detekční metody	2025	Evidence kontrol, zprávy o použití detekčních metod	MŽP ve spolupráci s MZe

CÍL 3.2

Lesní ekosystémy

Lesní ekosystémy jsou významnými krajinnými prvky a zároveň i nositeli biologické rozmanitosti. Pro biodiverzitu je důležité nejen lesní prostředí utvářené charakteristickými lesními porosty, ale i jednotlivé stromy (např. jako biotopy druhů) a tlející dřevo, ponechané k postupnému rozkladu. Les jako mnohostranný poskytovatel ekosystémových služeb je legislativně chráněn před poškozováním a ničením. Jeho účinná ochrana a vhodná obnova zůstávají jedním ze základních předpokladů pro zachování biodiverzity.

Nejdůležitějšími dokumenty k naplňování cíle jsou Národní lesnický program (NLP), který spojuje koncept trvale udržitelného obhospodařování lesů a potřebu dlouhodobého zlepšování konkurenceschopnosti lesního hospodářství. V NLP navržená opatření, která byla dohodnuta v rámci odborné diskuse napříč všemi zapojenými sektory, jsou stále relevantní a platná. Dalším dokumentem je SPOPK (2009) stanovující zásadní rámce využívání, péče a ochrany lesních ekosystémů v ZCHÚ i ve volné krajině. Dalším významným dokumentem je Národní program ochrany a reprodukce genofondu lesních dřevin. Podporou ochrany biodiverzity v lesních ekosystémech se zabývají některé části SPŽP.

Z dlouhodobého hlediska bylo zásadní přijetí rezoluce Obecné zásady ochrany udržitelného zachování biodiverzity evropských lesů na konferenci v Helsinkách v roce 1993. Byly navrženy indikátory lesní biologické rozmanitosti, monitoring a hodnocení lesní biodiverzity v evropských zemích. Česká republika je smluvní stranou CBD, v rámci níž byla vytvořena celá řada konkrétních nástrojů a metodik, v současném Strategickém plánu jsou na problematiku ochrany biodiverzity v lesních ekosystémech zaměřeny Aiči cíle 5 a 7. ČR je také smluvní stranou FAO, v níž se podílí na Globálním akčním plánu ochrany, udržitelného setrvalého využívání a rozvoje zdrojů lesního reprodukčního materiálu. Péče o biodiverzitu lesních ekosystémů se stala také součástí Strategie EU v oblasti ochrany biologické rozmanitosti do roku 2020, konkrétně cíle 3.

SOUČASNÝ STAV

Výměra lesních pozemků byla v roce 2014 téměř 34 % rozlohy ČR. Tato výměra se zvětšuje každý rok přibližně o 2000 ha. Bohužel, zalesňováním původně nelesních ploch někdy dochází k ničení hodnotných stanovišť

v krajině. Plocha jehličnatých dřevin se zejména od na-
byti účinnosti zákona č. 289/1995 Sb., o lesích, postup-
ně snižuje. Plocha porostlá smrkem klesla oproti roku
2000 o 77 279 ha, oproti tomu se zvyšuje podíl listna-
tých dřevin, zejména dubu a buku. Vyrůstá podíl přiro-
zené obnovy. Podíl listnatých dřevin při umělé obnově
se dlouhodobě pohybuje kolem 38 %. Další zlepšování
je však oslabováno setrvačností způsobů hospodaření
včetně zásahů do druhové i prostorové skladby porostů.
Největším rizikem pro udržení listnatých dřevin a jedle
v porostech a budoucí růst jejich podílu je jejich poško-
zování a postupná likvidace dlouhodobě přemnoženou
spárkatou zvěří na většině území ČR.

Dlouhodobě se také zvyšuje celková zásoba dřeva v le-
sích. Od roku 2008 těžba nikdy nepřekročila celkový prů-
měrný přírůst. Zvyšuje se podíl nejvyšších věkových tříd
(starších lesních porostů) a narůstá plocha nejstarších
porostů, které jsou pro biodiverzitu velmi významné.

Probíhající změny klimatu zvyšují nároky na obhospoda-
rování lesů, založeném na větším využívání přírodních
procesů a diverzifikaci struktury lesních porostů. Sou-
časně se lesy musí stále vyrovnávat s dopady imisní zátě-
že, v poslední době zejména s nárůstem množství dusíku
v ovzduší.

Lesy představují jeden ze základních předmětů ochrany
v ZCHÚ všech kategorií i v soustavě Natura 2000, s ši-
rokým rozpětím opatření od ponechání lesů bez zásahů
(část NP a NPR, PR) přes přírodě blízké obhospodařování
(zpravidla I. a II. zóny CHKO a část NP), účelové obhospo-
dařování až po běžné udržitelné obhospodařování (zpra-
vidla III. zóny CHKO). Naplňování plánů péče o chráněná
území je jedním z předpokladů uchování či rozšíření přiro-
zené biodiverzity v lesních ekosystémech. Pro udržení
biodiverzity lesa mají rovněž zásadní význam biocentra

územního systému ekologické stability a vymezení ge-
nových základů lesních dřevin. V obou případech je
cílem v těchto územích rozvíjet přírodě blízké lesní hos-
podaření s preferencí přirozené obnovy geneticky a jinak
cenných porostů a přibližování se potenciální přirozené
druhové skladbě lesa odpovídající stanovištím. Velký po-
tenciál mají i běžné hospodářské lesy, kde kromě zlepše-
ní druhové skladby lesa je potřeba dlouhodobě uchovat
i přítomnost minimálního podílu odumřelých a nad běžné
rozměry dorostlých stromů, jejichž význam pro uchování
biodiverzity je zásadní. Z hlediska biodiverzity jsou relikty
původních porostů obhospodařovaných v minulosti tra-
dičními formami nízkého a středního lesa. Obnova nebo
vhodná náhrada těchto postupů může významně přispět
k ochraně řady druhů některých stanovišť.

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Snižování biologické funkce lesů	Mezi klíčové problémy lesního hospodaření patří snižující se podíl těžebních zbytků a dřeva ponechaného k zetlení (stojící i ležící), poškozování přirozené obnovy lesních dřevin způsobené vysokými stavy spárkaté zvěře. Nevhodná odvodnění lesních cest a přilehlých lesních porostů.
Realizace nových liniových staveb	Fragmentace a plošné zábory lesů, degradace dotčených lesních ekosystémů změnou hydrologických podmínek v důsledku snížení ploch přirozené retence a urychlení odtoků srážkových vod či kontaminace povrchových vod solením dálnic negativně ovlivňuje přírodní funkce lesních ekosystémů i půdy v sousedství.
Degradace půd imisemi, zdravotní stav lesních porostů	Na řadě míst v lesích ČR, zejména v horských oblastech a v pohraničí, postupuje eutrofizace, chemická degradace půd a acidifikace půdního prostředí a s tím související vyplavení bazických kationtů z půdních profilů. Dlouhodobá acidifikace lesních půd je však patrná i v dalších částech ČR. Z recentních polutantů činí značný problém narůstající emise dusíku zejm. z mobilních zdrojů.

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Změny lesních společenstev a populací	Lze předpokládat, že početní nárůst abiotických tlaků a jejich zvyšující se intenzita v čase na stanovištní podmínky vyvolá nepředvídatelné změny v druhovém složení, v hustotě populací a ve struktuře lesních společenstev, zejména v lesích nižších lesních vegetačních stupňů. Významné druhové změny společenstev lze také očekávat na přirozeně extrémních stanovištích.
Úbytek biologické rozmanitosti na různých úrovních – druhové, genové i ekosystémové	V oblasti lesních dřevin nehrozí v České republice úbytek druhů, ale úbytek genové a ekosystémové rozmanitosti lesů. Vlastníci lesů nemají motivaci chránit cenné ekotypy a populace lesních dřevin, nepoužívají přednostně materiál z téže přírodní lesní oblasti, ale z důvodu jeho nedostatku použijí dostupnější reprodukční materiál, jehož použití jim umožňují pravidla přenosu daná platnou právní úpravou.
Vliv invazních druhů na lesní ekosystémy	Invazní druhy dřevin prozatím působí pro biodiverzitu jen lokální či regionální problémy. Výraznější vliv na stanovištně původní druhy lze zaznamenat u nedřevinných invazních druhů. Nicméně s rostoucími proměnami podmínek celé řady přirozených stanovišť lze očekávat šíření invazních druhů, které způsobí změny chování u druhů původních a kterým budou měnící se stanovištní podmínky a uvolněná stanoviště lépe vyhovovat.
Působení klimatické změny	Stále přibývá případů extrémních klimatických jevů (dlouhotrvající sucha a stupňující se vedra, extrémní přívalové srážky, bleskové povodně, větrné bouře apod.), které buď provázejí přímé viditelné poškození či zničení zasažených lesních porostů, nebo mají nepřímý nepříznivý vliv na lesní ekosystémy.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
3.2.1 Zajistit udržitelné využívání lesa	Omezování fragmentace lesů	Panevropský ukazatel 4.7 Fragmentace lesů	2020	Evidence výměry lesních pozemků	MZe ve spolupráci s MMR
	Minimalizace trvalých záborů lesní půdy nebo omezení výstavbou	Výměra lesních pozemků (v %) + doplňující indikátor NČI 94410	2020	Evidence výměry lesních pozemků, Politika územního rozvoje ČR, ZÚR, koncepční materiály dotčených resortů	MZe
	Podpora biologických funkcí lesa zejména zvýšením podílu těžebních zbytků a dřeva ponechaného k zetlení (stojícího i ležícího)	Plocha s ponecháním těžebních zbytků k zetlení / ponechaný objem biomasy (nárůst v % oproti stávajícímu stavu)	2022	Statistické výstupy, AOPK ČR a další orgány ochrany přírody	MZe ve spolupráci s MŽP
	Šetrné hospodaření, využívající přirozené obnovy stanoviště a sukcesně vhodných druhů dřevin a žádoucích způsobů hospodaření, např. výběrového a podrostního	Výměra přirozené obnovy, zastoupení smíšených lesních porostů, panevropské ukazatele udržitelného obhospodařování lesů 4.2. a 4.4 (+ doplňující indikátor NČI 45900)	2025	Evidence výměry přirozené obnovy, zastoupení smíšených lesních porostů, zprávy z Národního programu ochrany a reprodukce genofondu lesních dřevin	MZe
	Podpora dynamického vývoje biodiverzity v lesních ekosystémech odpovídající fázi vývojového cyklu lesa pro udržení potřebné úrovně jeho ekologické stability	Průběžné zvyšování pestrosti druhové skladby lesů, panevropské ukazatele udržitelného obhospodařování lesů 4.1, 4.3, 4.5, 4.8, 4.10	2025	Statistické výstupy, NIL, publikace (Zelená zpráva)	MZe ve spolupráci s MŽP
	Rozvoj reprezentativní soustavy bezzásahových lesních území a území s obnovou tradičních hospodářských postupů	Rozšířená celková plocha bezzásahových lesních území v porovnání se stávajícím stavem (2016) + doplňující indikátor NČI 45711	2020	AOPK ČR, další orgány ochrany přírody	MŽP
	Soustavné snižování nadpočetných stavů spárkaté zvěře, včetně stavů prasete divokého, limitujících úspěšnost přirozené obnovy a negativně ovlivňujících ekonomiku lesního hospodářství. Připravit návrh obecně závazného právního předpisu se systémem odvozování výše odlovu podle stavu ekosystému	Stavy spárkaté zvěře umožňující přirozenou obnovu stanoviště a sukcesně vhodných druhů dřevin	2025	Průkazná evidence stavů spárkaté zvěře a výměry přirozené obnovy	MZe

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
3.2.2 Podporovat vhodné genetické zdroje lesních dřevin	Podpora existence a obhospodařování genových základů, podpora uznaných zdrojů selektovaného reprodukčního materiálu, podpora zřízení a činnosti Národní banky osiva a explantátů lesních dřevin	Panevropský ukazatel 4.6; realizace Národního programu ochrany a reprodukce genofondu lesních dřevin na období 2014–2018	2018	IS ERMA (modul GENOFOND), každoroční hodnocení Národního programu, informace o nakládání s reprodukčním materiálem lesních dřevin ČR	MZe ve spolupráci s MŽP
3.2.3 Pečovat o příznivý stav půd a vod v lesích	Zlepšování stavu degradovaných půd dlouhodobě antropicky zatěžovaných zejména vlivem imisí	Zpracování bilance udržitelnosti živin v produkčních lesních ekosystémech	2025	Výstupy monitoringu stavu lesních půd, bilanční výstupy, informace pro vlastníky lesů	MZe ve spolupráci s MŽP
	Podpora retence vody v lesních povodích a zlepšování morfologického a ekologického stavu vodních toků	Počet realizovaných opatření / plocha v ha (lesní porosty s optimalizovaným vodním režimem a retencí) (+ doplňující indikátor NČI 94414)	2025	Existence opatření	MZe ve spolupráci s MŽP

CÍL 3.3

Vodní ekosystémy

Území České republiky se nachází na rozvodí tří říčních systémů – povodí Labe, Dunaje a Odry. Kvantita vody zde silně závisí na plošném rozložení a na intenzitě srážek v průběhu roku. V současnosti klesá počet a rozloha přirozených vodních a mokřadních stanovišť, a to i přesto, že tato stanoviště jsou pro zachování biodiverzity klíčová. Jedná se o tekoucí a stojaté vody (včetně podzemních, přírodních i uměle vytvořených), konkrétně o vodní toky, nádrže, jezera, rybníky, zatopené lomy, pískovny a šterkovny, tůně, prameniště, rašeliniště, slatiniště a vrchoviště, nivy řek aj. Funkci přirozených stojatých vod převážně nahradily uměle vytvářené rybníky, kterých je aktuálně více než 22 000. Charakter všech vodních a mokřadních stanovišť je dán specifickostí hydrologické dynamiky povrchových a podzemních vod a jejich chemickými a fyzikálními vlastnostmi. Jsou proto velmi lehce zranitelné necitlivými lidskými zásahy, kdy reakce přítomných druhů na uvedené změny bývá velmi rychlá.

Cílem SPŽP v oblasti vod je vytvoření podmínek pro udržitelné hospodaření s poměrně omezeným vodním bohatstvím České republiky. (SPŽP, priorita 1.1 Zajištění ochrany vod a zlepšování jejich stavu; ale také priorita 3.3 Zlepšení kvality prostředí v sídlech, cíl 3.3.3 Zajiš-

tit šetrné hospodaření s vodou v sídelních útvarech). Jedná se o ochranu množství i jakosti povrchových i podzemních vod v souladu se zákonnými požadavky. Základním právním předpisem EU je rámcová směrnice o vodách – WFD (2000/60/ES) transponovaná do zákona č. 254/2001 Sb. (zákon o vodách), který v ČR upravuje ochranu vod, jejich využívání a práva k nim. MŽP společně s MZe každoročně předkládá vládě ČR Zprávu o stavu vodního hospodářství v České republice, která popisuje a hodnotí stav jakosti a množství povrchových a podzemních vod i související legislativní, ekonomické, výzkumné a integrační aktivity. Účinným nástrojem pro zvládání významných i běžných vodo-hospodářských problémů a zlepšování stavu vodních útvarů včetně biodiverzity se stalo plánování v oblasti vod v souladu s WFD, konkrétně ukotvené národními a dílčími plány povodí. ČR je smluvní stranou Úmluvy o mokřadech, majících mezinárodní význam především jako biotopy vodního ptactva (Ramsarské úmluvy), v seznamu mokřadů mezinárodního významu je zapsáno 14 českých mokřadních lokalit. Úmluva o biologické rozmanitosti klade ve svém programu pro vnitrozemské vodní ekosystémy důraz na integrovanou péči o ně, která vede k udržitelnému využívání cenných vodních

zdrojů s cílem mj. zachovat biodiverzitu. Základem ochrany vodní biodiverzity je ekosystémový přístup, zahrnující také monitoring a hodnocení biologické rozmanitosti vodních ekosystémů, posuzování vlivů, prevenci tlaků v rámci povodí a účinnou mezinárodní spolupráci v oblasti péče o vodní zdroje. Cíl ochrany vody v krajině má vazbu zejména na Aiči strategické cíle 6, 7, 11 a 14. Strategie EU pro oblast biodiverzity do roku 2020 se ochrany vod dotýká v cíli 1 (akce 1b) a cíli 3 (akce 8b).

SOUČASNÝ STAV

Po roce 1989 se vliv průmyslového a zemědělského znečištění výrazně snížil. Díky nárůstu počtu čistíren odpadních vod výrazně pokleslo znečištění vodních toků a došlo k rychlému a radikálnímu zlepšení kvality vody. Vlivy z bodových ani plošných zdrojů znečištění však nebyly dosud omezeny na úroveň zaručující ochranu biodiverzity. Kvůli postupující intenzifikaci zemědělství však v současné době zemědělské znečištění opět stoupá. Nejvýznamnějším problémem je v této souvislosti kvalita povrchových vod, především jejich eutrofizace. Tento proces je důsledkem nadměrného obohacení vodních ekosystémů živinami (hlavně dusíkem a fosforem), které podporuje rozvoj primárních producentů a následně dochází buď k nadprodukci biomasy fytoplanktonních organismů nebo k zvýšenému rozvoji vodní makrovegetace. Eutrofizaci způsobuje kombinace více činitelů, mezi které patří plošné zdroje dusíku (zejména hnojení zemědělsky intenzivně využívaných půd) a přetrvávající hromadění fosforu v povrchových vodách z různých zdrojů (vypouštění nedostatečně čištěných odpadních vod, zemědělství). Také negativní dopad acidifikace na biodiverzitu přetrvává, zejména v oligotrofních horských lesních ekosystémech. Postupně jsou zjišťovány negativní vlivy mikropolutantů (farmak, látek osobní spotřeby,

hormonálních a dalších perzistentních organických látek). ČR se stala smluvní stranou Stockholmské úmluvy, která požaduje zákaz v prostředí se dlouhodobě vyskytujících organických znečišťujících látek nebo jejich postupné vyřazování z produkce, použití, exportu či importu. Klíčové příležitosti pro ochranu kvality vod jsou tedy v oblasti nových technologií, výzkumu a úpravy podmínek dotačních programů.

V ČR probíhala a probíhá řada programů podporujících revitalizace vodních toků, retenci vody v krajině a obnovu krajinných struktur zlepšujících vodní režim: dříve Program revitalizace říčních systémů a nyní Program obnovy přirozených funkcí krajiny a zejména Operační program Životní prostředí (MŽP). Celostátně jednotné priority jsou stanoveny v plánech oblastí povodí, ve většině případů ale nejsou dostatečně realizovány. Aktualizace plánů povodí pro druhé plánovací období již proběhla. V případě zprůchodňování migračních překážek jsou priority vymezeny Konceptí zprůchodnění říční sítě ČR. Úroveň zatížení vodních ekosystémů jako vodních zdrojů průmyslem, zemědělstvím a dalšími odvětvími je prověřováno především v rámci EIA. V posledních letech lze rovněž pozorovat rozvoj výstavby malých vodních elektráren, kdy je nezbytné vždy v každém individuálním případě definovat limity z hlediska ovlivnění charakteru toku, průtoků, fragmentace atd., které je nezbytné dodržovat.

Mezi další příležitosti k posílení biodiverzity vodních ekosystémů patří revize zarybňovacích plánů v tekoucích vodách s ohledem na dnešní stav tekoucích vod a dále účinná prevence, regulace invazních nepůvodních druhů a jejich odstraňování z prostředí.

Současný monitoring biodiverzity ve vodách je na území České republiky pravidelný a zahrnuje:

- Monitoring ekologického stavu podle rámcové směrnice o vodách (od roku 2005)
- Sledování stavu druhů a typů přírodních stanovišť z hlediska jejich ochrany v souladu se směrnicí EU o stanovištích (od roku 2005)
- Sledování ekologického stavu mokřadů mezinárodního významu (od roku 2014)

- Monitoring ptáků v souladu se směrnicí o ptácích (od roku 2004)
- Monitoring vodních ptáků v ČR (od roku 1973)
- Mezinárodní sčítání vodních ptáků (od roku 1967)
- Zimní sčítání vodních ptáků ve středních Čechách (od roku 2003)
- Jednotný program sčítání ptáků v ČR (od roku 1983)

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Technické úpravy vodních toků zvyšující jejich fragmentaci a zhoršující ekologické podmínky	Problémy přetrvávají z hlediska morfologického uspořádání vodního toku a jeho funkce jako biotopu a migračního koridoru. Především příčné stavby na vodních tocích narušují kontinuitu vodního toku, včetně splaveninového režimu. Fragmentace vodních toků se výrazně nesnižuje. Technické regulace vodních toků sice nejsou dále významně rozšiřovány, ale historické úpravy brání zlepšování ekologického stavu. Technické úpravy drobných vodních toků v lesích a hrazení bystřin budou v určité míře pokračovat i nadále. Nově budované příčné stavby na vodních tocích již dnes povinně musí umožnit migrační průchodnost.
Eutrofizace povrchových vod	Emise dusíku a fosforu z různých zdrojů se snižují pomalu (zemědělství, vypouštění nečistěných odpadních vod). Jejich negativní vliv je díky citlivosti vodního prostředí znatelný a stává se jedním z limitů pro zachování biologické kvality.
Změny společenstev a populací	Vlivem eutrofizace a dalších vlivů dochází ke změnám společenstev, které jsou umocňovány přímým hospodářským využíváním vodních ekosystémů (rybářství a jiné). Intenzifikace hospodaření ohrožuje i oblasti dosud obhospodařované šetrně vůči přírodnímu prostředí.
Vliv invazních druhů na vodní ekosystémy	Vliv invazních druhů je v České republice znatelný především ve vodním prostředí, neboť jde o prostředí značně dynamické s rychlou a dobře sledovatelnou odezvou. Vzhledem k charakteru vodního prostředí je často eradikace či potlačení těchto druhů velmi složité.
Intenzivní zemědělství	Intenzivní zemědělská velkovýroba vede ke znečištění vodních zdrojů a likviduje mokré a zamokřené biotopy, narušuje retenční schopnost krajiny.

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Rozvoj vodní dopravy	Plánovaná výstavba nových vodních cest spojená s výstavbou významných migračních bariér, úpravou koryt vodních toků a ovlivnění napojení přítoků a hydrologického režimu představují významnou hrozbu z hlediska degradace či zničení přírodních stanovišť, z dlouhodobého časového rámce může dojít k vymizení některých populací.
Rozvoj vodní energetiky a potřeby zasněžování	Další využívání vody může být pro celou řadu úseků toků kritické z pohledu fungování lokálních ekosystémů, existence místních populací ohrožených druhů a provázanosti říční sítě. Tento stav bude prohlubován klimatickou změnou, především při nerovnoměrném rozložení průměrného ročního srážkového úhrnu.
Zvyšování obsahu moderních komunálních polutantů	Vliv farmak, látek osobní spotřeby, hormonálních a perzistentních organických látek stoupá a zatím není zcela prokázána míra ovlivňování různých složek vodních ekosystémů i působení těchto látek na vodní prostředí jako celek.
Klimatická změna	V podmínkách České republiky je očekáváno ohrožení vodního režimu a v důsledku též vodních ekosystémů především časovou a prostorovou změnou distribuce srážek, tj. prodloužením suchých období či naopak intenzivnějšími přívalovými dešti. V souvislosti se změnou klimatu lze očekávat vyšší spotřebu vody z toků v zemědělství, komunálním hospodářství, energetice a dalších odvětvích, zároveň dopady změny klimatu mohou snížit počet využitelných vodních zdrojů a vydatnost těch zbývajících.
Ve specifických případech výstavba vodních nádrží, obnova plavebních nádrží, odvodňování mokřadů (půd obecně)	Některá z opatření navržených pro řešení následků sucha mohou být v přímém rozporu s ochranou biodiverzity. Odvodněné mokřady, plavební nádrže nebo vodní nádrže mají menší retenční kapacitu než přirozené biotopy, a to zejména v kritických obdobích sucha, kdy výparem z vodní hladiny nepříznivě ovlivňují bilanci toku apod.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
3.3.1 Zajistit holistický přístup k využívání vody v krajině	Tvorba a schválení celostátní strategie revitalizací a renaturací vodních toků včetně vymezení významných vodních toků z pohledu ochrany přírody	Celostátní a regionální strategie nebo koncepce	2020	Publikované strategické dokumenty / začlenění výsledků do aktualizovaných Plánů povodí	MŽP ve spolupráci s MZe a MD
3.3.2 Omezit znečištění a zlepšit fyzikálně-chemickou kvalitu vody	Rozvoj soustavy čistíren odpadních vod s terciárním čištěním (odstranění fosforu a patogenů)	Podíl zdrojů znečištění pokrytých ČOV (+ doplňující indikátory NČI 42206, 42207)	2025	Data o rozvoji ČOV, zprávy o opatřeních a dosaženém stavu oblastí povodí za období 2015–2021	MŽP ve spolupráci s MZe
	Výzkum vlivu mikropolutantů na ekosystémy a lidské zdraví a přijetí příslušných opatření	Výzkumné projekty (cílová hodnota: 5), úprava legislativy a technická opatření na základě výstupů	2020	Studie o vlivu PPCP a POP na ekosystémy a druhy	MŽP ve spolupráci s MZ a MZe
3.3.3 Obnovovat krajinné prvky, zajistit průchodnost a ekologicky udržitelný hydrologický režim vodních toků	Metodické vedení a koncepční řešení nakládání s vodami	Metodický pokyn MŽP určený vodoprávními úřady, regionální strategie	2018	Dokumenty na webu MŽP	MŽP ve spolupráci s MZe
	Koncepce vodní dopravy	Dokument plně respektující zájmy ochrany biodiverzity	2018	Dokument na webu MD	MD ve spolupráci s MŽP

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
3.3.4 Obnovovat krajinné prvky, zajistit průchodnost vodních toků	Likvidace neúčelných příčných překážek na vodních tocích a výstavba rybích přechodů v souladu s Konceptí zprůchodnění říční sítě ČR	Naplnění Koncepce zprůchodnění říční sítě ČR (+ doplňující indikátor NČI 46010)	2025	Data o realizaci projektů, vyhodnocení naplnění Koncepce	MŽP ve spolupráci s MZe
	Podpora krajinných struktur a realizace prvků zadržujících vodu v krajině a bránících nadměrnému transportu živin a sedimentů do toků ve vazbě na cíle a opatření Programu rozvoje venkova	Vhodně nastavená dotační pravidla, průběžný nárůst jejich využívání od 2021	2021	Data o realizaci projektů	MZe ve spolupráci s MŽP a MMR
	Renaturace a revitalizace vodních toků	Revitalizace toků (cílová hodnota: min. 300 km) (+ doplňující indikátory NČI 46301 a 46505)	2025	Data o realizaci projektů a opatřeních o dosaženém stavu oblastí povodí za období 2015–2021	MŽP ve spolupráci s MZe
	Podpora pro vytváření podmínek pro přirozenou reprodukci ryb	Počet realizovaných opatření / rok, vzestupný trend (+ doplňující indikátor NČI 96702)	2025	Data o realizaci projektů a opatření	MZe ve spolupráci s MŽP
	Zachování stávajícího nebo obnova poškozeného vodního režimu lesních ekosystémů	Průběžně realizovaná opatření pro zadržování vody v lesních biotopech	2025	Výměra lesních půd ohrožených suchem	MZe ve spolupráci s MŽP
3.3.5 Snížit negativní vliv intenzivního rybářství / chovu ryb v rybnících	Podpora mimoprodukčních funkcí rybníků, především jejich ekostabilizačních funkcí	(Pod)zákonný předpis, od roku 2020 průběžný nárůst podílu rybníků fungujících jako přírodě blízké ekosystémy	2020	Statistiky o produkci Data o čerpání dotací Studie ekosystémových služeb rybníků	MZe ve spolupráci s MŽP
	Revize a aktualizace zarybňovacích plánů na úroveň odpovídající současnému ekologickému stavu a potřebám v konkrétních revírech a jejich částech	Počet revidovaných zarybňovacích plánů, dohoda s ČRS a MRS nad úpravou jejich aktivit (cílová hodnota 1482)	2025	Revidované zarybňovací plány a analýza jejich přínosu, data o podpoře stavu stanovišť a společenstev	MZe ve spolupráci s MŽP
3.3.6. Zvýšit retenční schopnosti krajiny	Podpora zachování a obnovy mokřadů v krajině	Plocha mokřadů v zemědělské krajině	2025	Statistická ročenka, využití zdroje dotačních titulů pro obnovu mokřadů v krajině	MŽP ve spolupráci s MZe

CÍL 3.4

Půda a nerostné bohatství

Půda představuje jednu z klíčových složek vytvářející základní podmínky pro život na Zemi. Typ, složení a další vlastnosti půdy významně ovlivňují strukturu, složení a fungování všech suchozemských ekosystémů a jimi poskytované služby. Kromě produkčních funkcí půda vykazuje i celou řadu funkcí mimoprodukčních – je genovou bankou, je prostředím pro četné organismy (edafon), má schopnost filtrovat a zadržovat dešťové srážky, regulovat pohyb vody v půdním prostředí, odstraňovat cizorodé látky znečišťující prostředí, v případě příznivé struktury a chemismu významně zvyšovat rezistenci a rezilienci ekosystémů a v neposlední řadě zadržovat více než dvojnásobek uhlíku, než je obsaženo v ovzduší.

Na většině uvedených procesů a funkcí půdy se významně podílí biota. Vysoká druhová bohatost půdy, ve které se vyskytuje většina druhů mikromycet, aktinomycet a bakterií, má rozhodující vliv na celkový koloběh látek v půdním prostředí.

Fyzikální a chemické vlastnosti půdy jako nejsvrchnější vrstvy zemské kůry jsou (mimo např. klimatické podmínky) významně determinovány horninovým podložím, tzv. matečnou horninou. Z pohledu biodiverzity a její ochra-

ny nepředstavuje horninové podloží oblast prioritního zájmu, nicméně významným problémem zůstávají některé dopady těžby nerostných surovin.

Znění Ústavy ČR, která ukládá chránit zemědělskou půdu jako přírodní zdroj, se promítá do celé řady dílčích zákonů, jako je zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 289/1995 Sb., o lesích, zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství, zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu. V resortu životního prostředí je ochrana půdy jedním z klíčových témat Státní politiky životního prostředí v rámci cíle 1.3 Ochrana a udržitelné využívání půdy a horninového prostředí. V problematice těžby nerostných surovin představuje klíčový dokument Surovinová politika v oblasti nerostných surovin a jejich zdrojů (aktuálně schvalovaná verze 6/2016), která ukládá stanovení prostorových limitů i časových termínů pro dobývání nerostných surovin v zásadách územního rozvoje.

V mezinárodním měřítku se ochranou půdy zabývají jak některé mezinárodní mnohostranné úmluvy (CBD,

UNCCD), tak mezinárodní mezivládní organizace, zejména FAO. V CBD vznikl tematický program činnosti věnovaný agrobiodiverzitě. Ve Strategickém plánu CBD 2011–2020 je ochrana půdy částečně řešena v rámci tzv. Aiči cílů č. 7, 8 a 15. Ochrana půdy a půdní biodiverzity je rovněž předmětem cílů č. 2 a 3 Strategie EU pro oblast biodiverzity do roku 2020. Z rámce tematické Strategie ochrany půdy uvedené v 7. akčním programu EU pro životní prostředí vyplývá pro členské státy EU povinnost přijmout cíle v oblasti ochrany půdy.

SOUČASNÝ STAV

Největší hrozby pro udržitelné využívání půdy jako jednoho z klíčových přírodních zdrojů zahrnují zábor půdy, zvýšenou erozi (vodní i větrnou), acidifikaci, kontaminaci půdy cizorodými látkami a nadměrnými živinami a její celkové poškozování a ničení nevhodným hospodařením. Úbytek humusu a jiné organické hmoty v půdě, rozšiřování vodní eroze a technogenní zhutnění půd těžkou mechanizací oslabují mj. schopnost půdy jako materie zadržovat vodu v krajině a ohrožují přirozené půdotvorné procesy. Plocha zemědělské půdy neustále ubývá (cca o 4,5 tis. ha ročně), zatímco rozloha lesní půdy naopak pozvolna narůstá. Zvyšuje se výměra půdy vedená jako ostatní pozemek. Z pohledu biodiverzity zůstává významným negativním jevem zejména úbytek půdní organické hmoty a utužení půdy. Obsah humusu v půdě výrazně klesá s rostoucí intenzitou zemědělského obhospodařování, jelikož zvýšená aerace a intenzivnější hydrotermické pochody v půdě tlumí humifikaci organických zbytků a zvyšují mineralizaci. Většina půdního života je přitom vázána právě na dostatečné množství nerozložené nebo rozkládající se organické hmoty. V České republice je utužením ohroženo cca 40 % zemědělských půd. Utužení půdy snižuje mocnost půdní-

ho profilu, negativně je ovlivněn koloběh látek a vody a v důsledku je snížena schopnost infiltrace a retence vody, což se projevuje při extrémních klimatických událostech, jako jsou dlouhodobé sucho a přívalové srážky spojené s povodněmi.

V roce 2015 byla přijata novela zákona o ochraně zemědělského půdního fondu č. 41/2015 Sb., která umožňuje jeho důslednější ochranu jak plošnou, tak kvalitativní. Povinnost provádět následnou rekultivaci odnímané zemědělské a lesní půdy představuje jeden z významných nástrojů, které zmírňují plošné úbytky půdy. K dalším nástrojům ochrany ZPF, zejména pak na straně Ministerstva zemědělství, patří např. komplexní pozemkové úpravy, protierozní kalkulačka, standardy dobrého zemědělského a environmentálního stavu (DZES), platba za splnění podmínek zemědělských postupů příznivých pro klima a životní prostředí – ozelenění neboli greening atd.

Pokud nebude zemědělská půda dostatečně chráněna a nebude maximálně podporováno zemědělské využití této půdy v souladu s principy udržitelného rozvoje, bude na její úkor přibývat zastavěných ploch. Měla by proto být věnována větší pozornost tvorbě územních plánů – obce a města by neměly v rámci tohoto procesu plány měnit výhradně na základě tlaku investorů a developerů. Zásadní je chránit nezastavěné území a nepovolit účelovou přeměnu ploch na okraji obcí, které jsou součástí zemědělského půdního fondu, v zastavitelné území.

V oblasti těžby nerostných surovin mají dopad na biodiverzitu prakticky všechny dílčí etapy těžebního procesu (stavba přístupových cest, příprava pozemků, výstavba infrastruktury, vlastní těžba, úprava vytěženého materiálu a jeho doprava, ukládání těžebního odpadu představovaného hlušinou). Na druhé straně se v posledních

desetiletích ukázalo, že těžbou poznamenané lokality (rýžoviště, lomy, pískovny, hliniště ad.) mohou být pro biodiverzitu i geodiverzitu v přírodě velmi přínosné (více viz cíl 3.5).

MŽP při vydávání předchozího souhlasu ke stanovení dobývacího prostoru pro účely dobývání ložisek ropy nebo hořlavého zemního plynu podle horního zákona rozhodlo stanovit podmínky týkající se ochrany životního prostředí včetně ochrany přírodních zdrojů. U ostatních typů ložisek takovou možnost zákon neumožňuje. Vlivy záměru těžby nerostů na živočichy a ekosystémy a půdu jsou hodnoceny podle zákona č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivu na životní prostředí. ZOPK stanovuje jako veřejný zájem ochranu přírody a krajiny, který se zajišťuje mimo jiné obnovou a vytvářením nových přírodně hodnotných ekosystémů, například při rekultivacích a jiných velkých změnách ve struktuře a využívání krajiny. Těžební organizace je povinna zajistit sanaci, která obsahuje i rekulti-

vace podle zákona č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, případně zákona č. 289/1995 Sb., o lesích, všech pozemků dotčených těžbou a monitorování úložného místa podle zákona č. 157/2009 Sb., o nakládání s těžebním odpadem a o změně některých zákonů, po ukončení jeho provozu.

Všechny uvedené legislativní nástroje umožňují zohlednit zájmy ochrany biodiverzity, nikde ale není tento přístup uveden explicitně. Zákon o ochraně zemědělského půdního fondu umožňuje půdu trvale odejmout ze zemědělského půdního fondu, pokud by orgán ochrany zemědělského půdního fondu shledal, že je toto řešení nejvýhodnější z hlediska ochrany zemědělského půdního fondu, životního prostředí a ostatních zákonem chráněných veřejných zájmů. Užitá hlediska zachování zemědělského půdního fondu s co nejvyšší bonitou zatím převažuje nad požadavkem vytváření nových přírodně hodnotných ekosystémů při rekultivacích podle ZOPK.

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Nevhodné obhospodařování půd vedoucí k erozi a ztrátě organické hmoty	Nevhodné intenzivní formy hospodaření na zemědělské půdě vedou ke snížení obsahu organických látek v půdě a k utužování půdy. Na přítomnost organické hmoty jsou navázány půdní mikroorganismy a další druhy živočichů, které zajišťují její rozklad, zlepšování fyzikálních vlastností a zvyšování potenciálu vodní retence.
Řízená technická rekultivace všech ploch po důlní činnosti bez ohledu na jejich sukcesní stadia	Rekultivace důlních výsypek a dalších deponií a odtěžených lomů je finančně nákladná a často realizovaná bez ohledu na hledisko ochrany biodiverzity. Takto vznikající nepřirozené ekosystémy bývají nestabilní a vyžadují další nákladný management ke svému dalšímu udržení (viz cíl 3.5).

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Důsledky klimatické změny	V podmínkách České republiky je očekáván častější výskyt klimatických extrémů, jako jsou povodně a sucho. Z těchto důvodů může být dále prohloubeno riziko narušení přirozené infiltrace a retence vody do půdy a degradace půd.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
3.4.1 Snížit riziko vodní a větrné eroze a zvýšit obsah organické hmoty v půdě	Dokončení legislativního procesu novely zákona o ochraně zemědělského půdního fondu a důsledné vymáhání legislativních povinností	Vyšší množství a výhodnější skladba zapravované organické hmoty do půdy, realizované komplexní pozemkové úpravy	2020	Data Státního pozemkového úřadu, situační a výhledové zprávy MZe o půdě, zprávy Výzkumného ústavu meliorací a ochrany půdy, v. v. i.	MZe ve spolupráci s MŽP
	Realizace protierozních opatření	Počet realizovaných protierozních opatření (+ doplňující indikátory NČI 44301, 46520)	2025	Data Státního pozemkového úřadu	MZe ve spolupráci s MŽP
	Prevence erozního ohrožení lesních půd	Průběžně realizovaná opatření proti erozi lesních půd (+ doplňující indikátory NČI 94414, 46520)	2025	Evidence realizovaných opatření, výměra lesních půd ohrožených erozí	MZe

CÍL 3.5

Zachování a obnova ekosystémů

V posledních desetiletích došlo na území České republiky v důsledku lidské činnosti k významnému přetváření krajiny s převážně negativním dopadem na ekosystémy, jejich fungování a ve výsledku i na služby, které poskytují. S tím přímo souvisí výrazné snížení biologické rozmanitosti na všech jejích třech základních úrovních. Na současném stavu ekosystémů se od druhé poloviny 20. století podílí zejména intenzivní zemědělská výroba století (spojená s intenzivními úpravami krajiny – odvodnění, meliorace, rekultivace, změna na ornou půdu), lesnické hospodaření, povrchová důlní činnost a průmyslový rozvoj. V posledních 30 letech má na ekosystémy také významný negativní vliv suburbanizace a plošný rozvoj sídel, zvyšování podílu zastavěných ploch a rozvoj především dopravní infrastruktury.

I přesto se na území ČR zachovala řada cenných částí přírody umožňujících zachování a obnovení přírodních procesů v krajině, přičemž schopnost ekosystémů plnit celou řadu funkcí a služeb závisí na míře jejich antropogenního ovlivnění. Je zcela namístě zdůraznit, že pouze zdravý ekosystém poskytuje lidské společnosti statky a služby nezbytné pro její další existenci. V tomto ohledu by měly být aktivity směřující k ochraně a obnově eko-

systémů a k zachování jejich produkčních funkcí chápány jako veřejný zájem.

Zákonnou podporu pro adekvátní zachování a obnovu ekosystémů poskytuje v největším rozsahu ZOPK, který vytváří základní rámec pro ochranu ekosystémů prostřednictvím nástrojů obecné i zvláštní ochrany přírody a krajiny, zejména prostřednictvím ochrany a vytváření územního systému ekologické stability, ochrany významných krajinných prvků, velkoplošných i maloplošných zvláště chráněných území či ochranou soustavy Natura 2000. Dalším předpisem je zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, určující zásady ochrany životního prostředí a uvádějící mj. ekonomické nástroje ochrany životního prostředí. Skutečně účinné zachování a obnova ekosystémů a jejich služeb jsou nicméně problematikou, kterou je nezbytné zabývat se průřezově v rámci prakticky všech sektorů a politik (např. celostátní PÚR a krajské ZÚR).

Problematiku ochrany ekosystémů řeší také několik mezinárodních úmluv. Hlavní koncepcí či paradigmatickým Úmluvy o biologické rozmanitosti (CBD) se stal ekosystémový přístup jako promyšlená strategie pro integrovanou péči o suchozemské, vodní a živé zdroje, která rovno-

měrně podporuje jejich ochranu a udržitelné využívání. Ochrana a obnova ekosystémů je hlavním předmětem Aičí cílů 14 a 15 Strategického plánu CBD 2011–2020. Strategie EU v oblasti ochrany biologické rozmanitosti do roku 2020 stanovuje zachování a obnovu ekosystémů a jejich služeb jako cíl č. 2.

SOUČASNÝ STAV

Při posouzení současného stavu zachování a obnovy ekosystémů je nezbytné nejprve definovat, na co přesně je možné termín „obnova ekosystémů“ při možnostech stávající legislativy uplatnit. Území ČR představuje značné množství rozdílných typů ekosystémů s různým stavem z pohledu jejich stability, životaschopnosti a integrity, míry antropogenního ovlivnění, resp. poškození. Z pohledu ochrany biodiverzity je možné vztahovat hodnocení stavu ekosystémů na stav přírodních biotopů, složitější je to ovšem v případě nepřírodních biotopů, které byly lidskou činností výrazně pozměněny. I z tohoto důvodu chybějí informace o přirozeném stavu ekosystémů jako referenční hladiny, které by umožnily stanovit stav cílový, od nichž by se odvozoval souhrn aktivit a opatření, které je třeba uskutečnit pro jeho dosažení. Velmi užitečným nástrojem pro zmapování stavu všech typů ekosystémů by mohlo být hodnocení ekosystémových služeb jako součásti hodnocení ekosystémové integrity (více viz cíl 4.3). Jedná se zejména o obnovu těch ekosystémů, které jsou lidskou činností významně ovlivněny (ekosystémů na orné půdě, říčních ekosystémů, degradovaných lučních porostů či přirozené skladby lesů aj.). Vzhledem k tomu, že koncepci ekosystémových služeb zatím není možné pro tento účel využít, je třeba sledovat a rozšiřovat stávající opatření, zejména existující celostátní programy i obdobné programy EU, v jejichž rámci je možné obnovovat ekosystémy (např. PPK, POPFK, OP ŽP, PRV).

Aktivity vedoucí k zachování a obnově ekosystémů jsou relativně uspokojivé ve ZCHÚ, a to především v maloplošných a dále v prvních zónách NP a CHKO, zajišťovaných plány péče i pravidelnými kontrolami, a v lokalitách soustavy Natura 2000. Ve volné krajině, pokud je cílem zachování a ideálně obnovení druhově bohatých společenstev rostlin, živočichů a dalších organismů, je nezbytné v největší možné míře zajistit tradiční způsoby hospodaření v sekundárních biotopech (druhotné louky a pastviny) a většinou vyloučit zásahy v (primárních) přírodních biotopech (např. skalní stepi, rašeliniště, některé lesy s přirozenou druhovou skladbou). Odlišná situace nastává u silně narušených až zcela zničených ekosystémů (např. lomy, povrchové doly aj.), kde je naopak ponechání samovolné, spontánní sukcesi, společně s vhodnými zásahy péče, až na výjimky velmi vhodné. V současné praxi ovšem není tento postup dostatečně využíván, což je do jisté míry způsobeno i stávající legislativou. Přírodě blízká obnova těžbou i jinak narušených území určitě není jedinou možností, jak se vyrovnat s problémem začlenění nejvíce narušených ploch do přírodně bohatších částí krajiny, nicméně by se měla, i případnou změnou legislativy, stát plnohodnotnou alternativou k dosud převládajícím technickým rekultivacím tak, jako je tomu v řadě vyspělých států (např. SRN, kde je standardně v rámci rekultivací vyčleněno 20 % plochy pro přírodě blízkou obnovu).

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Pokračující trend ve změnách využívání krajiny	K popsáním významným způsobům využívání krajiny v posledních letech přistupují další skupiny záměrů s významným negativním vlivem na ekologickou stabilitu krajiny, resp. na jednotlivé ekosystémy.

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Ochrana ekologické stability krajiny zahrnující ochranu ekosystémů není vnímána jako veřejný zájem	Uplatňování veřejného zájmu na ochraně krajiny je vlastníky pozemků vnímáno jako omezování vlastnických práv; ve společnosti nejsou dostatečně identifikovány benefity existence přírodě blízkých ekosystémů, resp. míra využívání ekosystémových služeb.
Nedostatečné využívání odborných (vědeckých) informací o vývoji stavu ekosystémů a možnostech pro jejich ochranu a obnovu či kompenzaci	Stále se zvyšující množství odborných informací a vědeckých výstupů není praxí dostatečně zohledňováno.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
3.5.1 Omezit negativní vlivy suburbanizace na ekologickou stabilitu krajiny	Přednostní využívání bývalých průmyslových areálů (brownfields) pro výstavbu	Průběžné využívání průmyslových areálů pro novou výstavbu (+ doplňující indikátor NČI 23300)	2025	Realizované projekty, dokumentace využitých ploch	MPO ve spolupráci s MMR a MŽP
	Metodickou činností zpřesnit postupy při vyhodnocení účelného využití zastavěného území a vyhodnocení potřeby vymezení zastavitelných ploch v územních plánech	Vypracování příslušné metodiky	2020	Příslušná metodika	MMR ve spolupráci s MŽP
3.5.2 Zlepšit režim ochrany významných krajinných prvků	Provéřit dostatečnost právních předpisů v oblasti ochrany niv při realizaci staveb a omezení zastavitelného území v záplavovém území	Ukončená revize a eventuální návrhy úprav právních předpisů	2020	Výsledky revize právních předpisů	MŽP ve spolupráci s MMR
	Sjednocení přístupu k registraci VKP, zavedení centrální evidence VKP	Metodický materiál	2020	Evidence VKP	MŽP
3.5.3 Zvýšit podíl rekultivace ploch po těžbě samovolnou sukcesí	Vyšší zastoupení přírodě blízkých způsobů obnovy v rekultivační praxi, využívání spontánní sukcese jako nástroje obnovy	(Pod)zákonný předpis, stanoveno 20% plochy pro spontánní sukcesí do rekultivačních plánů kromě půdy dočasně odnímané ze ZPF	2025	Rekultivační plány, výsledky mapování	MPO ve spolupráci s Českým báňským úřadem a MŽP
3.5.4 Zvýšit propojenost krajiny	Systematická revitalizace nefunkční (navržené) skladebné části ÚSES	Průběžná revitalizace ÚSES (+ doplňující indikátor NČI 45501)	2025	Územní plány, databáze realizovaných opatření	MŽP

CÍL 3.6

Udržitelné využívání genetických zdrojů

Tvorba, využívání a kultivace genetických zdrojů pro výživu a zemědělství patří k národnímu přírodnímu a kulturnímu dědictví. Zahrnují část biodiverzity, která historicky vznikala v zemědělských systémech záměrnou činností člověka, tzn. výběrem a později šlechtěním zemědělských plodin a hospodářských zvířat. Patří sem rovněž příbuzné plané formy zemědělských plodin a některé druhy a poddruhy volně žijících živočichů, jako jsou např. některé sladkovodní druhy ryb nebo včely. Mezi genetické zdroje řadíme také mikroorganismy a drobné bezobratlé živočichy, kteří se významně podílejí na vlastní zemědělské produkci a na její ochraně nebo přímo na jejím zpracování a využívání. Genetické zdroje pro výživu a zemědělství nacházejí uplatnění v tradičním i ekologickém zemědělství, konvenčním i moderním šlechtění, v rámci genového inženýrství či biotechnologií.

Ochrana a dlouhodobé uchování genetických zdrojů probíhá v genových bankách. V kontrolovaných podmínkách se tak dlouhodobě uchovávají např. semena, pyl nebo celé části rostlin; sperma, embrya, pletiva a tkáň zvířat; mikroorganismy a drobní bezobratlí živočichové. Polní genobanky udržují jedince rostlin v živé

formě např. u ovocných a okrasných dřevin, vinné révy nebo chmele. Určitým specifickým jsou genetické zdroje zvířat, které jsou v převážné míře uchovávány jako žijící jedinci u chovatelů zvířat nebo ve svém přirozeném prostředí.

Problematika genetických zdrojů pro výživu a zemědělství je řešena zejména v rámci zákona č. 148/2003 Sb., o genetických zdrojích rostlin a mikroorganismů. Zákon se nevztahuje na genetické zdroje rostlin, které tvoří reprodukční materiál lesních dřevin. Druhým právním předpisem je zákon č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon).

Dokument koncepčního charakteru vydávaný Ministerstvem zemědělství každých pět let je Národní program konzervace a využívání genetických zdrojů rostlin, zvířat a mikroorganismů významných pro výživu a zemědělství. Současný program je platný pro období 2012–2016 (dále jen „Národní program“).

V rámci Státní politiky životního prostředí na období 2012–2020 se prostřednictvím výše uvedených doku-

mentů naplňuje cíl 3.2.2 – Omezení úbytku původních druhů a přírodních stanovišť a opatření 3.2.2.2 – Zajištění ochrany a udržitelného využívání genetických zdrojů živočichů, rostlin a mikroorganismů.

V oblasti mezinárodního práva je zastřešující úmluvou Úmluva o biologické rozmanitosti (CBD). V jejím rámci byl v roce 2010 sjednán Nagojský protokol o přístupu ke genetickým zdrojům a spravedlivém a rovnocenném sdílení přínosů plynoucích z jejich využívání (tzv. ABS). Nagojský protokol definuje genetické zdroje a zavádí základní principy pro jejich poskytování mezi uživateli. Smluvní stranou Nagojského protokolu je rovněž Evropská unie, která pro jeho naplňování přijala jednak nařízení č. 511/2014 o opatřeních pro dodržování pravidel, která vyplývají z Nagojského protokolu o přístupu ke genetickým zdrojům a spravedlivém a rovnocenném sdílení přínosů plynoucích z jejich využívání ze strany uživatelů v Unii, a jednak Prováděcí nařízení komise (EU) 2015/1866, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 511/2014, pokud jde o registr sbírek, monitorování dodržování pravidel ze strany uživatelů a osvědčené postupy.

V oblasti genetických zdrojů rostlin je ČR již od roku 1983 členem Evropského programu spolupráce (ECP-GR) a od roku 2004 smluvní stranou Mezinárodní smlouvy o genetických zdrojích rostlin (ITPGRFA). V oblasti genetických zdrojů zvířat je ČR aktivně zapojena do činnosti Evropského regionálního střediska pro živočišné genetické zdroje (ERFP). Sbírky mikroorganismů se staly součástí řady mezinárodních struktur, jako např. Světové federace sbírek kultur (WFCC), Federace evropských mikrobiologických společností (FEMS), Evropské pivovarské úmluvy (EBC), Evropské organizace kolekcí kultur (ECCO), a řady dalších.

SOUČASNÝ STAV

V rámci Národního programu konzervace a využívání genetických zdrojů rostlin a agrobiodiverzity (Národní program rostlin) je zajišťována spolupráce 16 pracovišť zabývajících se genetickými zdroji zemědělských plodin při sběrech, shromažďování, dokumentaci, charakterizaci, základním hodnocení, dlouhodobém uchování a využívání těchto zdrojů. Odborným garantem a koordináčním pracovištěm programu je Výzkumný ústav rostlinné výroby, v. v. i., Praha (dále jen VÚRV). Počet položek v aktivních kolekcích v ČR dosáhl koncem roku 2014 celkem 53,2 tisíc položek, které náleží 1173 druhům rostlin. Z celkového rozsahu kolekcí představují generativně množené druhy 81 % a vegetativně množené 19 % genetických zdrojů rostlin. Významnou oblast využívání genetických zdrojů v rámci Národního programu rostlin představuje i výzkum zaměřený na záchranu, soustředování, uchování a využití genofondu rostlin k obnově krajiny ČR, který je např. realizován Výzkumným ústavem Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. (VÚKOZ).

V rámci Národního programu konzervace a udržitelného využívání genetických zdrojů zvířat (Národní program zvířat) bylo ke konci roku 2014 podporováno celkem 34 druhů a plemen hospodářských zvířat. Standardním způsobem probíhala kryokonzervace, jako nedílná součást konzervačního programu druhů a plemen zvířat. Uchováván je reprodukční materiál – inseminační dávky a embrya; a dále materiál určený zejména pro charakterizaci a popis genetických zdrojů, monitoring změn v populacích a studium vlastností plemen na molekulárně-genetické úrovni, zejména krev, sliny, srst a další tkáně vhodné pro izolaci DNA.

Národní program konzervace a využívání genetických zdrojů mikroorganismů a drobných živočichů hospo-

dářského významu (Národní program mikroorganismů) sdružuje 20 sbírek mikroorganismů a drobných živočichů, které v roce 2014 udržovaly celkem 6 503 kmenů genetických zdrojů. Vzorky z něj poskytované se běžně využívají jako standardy pro expertní činnost (identifikace organismů, mikrobiologické rozborů a biochemická

stanovení, školení a instruktáže), jako zdroje infekčního materiálu pro šlechtitelské účely a kontrolu kvality a v neposlední řadě také pro řešení vědecko-výzkumných projektů a jako studijní materiál při výuce na vysokých a středních školách. Odborným garantem a koordinátorem pracovištěm programu je VÚRV.

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Nestabilní a nedostatečné financování Národního programu konzervace a udržitelného využívání genetických zdrojů rostlin, zvířat a mikroorganismů	Národní program konzervace a udržitelného využívání genetických zdrojů rostlin, zvířat a mikroorganismů je financován formou dotací. Finanční prostředky jsou schvalovány jako součást ročního rozpočtu Ministerstva zemědělství. V případě krácení nebo vázání veřejných finančních prostředků je tak vytvářen tlak na limitování stávající podpory, který může vést k destabilizaci programu a riziku znehodnocení již vložených prostředků a nevratného znehodnocení dlouhodobě uchovávaných genetických zdrojů.
HROZBY	ZHODNOCENÍ
Nedostatečná podpora výzkumu	Práce s genetickými zdroji, zejména pak jejich systematické hodnocení a charakterizace, by měla být standardní součástí resortních výzkumných dotačních programů. Národní program začíná i přes nesporné úspěchy zaostávat za rychlým technologickým pokrokem ve více vyspělých zemích, zejména právě v oblasti systematického hodnocení genofondů.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
3.6.1 Ratifikovat Nagojský protokol Úmluvy o biologické rozmanitosti	Příslušná opatření umožňující, aby se ČR stala smluvní stranou Nagojského protokolu – národní právní předpis	Legislativní předpisy, průběžné naplňování opatření podle Nagojského protokolu od r. 2017	2017	Sbírka zákonů ČR, evidence opatření	MŽP ve spolupráci s MZe
3.6.2 Posílit výzkum v oblasti genetických zdrojů rostlin, zvířat a mikroorganismů důležitých pro výživu a zemědělství	Posílení kapacity národních a resortních výzkumných programů v oblasti genetických zdrojů, biodiverzity a agrobiodiverzity, posílení spolupráce v oblasti meziresortního výzkumu biodiverzity	Průběžné navýšení počtu financovaných projektů (+ doplňující indikátor NČI 20900)	2025	Každoroční hodnoticí zpráva výzkumných agentur a programů	MZe

An aerial photograph of a village in Litvínovice. The image shows a network of roads, mostly with red-tiled roofs on the houses. A river flows through the bottom of the frame, bordered by lush green trees. In the upper right, there's a large, flat, brownish area that appears to be a construction site or a cleared field. The overall scene is a mix of built-up areas and natural landscape.

PRIORITA 4

Strategické plánování a politika

Obec Litvínovice, foto: J. Hodač

CÍL 4.1

Zajištění aktuálních a relevantních informací

Monitoring čolka hranatého, foto: V. Ríř, AOPK ČR

Pro ochranu biologické rozmanitosti je nezbytné především rozpoznat její kvality a hodnotu, a to nejen pro lidstvo, ale i pro zajištění života všech živých organismů. Na rozdíl od jiných složek životního prostředí je možné biodiverzitu v důsledku jejího zastřešujícího charakteru, složitosti a dynamiky postihnout a kvantifikovat jen do určité míry. Základním nástrojem k získání znalostí je v první řadě výzkum, v našich podmínkách zaměřený především na druhy, společenstva v užším i širším smyslu nebo jinak definovatelné části ekosystémů. Vzhledem k rozvoji technologií získává na důležitosti také výzkum genů. Po získání základních znalostí nastupuje na řadu jednorázový sběr dat o cílových fenoménech (inventarizace) nebo metodicky jednotný, pravidelně se opakující, dlouhodobý a standardními metodami prováděný monitoring. V poslední době se uplatňuje stále častěji také sběr informací a dat prováděný laiky a označovaný jako občanská věda. Cílem všech těchto aktivit je získat dostatek informací o stavu, změnách a vývojových trendech vybraných/modelových složek biologické rozmanitosti a na základě těchto zjištění správně určit priority jejich ochrany.

Strategie výzkumu a sledování stavu biodiverzity včetně následného využívání informací není v ČR na zákonné

úrovni řešena celistvě. Jednotlivé zákonné předpisy vymenovávají činnosti dílčím způsobem, často bez vazby na další aktivity. Bez ohledu na to zůstává základním právním předpisem i v této oblasti ZOPK. Jeho prostřednictvím byly do právního řádu ČR transponovány směrnice EU o stanovištích (92/43/EHS) a o ptácích (2009/147/ES). Tím se právně ustavilo tzv. sledování stavu biotopů a druhů. Důležitý je také zákon o poskytování informací o životním prostředí (č. 123/1998 Sb.). Jeho účinnost se značně rozšířila přenesením směrnice INSPIRE (*Infrastructure for Spatial Information in Europe*), která dává veřejné správě povinnost sbírat data standardizovaným způsobem a sdílet je s veřejností. Na strategické úrovni se na sběr a relevantní využívání informací a dat zaměřuje především SPOPK (2009). Z hlediska výzkumu je základní zákon o podpoře výzkumu, experimentálního vývoje a inovací (č. 130/2002 Sb.), kterým se zřizuje Technologická agentura ČR, zodpovědná za celkovou koordinaci aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje.

ČR se stala smluvní stranou poměrně značného počtu mezinárodních mnohostranných úmluv, dohod a protokolů, jejichž cílem je nejen účinná nadnárodní ochrana biodiverzity, ale s tím nezbytně spojený sběr a vyhod-

nocování informací. Vhodným příkladem zůstává např. Úmluva o ochraně evropské fauny a flóry a přírodních stanovišť (Bernská úmluva), díky které smluvní státy nejen v EU, ale i v širěji pojaté Evropě sdílejí informace o stavu vybraných druhů a biotopů / přírodních stanovišť a koordinují jejich mezinárodní ochranu a péči o ně. Pro sdílení existujících informací s veřejností je klíčová Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí (Aarhuská úmluva), díky které má veřejnost zajištěno nejen právo na aktuální informace o životním prostředí, ale také právo účasti na rozhodování o jeho stavu. Cíl má vazbu zejména na Aiči strategický cíl 19. Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2020 se tématu dotýká především v cíli 1 (akce 3 a 4).

SOUČASNÝ STAV

V České republice existuje dlouhá a bohatá tradice biologického výzkumu, kterou potvrzuje i poměrně velký počet odborníků v dané oblasti a v porovnání s ostatními evropskými státy značný počet institucí zaměřených původně především na výzkum, nově i monitoring či ochranu biodiverzity. ČR je v oblasti výzkumu a monitoringu biodiverzity poměrně vyhlášenou autoritou i v zahraničí.

Do konce minulého tisíciletí sice poznání o biologické rozmanitosti vzrůstalo, ovšem jednotlivé aktivity nebyly na celostátní úrovni nijak provázány. Jednalo se v podstatě až na výjimky o časově omezené projekty. Získaná data zůstávala v povědomí a vlastnictví jednotlivců, v lepším případě institucí. Významným předělem byl vstup ČR do EU v roce 2004 a s ním spojené nově zavedené povinnosti státu (především naplňování legislativy EU v oblasti ochrany přírody a krajiny, zejm. vytvoření soustavy Natura 2000). Díky přípravě na tento krok byla v roce 2000

zahájena první plošná inventarizace druhů a biotopů (dokončená v roce 2004). Výsledky jsou pravidelně aktualizovány v rámci sledování stavu biotopů a druhů zajišťovaného resortem životního prostředí. Území České republiky se tak v tomto ohledu stalo jedním z nejlépe prozkoumaných a sledovaných v rámci celé EU. Důležitým aspektem zůstává systematické shromažďování dat v elektronické podobě prostřednictvím Informačního systému ochrany přírody, provozovaného AOPK ČR.

Současná Národní politika aplikovaného výzkumu, experimentálního vývoje a inovací upřednostňuje aplikovaný výzkum, tedy činnosti, jejichž výsledky jsou použitelné v praxi. Obdobné projekty jsou podporovány především Technologickou agenturou ČR, která zadává vybraná témata většinou po dohodě s institucemi veřejné správy. V případě základního výzkumu podporovaného prostřednictvím Grantové Agentury České republiky neprobíhá dostatečná komunikace s praxí z hlediska potřeb státní správy v oblasti ochrany přírody. Obecně je však výzkum zaměřený na biodiverzitu v ČR spíše na okraji vědeckého zájmu.

Vedle aktivit veřejné správy dochází díky rozvoji technologií i k rozšiřování sběru při výzkumné činnosti jak formou dálkového průzkumu země, tak prostřednictvím speciálních aplikací v terénu. Typickým příkladem je např. národní inventarizace lesů, kombinující oba přístupy. Zároveň se postupně rozvíjí zájem a zapojení veřejnosti do získávání, udržování, vyhodnocování a rozšiřování údajů o vybraných složkách biologické rozmanitosti. Aktivitou založenou na dobrovolných příspěvcích je BioLib (*Biological Library*, dostupný na webové adrese www.biolib.cz).

I když o biologické rozmanitosti existují v ČR poměrně široké znalosti, stále není přijat relevantní soubor ukaza-

telů (indikátorů) v celoplošném měřítku, pomocí něhož by bylo možné standardizovaným způsobem měřit stav, změny a vývojové trendy a zároveň tak hodnotit úspěšnost při dosahování cílů vytyčených zákonem a strategickými či koncepčními dokumenty. Problémem zůstávají často vágně definované a kvůli tomu obtížně měřitelné cíle.

Sledování stavu biodiverzity na území České republiky se uskutečňuje především na dvou úrovních:

1. Veřejná správa

- Sledování stavu druhů a typů přírodních stanovišť z hlediska jejich ochrany v souladu se směrnicí o stanovištích a směrnicí o ptácích (od roku 2005)

- Monitoring ekologického stavu vod podle rámcové směrnice o vodách (od roku 2005)

2. Akademická a nevládní sféra

- Jednotný program sčítání ptáků v ČR (od roku 1983)
- BioLib (od 2010)

Uvedený seznam zahrnuje jen nejvýznamnější plošné aktivity. Další, specializované anebo jen dílčí či s biodiverzitou okrajově související činnosti jsou vyjmenovány v dalších kapitolách předkládané Strategie.

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Nedostatečná věcná a finanční podpora vhodného výzkumu biodiverzity	Výzkum biodiverzity je často podhodnocován ve prospěch témat, která mají přímý vliv na ekonomickou prosperitu společnosti. Dochází často ke snižování finanční podpory právě v oblasti výzkumu a sledování stavu biodiverzity pod úroveň, kdy je za uvedené prostředky možné získat dostatečně kvalitní výstupy. Neúměrně tomu jsou zvyšovány rozpočty např. na technologicky zajímavý dálkový průzkum země, od kterého se do budoucna nerealisticky očekává nahrazení terénních průzkumů.
Finanční podhodnocení sledování stavu biotopů a druhů a dalších souvisejících aktivit	Sledování stavu biotopů a druhů je klíčovou aktivitou, prostřednictvím které získáváme největší množství relevantních dat. Od jeho zahájení v roce 2005 klesl rozpočet na čtvrtinu původního stavu. Mimo jiné byl změněn monitoring ptáků a ptačích oblastí a výrazně omezen sběr dat o některých jiných skupinách druhů.

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Chybějící koncepce sběru a hodnocení dat a informací	V České republice chybí jednotná koncepce sběru a využívání informací o biodiverzitě. Veškeré dosažené a často velmi úspěšné výsledky jsou založeny především na podnětech „zezdola“ (bottom-up approach). Uvedený stav je způsoben také dosavadní roztržitostí, nejasností či absencí cílů ochrany biodiverzity. Jedním z mála zatím dostupných souhrnných zdrojů informací je Nálezová databáze ochrany přírody (NDOP), kterou spravuje AOPK ČR, nicméně bez zajištění dostatečné podpory jak finanční, tak personální nebude možné využít její možnosti v očekávaném a požadovaném rozsahu.
Nerespektování výsledků hodnocení stavu biodiverzity	Dosavadní výsledky nejsou dostatečně využívány a respektovány při hodnocení současného stavu a systematickém plánování budoucích aktivit. To se děje bez ohledu na to, že je hodnocení na základě existujících dat proveditelné. Individuální rozhodování je upřednostňováno před systematickým a na datech založeným přístupem.
Nedostatečné sdílení informací s veřejností	Významnou slabinou je neschopnost dostatečně komunikovat objektivní zjištění s širokou veřejností. To se logicky projevuje v nedostatečném společenském zájmu o podporu ochrany přírody. Problémem je, že odborné informace často nejsou převedeny do srozumitelného jazyka, a také obecně nízká ochota vnímat veřejnost jako klíčového partnera.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
4.1.1 Koncepčně zajistit a koordinovat výzkum a sledování stavu biodiverzity	Vytvoření celostátní koncepce s identifikovanými prioritami pro vědu a výzkum v oblasti biodiverzity	Vytvořená koncepce	2018	Schválení koncepce, realizace výzkumných projektů VaV, RVVI, TA ČR	MŽP ve spolupráci s MZe
	Koordinace sběru a sdílení dat a informací formou platformy spolupracujících institucí	Funkční systém spolupráce mezi zapojenými resorty a institucemi	2020	Výsledky spolupráce	MŽP ve spolupráci s dotčenými resorty
	Vytvoření souboru indikátorů stavu, změn a trendů modelových složek biodiverzity (včetně sídel) a souvisejících činností ve vazbě na strategické cíle ochrany přírody, zavedení do praxe	Vytvořený soubor indikátorů	2018	Hodnocení založené na vytvořených indikátorech	MŽP ve spolupráci s MZe, MMR

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
4.1.2 Komunikovat výsledky s veřejností	Pravidelně vydávaná zpráva o stavu biodiverzity v ČR pro širokou veřejnost, publikační činnost a propagace	Rozšíření kapitoly o stavu biodiverzity v ČR v rámci pravidelně vydávané Zprávy o životním prostředí ČR, publikace národních zpráv pro CBD	2020	Průzkum zaměřený na povědomí veřejnosti o stavu a problémech ochrany biodiverzity	MŽP
	Vytváření příležitostí pro zapojení veřejnosti do sběru dat a informací (občanská věda)	5 samostatných cílených projektů	2020	Zvýšení počtu pravidelně přispívajících dobrovolníků	MŽP ve spolupráci s MZe
4.1.3 Rozhodovat a strategicky plánovat na základě výsledků výzkumu a sledování stavu biodiverzity	Aktualizace Státního programu ochrany přírody a krajiny ČR na základě aktuálních znalostí, ověřených metodických postupů a důkazů	Aktualizovaný SPOPK ČR	2017	Schválení programu	MŽP
	Sestavení seznamu priorit pro krátkodobé projekty aplikovaného výzkumu v oblasti biodiverzity s cílem získávat aktuální informace potřebné pro rozhodování	Minimálně 5 řešených projektů ročně od r. 2018	2018	Výstupy realizovaných projektů	MŽP ve spolupráci s RVVI a TA ČR
	Systém tvorby a aktualizace plánů péče o ZCHÚ založený striktně na existujících datech o současném stavu s dostatečnou specifikací předmětů ochrany	Novelizace příslušné vyhlášky	2020	Tvorba a aktualizace plánů péče prováděná dle nového postupu	MŽP

CÍL 4.2

Ekosystémové služby

Foto: L. Vlasáková

V současnosti se v mnoha státech rozbíhají procesy celostátního, regionálního a místního integrovaného hodnocení stavu a vývoje ekosystémů včetně ekosystémových služeb, tedy hodnocení přínosů poskytovaných ekosystémy lidské společnosti. Jejich cílem je poskytnout podklady pro rozhodování v oblasti ochrany biodiverzity (péče o ni a udržitelného využívání jejích složek) a širokého spektra ekosystémových funkcí. Hodnocení ekosystémů a jejich služeb v rámci jednotlivých zemí představuje poměrně složitý proces využívající odborníky a aktéry z různých oborů a společenských sektorů.

Strategický plán a Aiči cíle do roku 2020 Úmluvy o biologické rozmanitosti (CBD) ve strategickém cíli 2 stanovují začlenění hodnot biologické rozmanitosti do národního účetnictví a podávání zpráv nejpozději do roku 2020. Podle strategického cíle 14 mají být do roku 2020 ekosystémy, které poskytují základní služby, včetně služeb souvisejících s vodou, a přispívají ke zdraví a kvalitě lidského života, obnoveny a zachovány.

Současné zmiňované činnosti přispívají ke zmapování ekosystémových služeb v rámci jednotlivých států v návaznosti na proces Evropské komise MAES a rovněž

k začleňování služeb ekosystémů do národních účtů v souvislosti s rozvojem Systému environmentálního ekonomického účetnictví – experimentálního ekosystémového účetnictví. Národní hodnocení ekosystémů rovněž zapadá do procesu Ekonomiky ekosystémů a biodiverzity (TEEB) včetně národních aplikací.

SOUČASNÝ STAV

V České republice probíhají různá souhrnná resortní a sektorová hodnocení biodiverzity, stavu ekosystémů a požadavků společnosti na jejich využívání, zahrnující hodnocení z hlediska ochrany přírody, stavu lesa, vody či zemědělství.

V současnosti je možné proces národního hodnocení provázat s procesy regionálního hodnocení IPBES, národních procesů TEEB či mapování ekosystémů MAES. V rámci Partnerství pro ekosystémové služby (*Ecosystem Services Partnership, ESP*) lze ustavit celostátní platformu pro ekosystémové služby pro sdílení zkušeností s přístupy k hodnocení služeb ekosystémů (*communities of practices*). Cílem národního hodnocení ekosystémových

služeb je přinést informace relevantní pro efektivní správu ekosystémů a jejich ochranu a obnovu.

V ČR proběhla celá řada pilotních studií a projektů na hodnocení ekosystémových služeb. Zatím však nebyl zahájen proces celostátního hodnocení ekosystémových služeb, který by vedl k vytvoření všeobecně přijímaných, konzistentních a vědecky založených informací o stavu, změnách a vývojových trendech ekosystémů a služeb, které poskytují. Stejně tak nejsou vytvořeny kapacity pro spuštění procesu celostátního hodnocení ekosystémů. Hodnocení poskytne solidní informační a datovou základnu pro využití znalostí o stavu, změnách a vývojových trendech ekosystémů a jejich poškozování pro rozhodování, mj. ve státní správě a samosprávě. Zároveň by mělo ověřit či vytvořit prostor pro přípravu a využívání vědecky založených nástrojů (scénářů, modelů, toolkitů, vícerozměrných statistických postupů a dalších přístupů k omezování neurčitosti) pro podporu rozhodování

a strategické směřování ochrany a udržitelného využívání ekosystémů.

Proces národního hodnocení ekosystémů by měl mít jasně definovanou strukturu působnosti ze strany koordinátora MŽP a zahrnout všechny zainteresované strany včetně příslušných resortů a sektorů. Existují dostatečné zkušenosti s průběhem integrovaného hodnocení v některých evropských zemích a v USA. Důležitá je rovněž návaznost dalších kroků vedoucích k naplňování jednotlivých závěrů hodnocení a jejich politickému uplatnění. Předpokládá se rovněž určitá odezva a přínos pro vědeckou obec.

V období 2016–2020 leží těžiště úkolů spojených s národním hodnocením ekosystémových služeb. V návaznosti na jeho dokončení v roce 2020 se stanoví implementační plán a další kroky k využití výstupů celostátního hodnocení ekosystémových služeb.

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Nedostatek informací o stavu ekosystémových služeb	V současnosti poskytované informace nejsou přístupné v podobě využitelné pro efektivní rozhodování.
Nedostatečné využívání dostupných nástrojů pro hodnocení služeb ekosystémů	V současnosti nejsou využívány dostupné nástroje pro hodnocení, scénáře a modelování ekosystémových služeb pro podporu rozhodování.

HROZBY	ZHODNOCENÍ
Nesplnění strategických závazků pro CBD a EU	Bez integrace současných poznatků doplněných využitím nověji dostupných přístupů a nástrojů hrozí nesplnění závazků v oblasti hodnocení ekosystémových služeb a jejich začleňování do národních účtů.
Selhání spuštění procesu národního hodnocení jakožto „multiexpertního“ a „multistakeholder“ procesu	Národní hodnocení představuje proces s určitou strukturou a průběhem. Jako takový nemůže být svěřen jedné instituci, ale měl by splňovat požadavky na integrované hodnocení s jasnou řídicí strukturou a dostatečně transparentním průběhem.
Nedostatečné zapojení relevantních aktérů do procesu	V procesu národního hodnocení by měli být zapojeni klíčoví relevantní aktéři a zájmové strany. To se týká tradičních sektorů jako zemědělství, lesnictví a vodní hospodářství, ale rovněž sektorů jako finance či statistika.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
4.2.1 Zahájit oceňování ekosystémů a uvést ho do praxe	Zpracování finální metodiky oceňování ekosystémů	Metodika oceňování ekosystémů	2018	Internetové stránky MŽP	MŽP
4.2.2 Zpracovat hodnocení ekosystémových služeb na úrovni ČR	Celostátní integrované hodnocení ekosystémů včetně ekosystémových služeb	Finální verze zprávy celostátního hodnocení	2020	Publikace celostátního hodnocení	MŽP
4.2.3 Zavést národní hodnocení ekosystémových služeb do praxe	Začlenění hodnocení ekosystémových služeb do strategického plánování	Nástroje strategického plánování	2022	Metodické dokumenty	MŽP ve spolupráci s MMR a MF

CÍL 4.3

Mezinárodní spolupráce

Mezinárodní spolupráci v oblasti ochrany biodiverzity lze rozdělit na tři základní oblasti – globální, evropskou (celoevropskou a v rámci EU) a přeshraniční. Česká republika je smluvní stranou všech významných mnohostranných mezinárodních smluv o ochraně přírody a členem řady mezinárodních mezivládních organizací, jako jsou odborné instituce a programy OSN, Organizace OSN pro zemědělství a výživu, FAO, Program pro životní prostředí UNEP, Program pro rozvoj UNDP, Rada Evropy či Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). V rámci EU je ČR vázána jak právem EU, tak strategií ochrany biodiverzity, se sousedními zeměmi pak ČR navázala intenzivní spolupráci, jejímž výsledkem je několik přeshraničních dohod v oblasti ochrany přírody a krajiny a péče o biologickou rozmanitost. Obecným cílem spolupráce na mezinárodní úrovni je naplňování závazků, které jsou v rámci mnohostranných mezinárodních smluv přijímány, konkrétním cílem je pak podpora zahraničních aktivit ČR, které přispívají k ochraně či zachování biodiverzity zejména v rozvojových státech. Hlavním smyslem přeshraniční spolupráce se sousedními zeměmi zůstává zajištění odpovídající návaznosti na opatření realizovaná v oblasti ochrany přírody v jednotlivých zemích na celostátní úrovni.

Nejvýznamnější mezinárodní nástroj řešící v globálním měřítku ochranu biodiverzity je Úmluva o biologické rozmanitosti (CBD). ČR je smluvní stranou CBD od roku 1993. V rámci CBD byly postupně přijaty a řešeny tematické programy zaměřené na ochranu a udržitelné využívání biodiverzity základních typů ekosystémů (kupř. lesní, mořské, pobřežní a vnitrozemské vodní, zemědělské či horské) a průřezové činnosti procházející v různé míře zmiňovanými základními typy ekosystémů, jako je např. problematika biodiverzity v kontextu se změnou podnebí, ekosystémový přístup, indikátory a monitorování biodiverzity, přístup ke genetickým zdrojům a rozdělování přínosů plynoucích z jejich využívání včetně soudobých biotechnologických postupů, chráněná území, Strategie ochrany rostlin, nepůvodní invazivní druhy či Strategie mobilizace zdrojů pro ochranu biologické rozmanitosti. V současné době se smluvní strany CBD zaměřují na naplňování Strategického plánu pro období 2011–2020 a jeho 20 tzv. Aíči cílů. ČR je dále smluvní stranou všech mnohostranných mezinárodních úmluv týkajících se v různém rozsahu biologické rozmanitosti, jmenovitě se jedná o Úmluvu o ochraně mokřadů majících význam především jako biotopy vodního ptactva (Ramsarská úmluva), Úmluvu o ochraně evropské fauny a flory a pří-

rodních stanovišť (Bernská úmluva), Úmluvu o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů (CMS, Bonnská úmluva) a v jejím rámci uzavřené regionální dohody a memoranda (AEWA – Dohoda o ochraně africko-euroasijských stěhovavých vodních ptáků, EUROBATS – Dohoda o ochraně populací evropských netopýrů, Memorandum o porozumění o ochraně středoevropské populace dropa velkého, Memorandum o ochraně stěhovavých dravců a sov Afriky a Eurasie atd.), Úmluvu o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (CITES, Washingtonská úmluva), Úmluvu o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (Pařížská úmluva UNESCO), Rámcovou úmluvu o ochraně a udržitelném rozvoji Karpat (Karpatská úmluva) či Evropskou úmluvu o krajině. V rámci přeshraniční spolupráce se sousedními zeměmi pak ČR uzavřela dohody v oblasti ochrany životního prostředí se všemi sousedními státy.

SOUČASNÝ STAV

Česká republika se začátkem 90. let 20. století stala příjemcem finanční a odborné pomoci ze zahraničí určené pro zlepšení stavu životního prostředí. Většinou se jednalo o projekty, školicí kurzy, tvorbu metodik a předávání zkušeností, které poskytovaly státy Evropských společenství, USA a další hospodářsky vyspělé země, mezinárodní nevládní organizace, soukromé fondy či nadace. Se vstupem ČR do OECD a posléze EU a v souvislosti s hospodářským rozvojem země se ovšem pozice ČR změnila a z postavení příjemce uvedené pomoci se naopak stala jejím poskytovatelem (donorem) se zaměřením na rozvojové a postkomunistické země. V tomto kontextu má ČR stanoveny závazky, kolik % hrubého národního důchodu (HND) by mělo být vyčleněno na zahraniční rozvojovou spolupráci (ZRS). V rámci CBD

byla přijata i rozhodnutí zavazující vyspělé státy k odpovídající oficiální pomoci rozvojovým zemím v oblasti ochrany biodiverzity: konkrétně se jedná o rozhodnutí XI/4 COP CBD, které zavazuje hospodářsky vyspělé státy k zdvojnásobení veškeré finanční podpory na ochranu biodiverzity v rozvojových zemích. V oblasti zahraniční rozvojové spolupráce byla vládou ČR schválena Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010–2017, která mj. stanovuje priority ZRS na vymezené období včetně odkazu na Strategický plán CBD a Aiči, který by měl podpořit realizaci projektů v oblasti ochrany biologické rozmanitosti v cílových zemích. Z hlediska ochrany biodiverzity a v kontextu s výše uvedeným závazkem je nezbytné, aby byla tato problematika náležitě zohledněna také v připravované Koncepti ZRS na následující období.

V oblasti přeshraniční spolupráce byly uzavřeny také dohody, resp. prohlášení o spolupráci mezi MŽP ČR a ministerstvy životního prostředí spolkových zemí Sasko a Bavorsko, které zajišťují pravidelné setkání expertů a výměnu informací v oblasti ochrany přírody. Intenzivnější spolupráce v ochraně přírody, resp. biodiverzity pak probíhá také se Slovenskem a Rakouskem, kdy jsou společně realizovány vybrané projekty financované z programu EU LIFE. Významnou roli v přeshraniční spolupráci mají také menší regionální mnohostranné smlouvy, konkrétně např. Karpatská úmluva, která poskytuje platformu pro vzájemnou spolupráci v oblasti nejen ochrany přírody na všech úrovních (státní správa, samospráva, neziskový sektor).

Do aktivit spojených s tvorbou opatření na ochranu biodiverzity je ČR zapojena také prostřednictvím svého členství v mezinárodních organizacích. Např. Světový fond životního prostředí (GEF) vyčlenil pro roky 2014–2017 na projekty v oblasti biodiverzity 1,3 mil. USD, což činí histo-

rické maximum. Oblast biodiverzity pokrývá také činnost několika pracovních skupin OECD, které se věnují konkrétním odborným otázkám. ČR je také státním členem Mezinárodní unie ochrany přírody (IUCN), nejvýznamnější nevládní organizace s celosvětovou působností, sdružující v ojedinělém partnerství instituce jak vládního, tak nevládního sektoru z většiny zemí světa.

Současné hodnocení mezinárodní spolupráce:

- Počet realizovaných projektů v rámci přeshraniční spolupráce
- Monitoring výdajů na mezinárodní ochranu biodiverzity (podávání zpráv v rámci CBD)

TLAKY/HROZBY

TLAKY	ZHODNOCENÍ
Nedostatečná podpora v rámci zahraniční rozvojové spolupráce	V koncepci zahraniční rozvojové spolupráce jsou v rámci sektoru životní prostředí dlouhodobě upřednostňovány, s přihlédnutím k existujícím kapacitám, komparativním výhodám a dosavadním zkušenostem, projekty zaměřené na jiné oblasti, ochrana biodiverzity není v rámci sektoru životního prostředí dostatečně zohledňována.
Omezené personální kapacity v oblasti státní správy	Nedostatečné personální kapacity na příslušných místech státních institucí (MŽP, MZV) neumožňují efektivní využívání všech dostupných i potenciálních finančních zdrojů v oblasti mezinárodní ochrany biodiverzity a rovněž limitují zprostředkování zapojení českých expertů a firem do realizace rozvojových projektů i programů EU.
HROZBY	ZHODNOCENÍ
Nízké veřejné povědomí o ochraně biodiverzity na globální úrovni	Obecně nízké veřejné povědomí o významu biodiverzity v kontextu s udržitelným rozvojem je příčinou pasivní podpory negativních vlivů na biodiverzitu např. v podobě poptávky/spotřeby produktů obsahujících sóju nebo palmový olej, jehož produkce má za následek dramatický úbytek původních tropických deštných pralesů a biodiverzity v místech, kde je celosvětově nejvyšší.

DÍLČÍ CÍLE A OPATŘENÍ

DÍLČÍ CÍL	OPATŘENÍ	INDIKÁTOR	TERMÍN	ZDROJE OVĚŘENÍ	GESCE
4.3.1 Klást důraz na podporu biodiverzity v rámci sektoru životního prostředí při implementaci zahraniční rozvojové spolupráce	Začlenění problematiky ochrany biodiverzity v aktualizované verzi Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce ČR	Nárůst počtu projektů a objemu finančních prostředků vykazovaných v rámci podávání zpráv jako RIO marker 2 pro biodiverzitu o 50"%	2020	Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce, zprávy o výdajích na ochranu biodiverzity CBD, Monterreyský dotazník, databáze OECD	MŽP ve spolupráci s MZV
4.3.2 Zprostředkovat kontakty na místní partnery pro realizaci projektů prostřednictvím zastupitelských úřadů ČR	Počet realizovaných projektů v zahraničí zaměřených na ochranu biodiverzity (viz dílčí cíl 4.3.1), vytvoření databáze kontaktů	Průběžný nárůst realizovaných projektů v zahraničí zaměřených na ochranu biodiverzity (viz dílčí cíl 4.3.1), databáze kontaktů	2025	Zprávy o výdajích na ochranu biodiverzity CBD, Monterreyský dotazník, databáze OECD, databáze kontaktů k dispozici na MŽP a MZV	MZV ve spolupráci s MŽP
4.3.3 Aktivně podporovat společné přeshraniční projekty	Pokračování v projektech realizovaných v rámci programu LIFE+ a podpora financování nových přeshraničních nebo vícestranných projektů (např. v rámci Karpatské úmluvy)	Průběžný nárůst projektů zaměřených na ochranu biodiverzity realizovaných ve spolupráci se sousedními státy v rámci Karpatské úmluvy	2025	Evidence projektů	MŽP
4.3.4 Zapojit se do mezinárodních aktivit v oblasti výzkumu a ochrany genetické diverzity	Zapojování se do mezinárodních aktivit v oblasti výzkumu a ochrany genetické diverzity, zavádění a podpora využívání nejmodernějších molekulárně-genetických technologií	Účast v mezinárodních aktivitách (např. v rámci H2020 a následných nástrojů)	2025	Příslušné mezinárodní programy a aktivity	MŽP

ZDROJE FINANCOVÁNÍ CÍLŮ STRATEGIE

	Zdroje financování dílčích cílů:	Strategie ochrany biologické rozmanitosti																			
		Priorita 1 Společnost uznávající hodnotu přírodních zdrojů					Priorita 2 Dlouhodobě prosperující biodiverzita a ochrana přírodních procesů						Priorita 3 Šetrné využívání přírodních zdrojů					Priorita 4 Strategické plánování a politika			
		1.1 Společnost uznávající hodnotu přírody	1.2 Veřejná správa	1.3 Soukromý sektor	1.4 Odstavní ruch	1.5 Ekonomické nástroje a finanční podpora	2.1 Genetická rozmanitost	2.2 Druhy	2.3 Invazní nepůvodní druhy	2.4 Přírodní stanoviště	2.5 Krajina	2.6 Sídla	3.1 Zemědělská krajina	3.2 Lesní ekosystémy	3.3 Vodní ekosystémy	3.4 Půda a nerostné bohatství	3.5 Zachování a obnova ekosystémů	3.6 Udržitelné využívání genetických zdrojů	4.1 Zajištění aktuálních a relevantních informací	4.2 Ekosystémové služby	4.3 Mezinárodní spolupráce
MŽP	Rozpočtová kapitola 315 (MŽP)	xxx	xxx	xx	xx	xxxx	xxx	xxx	xxx	xxxx	xx	xx	x	x	xx	x	xx	x	xxx	xxx	xx
MŽP	(ESIF) OP ŽP – Prioritní osa 1 – Zlepšování kvality vod a snižování rizika povodní					x				x	x				xxx		x				
MŽP	(ESIF) OP ŽP – Prioritní osa 3 – Odpady a materiálové toky, ekologické zátěže a rizika					x				xx	xx				x						
MŽP	(ESIF) OP ŽP – Prioritní osa 4 – Ochrana a péče o přírodu a krajinu				x	xxx		xx	xxx	xxxx	xx	xxx		x	x	x	xx				
MZe	Rozpočtová kapitola 329 (MZe)	x				xx		x	xx	x	xx	x	xx	xx	xx	x	x	x	xx		
MZe	(ESIF) PRV – Priorita 4 – Obnova, zachování a zlepšení ekosystémů souvisejících se zemědělstvím a lesnictvím	x				xx			xx	xx	xxx	x	xxx	xxx	xxx	x	x				
MZe	(ESIF) PRV – Priorita 5 – Podpora účinného využívání zdrojů a podpora přechodu na nízkouhlíkovou ekonomiku v odvětvích zemědělství, potravinářství a lesnictví, která je odolná vůči klimatu	x				xx				xx	xxx		xxx	xxx	xxx						

(zdroje financování cílů Strategie jsou v tabulce označeny znakem „x“ až „xxxx“ podle potenciálu jejich využití vzhledem k počtu dílčích cílů)

		Strategie ochrany biologické rozmanitosti																				
		Priorita 1 Společnost uznávající hodnotu přírodních zdrojů					Priorita 2 Dlouhodobě prosperující biodiverzita a ochrana přírodních procesů						Priorita 3 Šetrné využívání přírodních zdrojů						Priorita 4 Strategické plánování a politika			
		1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	4.1	4.2	4.3	
MZe	(ESIF) OP R – Priorita Unie 2 a 3 – Podpora environmentálně udržitelné, inovativní a konkurenceschopné akvakultury založené na znalostech a účinně využívající zdroje; Podpora provádění společné rybářské politiky													xx								
MMR	Rozpočtová kapitola 317 (MMR)				xxx					x								x	x			
MMR	(ESIF) IR OP – Prioritní osa 3 – Dobrá správa území a zefektivnění veřejných institucí			x	x					x												
MMR	(ESIF) IR OP – Prioritní osa 4 – Komunitně vedený místní rozvoj										xx											
MD	Rozpočtová kapitola 327 (MD)									x												
MD	(ESIF) OP D – Prioritní osa 1 – Infrastruktura pro železniční a další udržitelnou dopravu									xx												
MD	(ESIF) OP D – Prioritní osa 2 – Silniční infrastruktura na síti TEN-T a veřejná infrastruktura pro čistou mobilitu									xx												
MD	(ESIF) OP D – Prioritní osa 3 – Silniční infrastruktura mimo síť TEN-T									xx												
MPO	Rozpočtová kapitola 307 (MPO)			x											x	xxx						

(zdroje financování cílů Strategie jsou v tabulce označeny znakem „x“ až „xxxx“ podle potenciálu jejich využití vzhledem k počtu dílčích cílů)

		Strategie ochrany biologické rozmanitosti																				
		Priorita 1 Společnost uznávající hodnotu přírodních zdrojů					Priorita 2 Dlouhodobě prosperující biodiverzita a ochrana přírodních procesů						Priorita 3 Šetrné využívání přírodních zdrojů						Priorita 4 Strategické plánování a politika			
		1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	4.1	4.2	4.3	
MPO	(ESIF) OP PIK – Prioritní osa 3 – Účinné nakládání energií, rozvoj energetické infrastruktury a obnovitelných zdrojů energie, podpora zavádění nových technologií v oblasti nakládání energií a druhotných surovin			xx												x	xxx					
MŠMT	Rozpočtová kapitola 333 (MŠMT)	x	x																			
MŠMT	(ESIF) OP VVV – Prioritní osa 1 – Posilování kapacit pro kvalitní výzkum																		x			
MŠMT	(ESIF) OP VVV – Prioritní osa 2 – Rozvoj vysokých škol a lidských zdrojů pro výzkum a vývoj	xxx	xx																			
MŠMT	(ESIF) OP VVV – Prioritní osa 3 – Rovný přístup ke kvalitnímu předškolnímu, primárnímu a sekundárnímu vzdělávání	xxx																				
MF	Rozpočtová kapitola MF 312 (MF)																			x		
MZV	Rozpočtová kapitola 306 (MZV)																				xx	

(zdroje financování cílů Strategie jsou v tabulce označeny znakem „x“ až „xxxx“ podle potenciálu jejich využití vzhledem k počtu dílčích cílů)

Evropské strukturální a investiční fondy (ESIF) OP ŽP – Operační program Životní prostředí;
 PRV – Program rozvoje venkova;
 OP R – Operační program Rybářství;
 IR OP – Integrovaný regionální operační program;
 OP D – Operační program Doprava;
 OP PIK – Operační program Podnikání a inovace pro konkurenceschopnost;
 OP VVV – Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

SOULAD CÍLŮ A OPATŘENÍ STRATEGIE SE STÁTNÍ POLITIKOU ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ A S OSTATNÍMI SEKTOROVÝMI POLITIKAMI

ÚV		Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR Prioritní osy 3 – Rozvoj území a 4 – Krajina, ekosystémy a biodiverzita																			
MŽP		Státní politika životního prostředí ČR 2012–2020 Priority: 1.1 Zajištění ochrany vod, 1.3 Zajištění a udržitelné využívání půdního a horninového prostředí, 3.1. Ochrana a posílení ekologických funkcí krajiny, 3.2 Zachování přírodních a krajinných hodnot, 3.3 Zlepšení kvality prostředí v sídlech, 4.1 Předcházení rizik																			
MŽP		Strategie ochrany biologické rozmanitosti																			
		Priorita 1 Společnost uznávající hodnotu přírodních zdrojů					Priorita 2 Dlouhodobě prosperující biodiverzita a ochrana přírodních procesů						Priorita 3 Šetrné využívání přírodních zdrojů					Priorita 4 Strategické plánování a politika			
		1.1 Společnost uznávající hodnotu přírody	1.2 Veřejná správa	1.3 Soukromý sektor	1.4 Cestovní ruch	1.5 Ekonomické nástroje a finanční podpora	2.1 Genetická rozmanitost	2.2 Druhy	2.3 invazní nepůvodní druhy	2.4 Přírodní stanoviště	2.5 Krajina	2.6 Sídla	3.1 Zemědělská krajina	3.2 Lesní ekosystémy	3.3 Vodní ekosystémy	3.4 Půda a nerostné bohatství	3.5 Zachování a obnova ekosystémů	3.6 Udržitelné využívání genetických zdrojů	4.1 Zajištění aktuálních a relevantních informací	4.2 Ekosystémové služby	4.3 Mezinárodní spolupráce
MŽP	Strategie přizpůsobení se změně klimatu v podmínkách ČR				x		x	xx	xx	xx	xx	xx	xx	xx	xx	xx	xx	xx			
MŽP	Koncepce environmentální bezpečnosti							x	xx	x	xxx	xx	x	x	xx	x	xxx				
MŽP	Strategie environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty	xxx	xxx																		
	Koncepce MA21	x	xx								xx	xx				x	xx				

(souvislost cílů Strategie s dalšími sektorovými koncepcemi a strategiemi je v tabulce označena znakem „x“ od nejslabší po nejsilnější „xxx“)

		Strategie ochrany biologické rozmanitosti																				
		Priorita 1 Společnost uznávající hodnotu přírodních zdrojů					Priorita 2 Dlouhodobě prosperující biodiverzita a ochrana přírodních procesů						Priorita 3 Šetrné využívání přírodních zdrojů						Priorita 4 Strategické plánování a politika			
		1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	4.1	4.2	4.3	
MZe	Plány povodí														xxx							
MZe	Strategie pro růst – české zemědělství a potravinářství v rámci Společné zemědělské politiky EU po roce 2013			x					x				xxx		x	x	x	xxx				
MZe	Národní program ochrany a reprodukce genofondu lesních dřevin na období 2014–2018													xxx								
MZe	Národní lesnický program pro období do roku 2013	x	x	x										xxx								
MZe	Akční plán pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2011–2015												xx									
MZe	Akční plán pro biomasu v ČR na období 2012–2020							x	x			x	x									
MZe	Víceletý národní strategický plán pro akvakulturu (2014)								xx				xx		xx							
MZe	Zásady státní lesnické politiky (2012)													xxx								
MMR	Koncepce státní politiky cestovního ruchu				xxx					x									x			
MMR	Strategie regionálního rozvoje ČR		x		x				xx		xxx	xx			x		xx					
MMR	Politika územního rozvoje ČR, Akt. č. 1 (2015)		x		x						xxx	xx				x	x					
MMR	Politika architektury a stavební kultury ČR (2015)										x	xxx										
MD	Dopravní politika ČR 2014–2020										x											
MPO	Surovinová politika ČR v oblasti nerostných surovin a jejich zdrojů									x						x						
MPO	NAP pro společenskou odpovědnost v ČR			xx																		
MPO	Národní strategie pro regeneraci brownfieldů		x	x							xx	xx				xx	xx					

(souvislost cílů Strategie s dalšími sektorovými koncepcemi a strategiemi je v tabulce označena znakem „x“ od nejslabší po nejsilnější „xxx“)

Seznam použitých zkratek

ABS – přístup a sdílení přínosů plynoucích z využívání genetických zdrojů (z angl. *Access and benefit sharing*)
Aiči cíle – celkem 20 cílů Strategického plánu CBD do roku 2020 stanovených na 10. zasedání Konference smluvních stran CBD v japonském městě Nagoja v prefektuře Aiči v roce 2010
AOPK ČR – Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky
AV ČR – Akademie věd České republiky
BioLog – projekt občanské vědy zaměřený na monitoring druhů (správce AOPK ČR)
BioLib – databáze monitorovaných druhů
CAP – společná zemědělská politika EU (z angl. *Common Agriculture Policy*)
CBD – Úmluva o biologické rozmanitosti (z angl. *Convention on Biological Diversity*)
CFP – společná rybářská politika EU (z angl. *Common Fishery Policy*)
CITES – Úmluva o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin
CMS – Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů (Bonnská úmluva, angl. *Convention on Migratory Species*)
CSR – společná zodpovědnost firem (z angl. *Corporate Social Responsibility*)
ČIŽP – Česká inspekce životního prostředí
ČOV – Čistírna odpadních vod
ČRS – Český rybářský svaz
DZES – dobrý zemědělský a environmentální stav
EBC – Evropská pivovarská úmluva
ECCO – Evropská organizace kolekcí kultur
ECPGR – Evropský program spolupráce v oblasti genetických zdrojů
EHP – evropský hospodářský prostor
EIA – posuzování vlivu na životní prostředí (angl. *Environmental Impact Assessment*)
EK – Evropská komise
EP – environmentální poradenství
ERFP – Evropské regionální středisko pro živočišné genetické zdroje
ES – ekosystémové služby
ESIF – Evropské strukturální a investiční fondy
EU – Evropská unie
EUROPARC – Asociace evropských národních parků
EVVO – environmentální vzdělávání, výchova a osvěta
FAO – Organizace OSN pro výživu a zemědělství (angl. *Food and Agriculture Organization*)
FEMS – Federace evropských mikrobiologických společností
GBIF – mezinárodní datový systém pro biodiverzitu (angl. *Global Biodiversity Information Facility*)
GEF – Globální fond pro životní prostředí (angl. *Global Environmental Facility*)
GGBN – genetické banky
GMO – geneticky modifikované organismy
HND – hrubý národní důchod

HNV – zemědělské systémy s vysokou přírodní hodnotou
CHKO – chráněná krajinná oblast
CHÚ – chráněná území, evropsky významné lokality a ptačí oblasti
IAS – nepůvodní invazivní druhy (angl. *Invasive Alien Species*)
INSPIRE – směrnice EU o infrastruktuře k územním informacím v Evropě
IPBES – mezivládní platforma pro biodiverzitu a ekosystémové služby
IUCN – Světový svaz ochrany přírody
ITPGRFA – mezinárodní smlouvy o genetických zdrojích rostlin
KRNAP – Krkonošský národní park
LFA – zemědělsky méně příznivé oblasti
LIFE – Program finanční podpory Evropské unie v oblasti ochrany přírody
LPIS – geografický informační systém (GIS), který je tvořen primárně evidencí využití zemědělské půdy
MAES – hodnocení a mapování ekosystémových služeb (angl. *Mapping and Assessing of Ecosystem Services*)
MD – Ministerstvo dopravy
MK – Ministerstvo kultury
MMR – Ministerstvo pro místní rozvoj
MO – Ministerstvo obrany
MRS – Moravský rybářský svaz
MŠ – mateřské školy
MPO – Ministerstvo průmyslu a obchodu
MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MZe – Ministerstvo zemědělství
MZd – Ministerstvo zdravotnictví
MZV – Ministerstvo zahraničních věcí
MŽP – Ministerstvo životního prostředí
Natura 2000 – soustava chráněných oblastí podle evropských směrnic (evropsky významné lokality a ptačí oblasti)
NČI – Národní číselník indikátorů – soubor všech centrálních ukazatelů, které jsou nositeli informace o věcném plnění projektů/programů financovaných ze strukturálních fondů EU.
NDOP – nálezová databáze ochrany přírody, spravuje AOPK ČR
NIL – národní inventarizace lesů ČR
NLP – Národní lesnický program
NNO – nevládní neziskové organizace (ekvivalent NGO)
NP – národní park
NPR – národní přírodní rezervace
NPP – národní přírodní památka
OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (angl. *Organization for Economic Cooperation and Development*)
OP ŽP – Operační program Životní prostředí
OSN – Organizace spojených národů
POPFK – podpora obnovy přirozených funkcí krajiny
POP – perzistentní organické látky (angl. *Persistent Organic Pollutants*)

PP – přírodní památka
PPCP – farmaceutické přípravky a přípravky osobní hygieny (angl. *Pharmaceutical and Personal Care Products*)
PPK – Program péče o krajinu
PR – přírodní rezervace
PRV – Program rozvoje venkova
PUPFL – pozemky určené k plnění funkce lesa
PÚR – plán územního rozvoje
RSM – strategie mobilizace zdrojů CBD (angl. *Resource Mobilization Strategy*)
RRD – rychle rostoucí dřeviny
RVVI – Rada pro výzkum, vývoj a inovace (poradní orgán vlády ČR)
RVUR – Rada vlády pro udržitelný rozvoj
SPOPK – Státní program ochrany přírody a krajiny (2009)
SFŽP – Státní fond životního prostředí
SPŽP – Státní politika životního prostředí
SŠ – střední školy
SZP – společná zemědělská politika Evropské unie
TA ČR – Technologická agentura České republiky
TEEB – ekonomika biodiverzity a ekosystémů (angl. *The Economics of Ecosystems and Biodiversity*)
UNCCD – Mezinárodní úmluva pro boj proti desertifikaci a suchu (angl. *United Nations Convention to Combat Desertification*)
UNDP – Program OSN pro rozvoj (angl. *United Nations Development Programme*)
UNEP – Program OSN pro životní prostředí (angl. *United Nations Environment Programme*)
UNESCO – Organizace spojených národů pro vzdělání, vědu a kulturu
ÚKZÚZ – Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský
ÚSES – územní systém ekologické stability
VKP – významný krajinný prvek
VÚKOZ – Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i.
VÚRV – Výzkumný ústav rostlinné výroby
WFCC – Světová federace sbírek kultur
WFD – rámcová směrnice EU o vodách (č. 2000/60/ES)
WWF – Světový fond na ochranu přírody
ZCHD – zvláště chráněné druhy
ZCHÚ – zvláště chráněná území – NP, CHKO, NPR, NPP, PR a PP
ZOPK – zákon o ochraně přírody a krajiny (č. 114/ 1992 Sb. v platném znění)
ZPF – zemědělský půdní fond
ZRS – zahraniční rozvojová spolupráce
ZÚR – zásady územního rozvoje

Výkladový slovník

Následující výkladový slovník obsahuje výběr výrazů použitých ve Strategii ochrany biologické rozmanitosti České republiky 2016 až 2025. V přesném znění byly převzaty termíny definované jak zákonem o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů, tak Úmluvou o biologické rozmanitosti, jinde byla využita jiná vymezení. Pokud se určitý termín používá ve více významech, bylo snahou postihnout je všechny. Naopak u řady výrazů jsou uváděna běžná synonyma. Protože ekologie, ochránářská biologie a další vědní obory poskytující východiska pro praktickou péči o přírodu a krajinu si často vytvářejí vlastní jazyk a často přejímají terminologii z angličtiny, tak je v závorce na konci hesla uveden příslušný anglický ekvivalent. Značka → odkazuje na další výraz uvedený ve výkladovém slovníku.

acidifikace – proces okyselování složek prostředí, doprovázený současným snižováním schopnosti tuto kyselost neutralizovat. Prvotně postihuje ovzduší, druhotně vody a půdu. Je způsoben vypouštěním emisí okyselujících látek, tj. oxidů síry, oxidů dusíku a amoniaku, do ovzduší. Synonymum: okyselování (*acidification*).

agroenvironmentálně-klimatická opatření – dotační programy, jejichž cílem je podpořit způsoby hospodaření na zemědělské půdě, které jsou ve shodě s ochranou a zlepšováním → životního prostředí, které snižují negativní dopady probíhajících či očekávaných změn podnebí nebo které pomáhají společnosti a přírodě se jim přizpůsobit. V členských státech EU jsou součástí Společné zemědělské politiky a 80 % nákladů na ně plyne z prostředků EU. Zemědělci je hrazen ušlý příjem vzniklý zvýšenými náklady vyplývajícími z určitého způsobu hospodaření, který mu neukládá zákon. Synonymum: agroenvironmentální programy (*agro-environmental climate schemes*).

alpinský stupeň – vysokohorský vegetační stupeň nad horní hranici lesa (v ČR nad 1400 m n. m) (*alpine zone*).

antropogenni – vytvořený, změněný či ovlivněný člověkem či jeho činností (*anthropogenic*).

areál – oblast zeměpisného rozšíření určitého taxonu (→ druhu, rodu, čeledi apod.) na zemském povrchu (*distribution range*).

biocentrum – je → biotop nebo soubor biotopů v → krajině, které tvarem a velikostí umožňují trvalou existenci přirozeného či pozměněného, avšak → přírodě blízkého → ekosystému: jsou součástí → ekologické sítě, v ČR představují jednu ze základních skladebných částí ÚSES. Část krajiny, která svou zachovalostí, příhodnými podmínkami a → biologickou rozmanitostí umožňuje výskyt přirozených → společenstev a → populací cílových → druhů planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a dalších organismů. V rámci ÚSES rozlišujeme podle významu biocentra nadregionální, regionální a místní. Biocentra mohou být tvořena přírodními společenstvy typickými pro určitou biogeografickou oblast (např. zbytky lesních porostů s přirozenou dřevinou skladbou) nebo společenstvy, jejichž stav a vývoj je podmíněn lidskou činností (kupř. opuštěné, lesem nezarostlé travní nebo polní kultury, rybníky nebo louky s převahou přirozeně rostoucích → druhů). Synonymum: jádrové území, uzel ekologické sítě (*biocentre, core area, ecological network's hub*).

biokoridor – → biotop nebo biotopy, které v → ekologické síti propojují → biocentra (jádrová území), zabezpečují → propojenost krajiny pro organismy a jsou pro rostliny, živočichy a další organismy průchodnější než okolní krajinná matrice. Stavem prostředí a velikostí umožňují šíření (propagaci), stěhování (→ migraci), → rozptylování a vzájemné kontakty organismů, ale nemusí jim umožňovat trvalou existenci. Z pohledu krajinné ekologie představuje koridor krajinnou složku lišící se výrazně od okolní krajiny (krajinná matrice), tedy krajinnou plošku. O tom, co je biokoridor → ÚSES, rozhodují limitující parametry. Nejčastějším typem koridoru jsou lineární, úzké a výrazně protáhlé plochy určitého biotopu nebo biotopů. Nejsouvislejší síť přirozených lineárních biokoridorů v kulturní krajině ČR představují ekosystémy tekoucích vod s litorálními lemy a břehovými porosty. Jiným typem biokoridoru jsou → „nášlapné kameny“. Synonyma: biologický koridor, ekologický koridor, biotopový koridor, pohybový koridor, koridor pro šíření, krajinné propojení, krajinný most (*biological corridor*).

biologická rozmanitost, biodiverzita – rozmanitost živých organismů, přírodních zdrojů a → ekosystémů, jejichž jsou součástí:

zahrnuje → ekosystémy, → druhy, geny a jejich relativní četnost. Jedná se o rozmanitost života ve všech jeho formách, úrovních a kombinacích. Přitom nejde o pouhý součet všech genů, druhů a ekosystémů, ale spíše o variabilitu uvnitř a mezi nimi. Proto je biodiverzita v tomto pojetí považována za vlastnost života. V poslední době se klade oprávněný důraz na evoluční historii složek biodiverzity. Biologická rozmanitost bývá nejčastěji dělena do čtyř hierarchických kategorií: (i) ekologická diverzita, (ii) genetická diverzita, (iii) diverzita organismů a (iv) kulturní nebo (v) molekulární diverzita. Synonymum: biodiverzita, biologická rozrůzněnost (*biological diversity, biodiversity*).

biologické zdroje – genetické zdroje, organismy nebo jejich části → populace nebo jakákoli jiná složka → bioty se skutečným nebo možným využitím pro člověka (*biological resources*).

biota – soubor všech organismů v daném (typu) → biotopu nebo → prostředí nebo v geografické oblasti (území). Jedná se o živou složku určitého → ekosystému (*biota*).

biotechnologie – jakákoli technologie využívající biologické systémy, živé organismy nebo jejich odvozeniny.

biotop – 1. v užším pojetí místo, na němž se nachází → společenstvo. Jedná se o neživé prostředí → společenstva, nazývané také *abiocén*; 2. v širším smyslu soubor všech neživých i neživých podmínek prostředí. Biotop představuje určitý segment → krajiny s poměrně homogenním vzhledem a strukturou, charakterizovaný specifickým souborem činitelů prostředí. Termín popisuje prostředí, jak je vnímá a klasifikuje člověk. Jinak řečeno, jde o soubor veškerých neživých a živých činitelů, které ve vzájemném působení vytvářejí → životní prostředí určitého jedince, → druhu, → populace, → společenstva. Biotop je takové místní prostředí, které splňuje nároky charakteristické pro druhy → planě rostoucích rostlin a → planě žijících živočichů (částečně *habitat*).

Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti – mezinárodní protokol sjednaný v rámci → Úmluvy o biologické bezpečnosti. Jedná se o právní normu, která upravuje pohyb některých živých → geneticky modifikovaných organismů přes hranice států. Ustavuje pravidla zajišťující, že státy dostanou od vývozce informace, které jim umožní rozhodnout, zda povolí dovoz GMO na své území. Po několikaletém úsilí, kdy se zástupci smluvních stran Úmluvy o biologické rozmanitosti (CBD) a dalších zemí sešli mj. v kolumbijském městě Cartagena de Indias, byl sjednán v lednu 2000 v kanadském Montrealu, v platnost vstoupil v září 2003. K 15.12.2015 měl protokol 170 smluvních stran. ČR je smluvní stranou Cartagenského protokolu o biologické bezpečnosti od září 2003 (*Cartagena Protocol on Biosafety*).

cestovní ruch přírodního typu – forma cestovního ruchu, jejímž hlavním cílem je návštěva → přírody, vhodná pro pozorování zajímavých přírodních scénérií včetně geomorfologických jevů a planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů. Nebývá vždy udržitelný, turisté mohou přírodu, za kterou se vydají, významně poškodit. Na rozdíl od ekoturismu v něm převládá rekreace a využití volného času. Synonymum: přírodní cestovní ruch (*nature-based tourism, nature-oriented tourism, nature tourism, nepřesně wildlife tourism*).

černý seznam – 1. soupis → druhů, poddruhů nebo → populací vyhubených nebo vyhynulých na určitém území nebo v celosvětovém měřítku; 2. soupis → invazních nepůvodních druhů vyskytujících se na daném území, nejčastěji v určitém státě (*black list*).

červená kniha – publikace přinášející kromě červeného seznamu i další informace o v něm uvedených taxonech, jako jsou údaje o rozšíření a bionomii v něm uvedených → druhů nebo poddruhů, o činitelích, které je ohrožují, a praktických způsobech jejich ochrany. První celosvětová červená kniha vyšla z podnětu IUCN v r. 1969 (*Red Data Book*).

červený seznam – původně soupis → druhů, poddruhů nebo → populací, kterým v určitém území nebo v celosvětovém měřítku hrozí zvýšené nebezpečí vyhynutí nebo vyhubení. Druhy v něm bývají zařazeny do kategorií podle stupně ohrožení. První celosvětový seznam ohrožených druhů vydal IUCN v r. 1962. Koncepce červených seznamů byla postupně rozšířena i na plemena hospodářských zvířat, odrůdy kulturních plodin, rostlinná společenstva, půdy a typy → biotopů či → krajiny. Zahrnují také poddruhy, vývojové linie nebo jednotlivé populace (*red list*).

disturbance – 1. v širším smyslu jakékoliv narušení systému, nejčastěji → ekosystému; 2. v užším smyslu přechodná událost, přirozená nebo vyvolaná člověkem, která likviduje, potlačuje nebo narušuje jednoho nebo více jedinců bioty, čímž přímo či nepřímo otevírá prostor pro kolonizaci a rozvoj nových jedinců téhož či jiného → druhu, tedy pro sukcesi. Jde o náhlé, více či méně opakované vnější narušení vedoucí k viditelné změně v → ekosystému, nejčastěji k zániku jedinců a následně ke snižování početnosti →

populací dotčených druhů. Disturbance obvykle nezasáhne ve stejnou dobu celý → ekosystém, ale vytváří volné krajinné plošky, na nichž následuje kolonizace a vývoj vedoucí ke klimaxovému → společenstvu (→ biotopu). Výsledné společenstvo pak může obsahovat plošky nižších sukcesích stadií a neskládá se pouze z konkurenčně nejsilnějších druhů. Disturbance tak zůstává hlavním zdrojem prostorové i časové heterogenity přírodních společenstev a představuje přední selekční mechanismus v evoluci životních strategií a hybnou sílu koloběhu živin. Tuto úlohu disturbance je nutno zohledňovat i při ochraně kulturní krajiny, kde velké disturbanční jevy dostávají antropomorfní názvy: pohromy, katastrofy apod. (*disturbance*).

druh – základní taxonomická jednotka. V současnosti neexistuje jednoznačná, všeobecně uznávaná definice, co vlastně druh je. Jedinci, kteří mají stejnou základní genetickou výbavu a tedy stavbu těla, metabolické pochody, chování, stejné nároky na prostředí aj., jsou příslušníky stejného druhu. Novější přístup klade důraz na shodnou vývojovou minulost jedinců téhož druhu a na to, že se od jiných organismů odlišují určitým znakem nebo znaky. Protože vzniklo přinejmenším 28 pojetí druhu (typologický či morfologický, biologický, fylogenetický aj.) a protože v současnosti nedokážeme jeho některé nezbytné charakteristiky jednoznačně stanovit, pragmaticky platí, že určitou skupinu jedinců můžeme považovat za druh, pokud se na tom shodnou taxonomové. Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů zahrnuje do pojmu druh i systematické jednotky nižšího řádu, jako je poddruh (*species*).

druhovú bohatost – počet → druhů v určitém, většinou malém území, nejčastěji v jednom → společenstvu, na jednom → biotopu nebo v jednom vzorku. Můžeme ji proto využít při srovnání počtu druhů v různých regionech nebo → společenstvech. Často bývá považována za ukazatel → biologické rozmanitosti. Synonymum: druhové bohatství, alfa-diverzita (*species richness*).

druhovú ochrana – součást ochrany → přírody usilující o zachování početných, a tím geneticky kvalitních → populací původních → druhů planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a dalších organismů (kupř. hub) v co největším a co nejméně poškozeném prostředí (*species protection*).

dynamika – průběh změn v čase a jejich vzájemná provázanost (*dynamics*).

ekologická bariéra – souhrn všech přirozených (přírodních) faktorů, který omezuje šíření (propagaci), stěhování (→ migraci) či → rozptylování organismů v → krajině, zabraňuje jejich proniknutí do jiných vhodných → biotopů. Obvykle jde o plochu pro určitý → druh, jiný taxon nebo gildu nevhodného → biotopu, který odděluje dvě plochy vhodného biotopu. Kromě těchto geografických bariér existují i bariéry genetické. V ČR představují ekologickou bariéru např. říční údolí, horské hřebety nebo rozsáhlé plochy jednoho biotopu kolem malé plochy s odlišným biotopem. Vedle toho v kulturní krajině existují antropogenní bariéry: jsou buď čistě technické (liniové stavby, zastavěné plochy), nebo agrotechnické, kupř. velké plochy polních kultur. Synonyma: bariéra šíření organismu, bariéra → rozptylování organismů (*ecological barrier*).

ekologická síť – soustava reprezentativních jádrových území (→ biocenter), → biokoridorů, → ochranných pásem a dalších skladebných prvků (kupř. → interakčních prvků) navržená a spravovaná tak, aby zachovávala → biologickou rozmanitost, udržovala nebo obnovovala → ekosystémové služby a umožňovala udržitelné využívání přírodních zdrojů propojováním jejich skladebných prvků s → krajinou a existujícími společenskými a institucionálními strukturami. Na rozdíl od soustavy → chráněných území nemusejí být její skladebné prvky chráněny zákonem, ale biocentra jsou důsledně propojena fungujícími biokoridory. Páteří ekologické sítě v ČR je → územní systém ekologické stability (*ecological network*).

ekologická stabilita – schopnost → ekosystému vyrovnávat změny způsobené vnějšími činiteli (kupř. → disturbancemi) a zachovávat své přirozené vlastnosti a funkce (*ecological stability*).

ekologická výchova – jeden ze směrů environmentální výchovy kladoucí důraz na poznání přírody a jejích základních procesů. Jádrem ekologické výchovy je poznání přírody, nejlépe přímo v přírodě. Uvedený přístup je vedený přesvědčením, že lidé se budou chovat k přírodě lépe, pokud ji budou více znát. V některých případech považována za synonymum pro environmentální výchovu, vzdělávání a osvětu (*environmental education*).

ekostabilizační funkce – pozitivní funkce území (→ krajinné plošky) s vysokým stupněm → ekologické stability (s autoregulačními mechanismy) pro ekologicky labilní, plošně převažující okolí (matrice). Nahrazuje do určité míry dodatkovou energii potřebnou k fungování ekologicky labilních hospodářských kultur (*ecostabilizing function*).

ekosystém – strukturní a funkční celek složený ze všech živých organismů (→ bioty) a neživého (abiotického) prostředí v určitém čase a prostoru. Je charakterizován zejména koloběhem prvků, tokem energie a předáváním informací. Dynamický systém společenstev živočichů, rostlin a dalších organismů a jejich neživého prostředí, které na sebe působí jako funkční jednotka. Synonymum: ekologický systém (*ecosystem*).

ekosystémová funkce – 1. vnitřní charakteristika → ekosystému související s podmínkami a procesy, kterými ekosystém udržuje svou celistvost, jako je primární produktivita, potravní řetězec nebo biogeochemické cykly. Ekosystémové funkce zahrnují procesy, jako je rozklad organické hmoty, produkce či koloběh živin (*ecosystem function*); 2. základní → ekosystémový proces přispívající k poskytování → ekosystémových služeb lidem, kupř. tok energie nebo koloběh živin (*ecosystem functioning*).

ekosystémové služby – procesy a podmínky přírodních ekosystémů, které podporují činnost člověka a udržují existenci lidské civilizace na Zemi. Jedná se o soubor → ekosystémových funkcí, které jsou prospěšné člověku. Jde o nejrůznější přínosy, které → příroda poskytuje lidem (fotosyntéza, udržování poměru prvků v atmosféře, tvorba půdy apod.). Synonymum: ekologické služby (*ecosystem services*).

ekosystémové účetnictví – přístup, který v určité oblasti sleduje a vyhodnocuje klíčové statky získané z → ekosystémů a rozsah a povahu investic směřujících do ekosystémů. Synonymum: ekosystémové výčetnictví (*ecosystem accounting*).

ekosystémový proces – přenos energie (kupř. chemické), hmoty (živiny, voda) a informace (→ geny, kulturní informace) mezi oddělenými funkčními složkami → ekosystému (*ecosystem process*).

ekosystémový přístup – strategie pro integrovanou péči o suchozemské, vodní a živé zdroje, která rovnoměrně podporuje jejich ochranu a udržitelné využívání. Je založen na využití odpovídajících vědeckých poznatků zaměřených na takovou úroveň biologických systémů, která zahrnuje nezbytnou strukturu, procesy, funkce a vzájemné vazby mezi organismy a jejich prostředím. Ekosystémový přístup uznává, že lidé se svou kulturní rozmanitostí jsou nedílnou součástí mnoha → ekosystémů. Uvedená Strategie se proto pokouší odstraňovat umělé překážky mezi ekonomikou, společenskými vědami a ekologií a je nezbytná pro dosažení společensky přijatelné rovnováhy mezi ochranou biodiverzity, udržitelným využíváním jejich složek a rozdělováním zisků z něj plynoucích. V žádném případě se nejedná o alternativní nebo konkurenční koncepci k udržitelnému využívání složek → biologické rozmanitosti, ale jde o přístup, jenž spojuje a upevňuje již existující vědecké poznatky o péči o ekosystémy. Základní přístup k naplňování Úmluvy o biologické rozmanitosti (*ecosystem approach*).

ekoton – hraniční, přechodová zóna mezi dvěma vyhraněnými → biotopy, resp. → ekosystémy (*ecotone*).

endemický druh – původní → druh, který se přirozeně vyskytuje v určité konkrétní, obvykle geograficky vymezené oblasti. Tento termín je relativní v tom smyslu, že taxon může být endemický pro malý ostrov, pro stát nebo pro kontinent. Označení se nejčastěji používá u druhů, které mají velmi omezený areál rozšíření, nebo pro druhy vyskytující se pouze v určité zemi (*endemic, endemic species*).

environmentální výchova, vzdělávání a osvěta – multidisciplinární obor, který poskytuje informace, vědomosti, znalosti i dovednosti a utváří vztah a chování občanů vůči → životnímu prostředí. Zahrnuje předávání znalostí a dovedností týkajících se zákonitostí biosféry, vztahů člověka a biosféry, problémů životního prostředí z globálního a místního hlediska a možností i způsobů dosažení → udržitelného rozvoje. Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta ovlivňují vztah člověka k → přírodě, vedou jej k odpovědnosti za jednání k → prostředí a ke spolupráci s ostatními lidmi. Měly by vést člověka k vytváření žebříčku životních hodnot a k šetrnému způsobu života podporujícímu udržitelný rozvoj (*environmental education*).

eroze – postupné rozrušování půdy a přenos jejích částic na jiná místa. Je způsobena zejména vodou nebo větrem (*erosion*).

fragmentace krajiny – přeměna dříve souvislých → biotopů na mozaiku menších, obvykle vzájemně izolovaných zbytkových a pozměněných biotopů. Zároveň se vytvářejí překážky (umělé ekologické bariéry) zabraňující → rozptylování a → migraci organismů → krajinou a omezující její průchodnost (*habitat fragmentation, landscape fragmentation*).

gen – 1. konkrétní úsek DNA se specifickou funkcí, který je schopen vytvářet při dělení buňky vlastní identické kopie přenášející se do dalších generací; 2. jednotka informace, podle níž se vytváří vnější podoba organismu; 3. jakákoli část dědičné hmoty, která může přenést informaci dostatečně dlouhou k tomu, aby mohla sloužit jako jednotka přírodního výběru (*gene*).

geneticky modifikovaný organismus – organismus, který je nositelem nové kombinace dědičného materiálu získané některým z postupů soudobé biotechnologie se záměrem vytvořit nebo podpořit vlastnosti daného nebo jiného druhu, odrůdy nebo plemene. Jedná se tedy o organismus, jehož genetický materiál byl změněn nikoli rozmnožováním nebo přirozenou rekombinací, ale zavedením genu nebo genů z jiného druhu, odrůdy nebo plemene (*genetically modified organism, GMO*).

chráněná krajinná oblast – kategorie → zvláště chráněného území, podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, rozsáhlé území s harmonicky utvářenou → krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených → ekosystémů lesních a → trvalých travních porostů, s hojným zastoupením dřevin, popřípadě s dochovanými památkami historického osídlení (*protected landscape area*).

chráněné území – jasně vymezený geografický prostor, právními a jinými účinnými prostředky uznávaný, určený a spravovaný tak, aby se v něm dosáhlo dlouhodobé ochrany → přírody a s ní souvisejících → ekosystémových služeb a kulturních hodnot. Legislativa ČR používá pojem → zvláště chráněné území (*protected area*).

emise – přenosem a rozptylem chemicky a fyzikálně pozměněné emise, které ovlivňují živou i neživou složku ekosystémů. V angličtině se tento výraz nepoužívá.

invazní nepůvodní druh – → nepůvodní druh, jehož vysazení, zavlečení nebo šíření ohrožuje → biologickou rozmanitost, tedy jiné druhy, → biotopy nebo i celé → ekosystémy a v nich probíhající procesy. Synonyma: invazní cizí druh, invazní „vetřelecký“ druh (*invasive alien species*).

konektivita – viz → propojenost krajiny

krajina – část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem tvořená souborem funkčně propojených → ekosystémů a civilizačních prvků. Životní prostor skládající se z přírodních prvků a lidských výtvorů (*landscape*).

krajinný pokryv – fyzický materiál nacházející se na zemském povrchu. Jedná se o nejtenčí obal Země. Původně se uvedený termín vztahoval pouze na vegetaci. Později byl rozšířen také na plochy souše bez rostlinného porostu a v neposlední řadě i na vnitrozemské vodní plochy a mořská pobřeží. Z definice je rovněž zřejmé, že krajinný pokryv tvoří nejen přírodní prvky, ale i lidské výtvoř, jako jsou kupř. stavby či asfaltové plochy. Údaje o složení krajinného pokryvu poskytuje nejčastěji → dálkový průzkum Země, konkrétně letecké a družicové snímkování, kombinovaný s terénním mapováním → biotopů. Synonyma: půdní kryt, pokryv území (*land cover*).

metapopulace – soubor místních, v různé míře prostorově oddělených → populací určitého → druhu obývajících vhodné krajinné plošky v jinak pro ně nevhodném → biotopu, a vzájemně propojených rozptylujícími se a migrujícími jedinci (*metapopulation*).

migrate – pravidelné přesuny volně žijících živočichů, tahy se zpětným návratem. Týkají se obvykle celé → populace. Synonymum: stěhování (*migration*).

migrační trasa – zeměpisná trasa, kterou pravidelně migrují stěhovaví živočichové. Může mít podobu migračních koridorů. Synonymum: migrační koridor, tahová trasa, tahová cesta (*migration route*, ptačí tahová cesta *flyway*).

mokřad – prostředí na rozhraní mezi suchozemskými a vodními ekosystémy, které je odlišné od obou zmiňovaných typů ekosystémů, i když je na nich značně závislé: jde o → ekotony. Mokřady jsou oblasti zaplavované nebo zvodnělé povrchovou nebo podzemní vodou dostatečně často a dlouho, takže za přirozených podmínek podporují převládání vegetace typicky přizpůsobené životu ve zvodnělých půdních podmínkách. Jedná se biotopy specifické výskytem organismů vyžadujících k existenci stálý účinek povrchové vody nebo alespoň velmi vysoké hladiny podzemní vody. Úmluva o mokřadech majících mezinárodní význam zejména jako biotopy vodního ptactva (Ramsarská úmluva) chápe jako mokřad území s močály, slatinami, rašeliníšti a vodami přirozenými nebo umělými, trvalými nebo dočasnými, stojatými i tekoucími, brakickými nebo slanými včetně území s mořskou vodou, jejíž hloubka při odlivu nepřesahuje 6 metrů (*wetland*).

monitorování – průběžné, dlouhodobé, opakované a standardními metodami prováděné sledování různých měřitelných proměnných složek prostředí (kupř. vybraných složek biodiverzity, jako je početnost populací cílových → druhů → planě rostoucích rostlin nebo → volně žijících živočichů či jiných organismů nebo některých charakteristik prostředí, jako je teplota vzduchu či kyselost) v určitých časových intervalech. Hlavním smyslem monitorování je zaznamenat stav, změny a vývojové trendy sledovaných veličin a porovnat je s předem stanoveným standardem (referenční hladinou). Synonymum: monitoring (*monitoring*).

Nagojský protokol – právně závazný mezinárodní protokol sjednaný v rámci Úmluvy o biologické rozmanitosti. Týká se → přístupu ke genetickým zdrojům a rozdělování přínosů z jejich využívání. Vztahuje se na všechny genetické zdroje kromě lidských a jejich uživatele nacházející se v jurisdikci zemí, které jej ratifikovaly. Přínosy z využívání těchto genetických zdrojů, a to včetně aplikovaného i základního výzkumu, by měly být sdíleny v uživatelské zemi podle předem vzájemně dohodnutých podmínek se zemí původu těchto zdrojů. Protokol byl sjednán po několikaletém úsilí v říjnu 2010 na 10. zasedání konference smluvních stran Úmluvy o biologické rozmanitosti v japonské Nagoji, v platnost vstoupil v říjnu 2014. (Nagoya Protocol). ČR protokol ratifikovala v roce 2016.

národní park – kategorie → zvláště chráněného území, podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů rozsáhlé území jedinečné v národním či mezinárodním měřítku, jehož značnou část zaujímají přirozené nebo lidskou činností málo ovlivněné ekosystémy, v nichž rostliny, živočichové a neživá příroda mají mimořádný vědecký a výchovný význam. V ČR byly až dosud zřízeny čtyři národní parky, Krkonošský, Šumava, Podyjí a České Švýcarsko (*National Park*).

národní přírodní památka – kategorie → zvláště chráněného území, podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů přírodní útvar menší rozlohy, zejména geologický či geomorfologický útvar, naleziště nerostů nebo vzácných či ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů, s národním nebo mezinárodním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, a to i takový, který vedle přírody formoval svou činností člověk (*National Nature Monument*).

národní přírodní rezervace – kategorie → zvláště chráněného území, podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů menší území mimořádných přírodních hodnot, kde jsou na přirozený reliéf s typickou geologickou stavbou vázány ekosystémy významné a jedinečné v národním či mezinárodním měřítku (*National Nature Reserve*).

nepůvodní druh – → druh, poddruh nebo nižší taxon přenesený (záměrně vysazený nebo neúmyslně zavlečený) z jeho původního přirozeného minulého nebo současného → areálu rozšíření, včetně každé části, kupř. gamety, semena, vejce, nebo ostatních → propagulí takových druhů, které mohou přežívat a následně se rozmnožovat. Synonymum: cizí druh, „vetřelecký“ druh (*alien species*).

opuštěné areály/neudržované pozemky – pozemky a nemovitosti, zejména průmyslové areály, v urbanizovaném území, které ztratily svou funkci a využití, jsou opuštěné nebo málo využívané a které se často vyznačují zátěží pro životní prostředí. Jde o opuštěné či nevyužívané území, které je ve srovnání se zelenými plochami do značné míry postiženo předchozím využíváním, a které proto vyžaduje přednostní a citlivou obnovu nebo jiné využití místo staveb „na zelené louce“ (*brownfields*).

planě rostoucí rostlina – jedinec nebo kolonie rostlinných → druhů, jejichž → populace se udržují v → přírodě samovolně. Rostlinou jsou všechny její podzemní i nadzemní části (*wild plant*).

podnebí – dlouhodobý charakteristický režim počasí určený energetickou bilancí, cykly v ovzduší a světovém oceánu a vlastnostmi zemského povrchu (*climate*).

polder – přirozeně nebo uměle ohraničený prostor v blízkosti vodního toku, který sklouzí při povodni k zachycení části povodňové vlny – suchý polder (*polder*).

populace – soubor jedinců téhož → druhu žijících ve stejné době na stejném území. U pohlavně se rozmnožujících druhů skupina jedinců, mezi nimiž dochází k výměně genetického materiálu (*population*).

populační hustota – počet jedinců určitého → druhu v určitém čase na jednotku plochy nebo objemu. Synonymum: denzita (*population density*).

pozemkové úpravy – proces, při němž se mění právní stav pozemků, kdy se ve veřejném zájmu prostorově a funkčně uspořádávají pozemky, scelují se nebo naopak dělí a zabezpečuje se jimi přístupnost a využití pozemků a vyrovnání jejich hranic tak, aby se vytvořily podmínky pro racionální hospodaření vlastníků půdy. V těchto souvislostech se k pozemkům uspořádávají vlastnická práva a s nimi související věcná břemena. Současně se prostřednictvím pozemkových úprav zajišťují podmínky pro zlepšení → životního prostředí, ochranu a zúrodnění půdního fondu, vodní hospodářství a zvýšení → ekologické stability krajiny. Výsledky pozemkových úprav slouží jako nezbytný podklad pro → územní plánování (*land replotting, land consolidation, reparcelling*).

propagule – organismus nebo jeho jakoukoli část, kupř. gamety (haploidní pohlavní buňky), semena či vajíčka, které by mohly přežít a dát vzniknout novým životaschopným jedincům (*propagule*).

propojenost krajiny – stupeň, v němž určitá struktura → krajiny pomáhá nebo naopak brání pohybu → planě rostoucích rostlin, → volně žijících živočichů a dalších organismů: jde o parametr fungování krajiny. Krajina je z pohledu organismů dobře propojena,

pokud se organismy (nebo přirozené procesy) mohou snadno a dlouhodobě pohybovat mezi jednotlivými krajinnými ploškami. Propojenost krajiny bývá proto pro různé → druhy, gildy, → společenstva a typy krajiny rozdílná. Nesprávně *spojitost krajiny*. Synonymum: funkční propojenost (*landscape connectivity*).

příroda – reálný svět, který nás obklopuje, na jehož vzniku neměl člověk podíl, ale na němž je existenčně závislý. Fyzikální svět zahrnující živou i neživou složku, nikoli však člověka a jeho produkty (*nature*).

přírodě blízké stanoviště – suchozemská nebo vodní plocha, která se při absenci lidských zásahů spontánně vyvíjí směrem k přírodnímu stanovišti. Může se vyznačovat vysokou druhovou bohatostí, nicméně prostorová struktura je sekundární.

přírodní kapitál – soubor ekosystémových služeb na určité ploše v určitém čase (*natural capital*).

přírodní památka – kategorie → zvláště chráněného území, podle zákona č. 114/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů přírodní útvar menší rozlohy, zejména geologický či geomorfologický útvar, naleziště vzácných nerostů nebo ohrožených druhů planě rostoucích ve fragmentech ekosystémů s regionálním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, a to i takový, který vedle přírody formoval svou činností člověk (*Nature Monument*).

přírodní rezervace – kategorie → zvláště chráněného území, podle zákona č. 114/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů menší území soustředěných přírodních hodnot se zastoupením ekosystémů typických a významných pro příslušnou geografickou oblast (*Nature Reserve*).

přírodní stanoviště – přírodní suchozemská nebo vodní plocha, která je vymezena na základě geografických charakteristik a charakteristik živé a neživé přírody.

půdní kryt – viz → krajinný pokryv.

refugium – lokalita, která podmínkami, které se na ní vyskytují, umožňuje přežití či dlouhodobé přežívání jednoho nebo více druhů organismů (*refuge*).

relikt – druh → planě rostoucí rostliny či → volně žijícího živočicha, jenž má v určité oblasti omezený → areál rozšíření, který lze považovat za zbytek původního většího rozšíření. Glaciální relikt je kupř. pozůstatek flóry nebo fauny doby ledové (*relic*).

rozptylování (se) – šíření organismů prostorem, změna prostorového rozmístění jedinců. Nemusí nutně znamenat zvětšování → areálu příslušného → druhu ani → migraci. U živočichů doprovázeno vytvořením nového → domovského okrsku. Synonymum: šíření, volné rozšiřování (*dispersal*).

soustava Natura 2000 – soustava → chráněných území významných z hlediska Evropské unie. Tvoří ji jak oblasti zvláštní ochrany (SPA) neboli ptačí oblasti zřízované členskými státy EU podle směrnice č. 2009/147/ES o ochraně volně žijících ptáků (směrnice o ptácích), tak zvláštní oblasti ochrany (SAC) čili evropsky významné lokality, jejichž vyhlášení ukládá členským státům EU směrnice č. 92/43/EHS o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (směrnice o stanovištích), v ČR podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů. Úkolem soustavy je zabezpečit ochranu → druhů a poddruhů planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a typů přírodních stanovišť (→ biotopů), které jsou z pohledu EU nejcennější, nejohroženější, vzácné či → endemické. Obě směrnice v přílohách vyjmenovávají druhy a poddruhy fauny a flóry a typy přírodních stanovišť, pro které mají být lokality soustavy Natura 2000 vymezeny. Soustava Natura 2000 si klade za cíl zachovat v lokalitách příznivý stav chráněných jevů z hlediska jejich ochrany v souladu s hospodářskými a regionálními zájmy a ve spolupráci se → zainteresovanými stranami včetně vlastníků pozemků a subjektů hospodařících v lokalitách. Území soustavy Natura 2000 jsou navrhována výhradně na vědeckém základě, podle odborných kritérií uvedených ve směrnici o stanovištích (*Natura 2000 network*).

spojitost – strukturální spojení mezi prvky prostorové struktury → krajiny, které může být popsáno z mapových podkladů. Vychází z předpokladu, že topologický prostor je spojen, jakmile je v něm každá dvojice bodů spojena křivkou. Na mapě ji docílíme jednoduše tím, že dva body nebo dvě plochy spojíme určitou křivkou (*connectedness*).

společenstvo – soubor populací různých druhů žijících společně na jednom místě (*community, assemblage*).

taxon – skupina organismů dostatečně rozdílná od jiných podobných skupin, kupř. poddruh, → druh, rod, čeleď, řád, třída, kmen, říše, doména (*taxon*).

taxonom – vědec zabývající se → taxonomií.

taxonomie – teorie a praxe popisování, pojmenování a třídění organismů (*taxonomy*).

technologie – soubor postupů a činnosti k výrobě, zpracování nebo úpravě výrobku. V Úmluvě o biologické rozmanitosti pojem zahrnuje nejen vlastní hmotné technologie (hardware), jako jsou nejrůznější přístroje nebo počítačové sítě, ale i rozmanité metody, dovednosti a postupy (software), kupř. patenty, metodiky pro hodnocení stupně ohrožení taxonů, geografické informační systémy (GIS), postupy moderní biosystematiky či genetické analýzy nebo způsoby péče (managementu) o chráněné druhy, biotopy a území či biotechnologické postupy (*technology*).

transgen – cizorodý gen vnesený do DNA určitého organismu za účelem dosažení konkrétní fenotypové změny. K této změně za normálních, tedy přirozených podmínek nedochází.

trvalý travní porost – pozemek porostlý travinami, z něhož je hlavní výtěžek seno (tráva), nebo určený k trvalému spásání, i když je za účelem zúrodnění rozoráván (*permanent grassland*).

udržitelný rozvoj – rozvoj lidské společnosti, který uspokojuje potřeby současné generace, aniž by ohrozil potřeby příštích generací, přičemž neohrožuje zdravé fungování → ekosystémů, nesnižuje → biologickou rozmanitost a nepřekračuje nosnou kapacitu prostředí. Jedná se o rozvoj, který sladí hospodářská a společenská hlediska a hlediska životního prostředí, o způsob ekonomického růstu, který uvádí v soulad hospodářský a společenský pokrok se zachováním → životního prostředí. Jde o lidskou činnost uskutečňovanou způsobem, který respektuje vnitřní hodnotu → přírody, její roli při podpoře lidského bytí a potřebu lidí žít spíše z přínosů přírodního kapitálu než z přírodního kapitálu samotného. V praxi se jedná o komplexní soubor strategií a přístupů, které umožňují pomocí ekonomických prostředků a technologií uspokojovat lidské potřeby (materiální, kulturní a duchovní), při plném respektování limitů životního prostředí (*sustainable development*).

ukládání uhlíku – proces, při kterém dochází k pohlcování uhlíku z ovzduší zejména zelenými rostlinami a půdou, a k vázání v uhlíčitelné formě mořskými organismy. Synonyma: propad uhlíku, vázání uhlíku (*carbon sequestration*).

Úmluva o biologické rozmanitosti – mezinárodní mnohostranná, právně závazná úmluva zaměřená na → biologickou rozmanitost. Má tři hlavní cíle: ochranu biologické rozmanitosti na všech jejích úrovních, udržitelné (rozumné, moudré) využívání jejích složek a spravedlivé a rovnoprávné rozdělování přínosů z využívání genetických zdrojů zahrnující spravedlivý přístup ke genetickým zdrojům a odpovídající přenos technologií, přičemž je nutné brát v úvahu všechna vlastnická práva a přiměřené financování. Byla sjednána v květnu 1992 v Nairobi a poprvé vystavena k podpisu členskými státy OSN na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji (UNCED) v Rio de Janeiro v červnu 1992. V současnosti má 196 smluvních stran (všechny členské státy OSN s výjimkou USA). V jejím rámci byl sjednán → Cartagenský protokol a → Nagojský protokol. Její naplňování na období 2010–2020 se řídí Strategickým plánem, v Evropské unii Strategií EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2020 a v jednotlivých státech, které na sebe převzaly její závazky, národní strategií ochrany biodiverzity a na ni navazujícím akčním plánem (*Convention on Biological Diversity, CBD*).

územní plán – dokument stanovující základní koncepci rozvoje určitého území, ochrany jeho hodnot, jeho plošného a prostorového uspořádání, uspořádání → krajiny a koncepci veřejné infrastruktury. Vymezuje zastavěné území, plochy a koridory, zejména zastavitelné plochy a plochy vymezené ke změně stávající zástavby, k obnově nebo opětovnému využití znehodnoceného území, pro veřejně prospěšné stavby, pro veřejně prospěšná opatření a pro územní rezervy a stanoví podmínky pro využití těchto ploch a koridorů (*land-use plan, territorial plan, physical plan, town and country plan*).

územní plánování – činnost, která se zaměřuje na územní a časové sladění všech konkrétních záměrů na využití určitého území, a to jak veřejných, tak soukromých pozemků. Usiluje i o ochranu a rozvoj přírodních, kulturních a civilizačních hodnot území, přitom chrání krajinu jako podstatnou složku prostředí života obyvatel a základ jejich totožnosti. Mezi nástroje územního plánování se v ČR řadí územně plánovací podklady, kterými jsou územně analytické podklady a územní studie, politika územního rozvoje, územně plánovací dokumentace, kterou jsou zásady územního rozvoje, územní plán a regulační plán, a územní rozhodnutí (*land-use planning, territorial planning, physical planning, town and country planning*).

územní systém ekologické stability (ÚSES) – vzájemně propojený soubor přirozených i pozměněných, avšak → přírodě blízkých → ekosystémů, které udržují přírodní rovnováhu přirozených i pozměněných, ale přírodě blízkých ekosystémů. ÚSES je tvořen sítí prostorově i funkčně propojených → biocenter, → biokoridorů a interakčních prvků. Vychází z kostry ekologické stability krajiny a do-

plňuje ji o nově navrhované části. Představuje víceúrovňovou (nadregionální, regionální a místní) → ekologickou síť, jejíž koncepce byla rozpracovávána v tehdejší Československu, resp. ČR od konce 70. letech 20. století. Vymezení a hodnocení ÚSES provádějí orgány → územního plánování a ochrany přírody ve spolupráci s orgány vodohospodářskými, ochrany zemědělského půdního fondu a státní správy lesního hospodářství. Ochrana územního systému ekologické stability je povinností všech vlastníků a nájemců pozemků tvořících jeho základ, jeho vytváření je veřejným zájmem, na kterém se podílejí vlastníci pozemků, obce i stát. Až dosud bylo na území ČR jako součást nadregionálního, regionálního a místního ÚSES vymezeno celkem 50 000 biocenter a 85 000 biokoridorů o celkové rozloze 21 525 km². Synonymum: územní systém ekologické stability krajiny (*Territorial System of Ecological Stability, TSES*).

volně žijící živočich – jedinec živočišného → druhu, jehož → populace se udržují v → přírodě samovolně. Živočichem se rozumí všechna vývojová stadia daného jedince (*wild animal*).

významný krajinný prvek – ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotná část → krajiny, která utváří její typický vzhled nebo přispívá k udržení její stability. Významnými krajinnými prvky jsou podle ZOPK lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera, údolní nivy. Dále jsou jimi jiné části krajiny, které orgán ochrany → přírody zaregistruje jako významný krajinný prvek, zejména mokřady, stepní trávníky, remízy, meze, trvalé travní plochy, naleziště nerostů a zkamenělin, umělé i přirozené skalní útvary, výchozy a odkryvy. Mohou jimi být i cenné plochy porostů sídelních útvarů včetně historických zahrad a parků (*significant landscape element, important landscape component*).

záchranný program – soubor opatření zaměřený na ochranu určitého zvláště chráněného druhu a jím osídleného prostředí. Cílem záchranného programu je vytvořit podmínky umožňující posílení → populací těchto druhů, které by vedlo ke snížení stupně jejich ohrožení (*action plan/recovery programme*).

zainteresovaná strana – osoba nebo organizace, která má zájem na určitém projektu, činnosti nebo záležitosti, kupř. výsledcích projektu nebo přínosech z využívání → chráněného území, protože je do nich zapojena nebo jimi ovlivňována. Podílí se na rozhodování nebo se jí rozhodování jako veřejný proces určitým způsobem dotýká. Jakákoli osoba nebo skupina nebo jednotlivci, kteří mohou ovlivňovat uskutečnění určité činnosti, organizace nebo instituce nebo jsou jimi ovlivňováni, kupř. vlastníci či nájemci dotčených pozemků. Synonymum: podílník (*stakeholder*).

zelená infrastruktura – v evropském pojetí soubor přírodních, → přírodě blízkých i umělých ploch, v nichž probíhají základní → ekosystémové procesy a → ekosystémové funkce, jejichž přínosy označujeme jako → ekosystémové služby. Zahrnuje jak soustavu → chráněných území, tak nechráněnou → krajinu včetně rozličných ploch zeleně v lidských sídlech, od zelených střech a pásů po různé velké parky. Z tohoto pohledu představuje protipól „šedé“ infrastruktury zastavěných ploch v krajině. Koncepce zelené infrastruktury proto považuje za klíčové → územní plánování umožňující rozumné víceúčelové využití krajiny. V širším pojetí zahrnuje zelená infrastruktura i nejrůznější vodní plochy. Měla by být vytvářena v členských státech EU (*Green Infrastructure*).

zvláště chráněné území – území přírodovědecky či esteticky velmi významné nebo jedinečné, chráněné zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně → přírody a → krajiny ve znění pozdějších předpisů. Zvláště chráněná území jsou v ČR vyhlášována v kategorii: → národní park, → chráněná krajinná oblast, → národní přírodní rezervace, → přírodní rezervace, → národní přírodní památka, → přírodní památka (*Specially Protected Area*).

zvláště chráněný druh – druh → planě rostoucí rostliny nebo → volně žijícího živočicha, který je v ČR přirozeně vzácný nebo jehož → populace je snadno zranitelná či vědecky nebo kulturně velmi významná: platí pro něj přísnější režim ochrany, a to pro každého jedince ve všech jeho vývojových stádiích. Zvláště chráněné druhy jsou podle stupně ohrožení rozděleny do tří kategorií (ohrožené, silně ohrožené a kriticky ohrožené) a jejich seznam je uveden v příloze II a III vyhlášky č. 395/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů. Významným nástrojem zvláštní druhové ochrany je ochrana → biotopů, tedy → životního prostředí zvláště chráněných druhů, jako základního předpokladu jejich existence (*Specially Protected Species*, planě rostoucí rostliny a volně žijící živočichové v britské angličtině *wildlife*).

životní prostředí – část světa, která působí na člověka a na kterou působí člověk, kterou využívá, ovlivňuje a které se sám přizpůsobuje. Jde o soubor veškerých činitelů, se kterými přichází do styku živý subjekt (organismus, → populace, člověk, lidská společnost),

a podmínek, kterými je obklopen: jedná se o vše, co na subjekt přímo či nepřímo působí. Životním prostředím je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Složkami životního prostředí jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy a energie. Synonymum: životní prostředí člověka (*environment*).

PŘÍLOHA Č. 1

Strategický plán Úmluvy o biologické rozmanitosti 2011–2020 (Aiči cíle)

PŘEHLED STRATEGICKÝCH „AIČI“ CÍLŮ CBD

Strategický cíl A:

Zaměřit se na základní příčiny úbytku biologické rozmanitosti širším začleněním biologické rozmanitosti v rámci vlády a společnosti

Strategický cíl 1

Nejpozději do roku 2020 jsou si lidé vědomi hodnot biodiverzity a kroků, které vedou k její ochraně a udržitelnému využívání.

Strategický cíl 2

Nejpozději do roku 2020 jsou hodnoty biologické rozmanitosti začleněny do národních a místních strategií rozvoje a snižování chudoby a do plánovacích procesů. Zároveň jsou v odpovídající míře začleněny do národního účetnictví a podávání zpráv.

Strategický cíl 3

Nejpozději do roku 2020 jsou pro biodiverzitu škodlivé pobídky, včetně dotací, zrušeny nebo reformovány s cílem minimalizovat nebo vyloučit negativní dopady a jsou vyvinuty nástroje pozitivní motivace pro ochranu a udržitelné využívání biologické rozmanitosti. Motivační nástroje

jsou používány v souladu s úmluvou a dalšími příslušnými mezinárodními závazky i s ohledem na národní socioekonomické podmínky.

Strategický cíl 4

Nejpozději do roku 2020 vlády, podnikatelé a zúčastněné strany na všech úrovních přijmou opatření nebo mají zavedené plány pro udržitelnou výrobu a spotřebu a udržují dopady využívání přírodních zdrojů v rámci bezpečných ekologických limitů.

Strategický cíl B:

Snížit přímé tlaky na biodiverzitu a podporovat její udržitelné využívání

Strategický cíl 5

Do roku 2020 bude míra ztráty všech přírodních stanovišť, včetně lesů, snížena nejméně o polovinu a tam, kde to jde, jsou ztráty zcela zastaveny, výrazně je snížena degradace a fragmentace.

Strategický cíl 6

Do roku 2020 budou všechna loviště ryb a bez-

obratlých zásoby a vodních rostlin využívány a obhospodařovány udržitelným způsobem, legálně a při uplatňování ekosystémového přístupu. Tyto přístupy zabraňují nadměrnému rybolovu, zajišťují plány na obnovu a opatření pro obnovu všech vyčerpaných druhů, rybolov nemá žádné významné nepříznivé dopady na ohrožené druhy a zranitelné ekosystémy a dopady rybolovu zásobu druhů a ekosystémů jsou v rámci bezpečných ekologických limitů.

Strategický cíl 7

Do roku 2020 bude udržitelným způsobem řízení zemědělství, vodní hospodářství a lesnictví, což zajistí zachování biologické rozmanitosti.

Strategický cíl 8

Do roku 2020 bude znečištění, včetně přebytku prvků, dosahovat úrovní, které nejsou škodlivé pro fungování ekosystémů a biodiverzitu.

Strategický cíl 9

Do roku 2020 budou identifikovány nepůvodní invazní druhy a cesty jejich šíření a budou stanoveny priority v této oblasti, prioritní druhy budou pod kontrolou nebo vyhubeny; budou podniknuta opatření ke kontrole cest jejich šíření, aby se zabránilo introdukci nepůvodních invazních druhů a jejich uchycení.

Strategický cíl 10

Do roku 2015 jsou vícero antropogenní tlaky na korálové útesy a jiné zranitelné ekosystémy ovlivněné klimatickými změnami a acidifikací oceánů minimalizovány, aby byla zachována jejich integrita a fungování.

Strategický cíl C:

Zlepšit stav biologické rozmanitosti prostřednictvím ochrany ekosystémů, druhů a genetické rozmanitosti

Strategický cíl 11

Do roku 2020 alespoň 17 % suchozemských oblastí a vnitrozemských vod a 10 % pobřežních a mořských oblastí, zejména oblastí důležitých z hlediska biodiverzity a ekosystémových služeb, bude chráněno efektivním, reprezentativním a propojeným systémem chráněných území, jakož i dalšími efektivními nástroji, a integrováno do širších krajinných systémů.

Strategický cíl 12

Do roku 2020 bude zabráněno vyhynutí popsanych ohrožených druhů a jejich stav z hlediska ochrany, zvláště těch s největší mírou poklesu, bude zlepšen a zachován.

Strategický cíl 13

Do roku 2020 bude udržována genetická rozmanitost pěstovaných rostlin, hospodářských a domestikovaných zvířat a jejich volně žijících příbuzných, včetně dalších sociálně-ekonomicky i kulturně cenných druhů, a budou vyvinuty a realizovány strategie pro minimalizaci genetické eroze a zachování jejich genetické rozmanitosti.

Strategický cíl D:

Zvýšit přínosy z biodiverzity a služeb ekosystémů ku prospěchu všech

Strategický cíl 14

Do roku 2020 budou ekosystémy, které poskytují základní služby, včetně služeb souvisejících

Seminář botaniků v Jeseníkách,
foto: D. Hlinková, AOPK ČR

s vodou, a přispívají k životu, zdraví a kvalitě lidského života, obnovy a zachování, s ohledem na potřeby žen, domorodých a místních společenství a chudých a zranitelných.

Strategický cíl 15

Do roku 2020 bude zlepšena rezilience ekosystémů a příspěvek biologické rozmanitosti k zásobám uhlíku prostřednictvím ochrany a obnovy, včetně obnovy alespoň 15 procent z degradovaných ekosystémů, a tím se přispěje ke zmírnění změny klimatu a přizpůsobení jejím dopadům, stejně jako k boji proti dezertifikaci.

Strategický cíl 16

Do roku 2015 je Nagojský protokol o přístupu ke genetickým zdrojům a spravedlivém a rovnocenném rozdělení přínosů plynoucích z jejich využívání v platnosti a funkční, v souladu s národními právními předpisy.

Strategický cíl E:

Zlepšit naplňování prostřednictvím participativního plánování, řízení znalostí a budování kapacit

Strategický cíl 17

Do roku 2015 každá strana rozvine, přijme jako politický nástroj a zahájí provádění účinné, participativní a aktualizované národní strategie biologické rozmanitosti a akčního plánu.

Strategický cíl 18

Do roku 2020 budou tradiční znalosti, inovace a postupy domorodých a místních společenství důležité pro ochranu a udržitelné využívání biologické rozmanitosti a jejich vžitě způsoby

využívání biologických zdrojů respektovány, ukotveny v národní legislativě a příslušných mezinárodních závazcích a plně integrovány a brány v potaz při naplňování Úmluvy s plnou a účinnou účastí domorodých a místních společenství, a to na všech odpovídajících úrovních.

Strategický cíl 19

Do roku 2020 budou znalosti, vědecká základna a technologie týkající se biologické rozmanitosti, její hodnoty, funkce, stavu a trendů a důsledků její ztráty zlepšeny, široce sdíleny a přenášeny a uplatňovány.

Strategický cíl 20

Nejpozději do roku 2020 by měla mobilizace finančních zdrojů pro efektivní realizaci Strategického plánu pro biodiverzitu na období 2011–2020 ze všech zdrojů a v souladu s konsolidovaným a schváleným postupem ve Strategii pro mobilizaci zdrojů výrazně vzrůst ze současných úrovní. Tento cíl bude podléhat změnám podmíněným posouzením potřeby zdrojů, které rozvinou smluvní strany a podají o tom zprávu.

Možnosti implementace Strategie na úrovni samosprávy, soukromého sektoru a ostatních zájmových skupin

Strategie je primárně zaměřena na celonárodní úroveň, tj. cíle a opatření jsou v kompetenci a zájmu především ústředních orgánů státní správy. Akčním plánem Strategie je Státní program ochrany přírody a krajiny (2009, dále jen Státní program), jehož aktualizace proběhne v návaznosti na vybrané cíle Strategie do konce roku 2017. Státní program bude logicky obsahovat konkrétní opatření, avšak i v tomto případě se bude stále jednat o dosahování cílů především na celostátní úrovni, tj. prostřednictvím ústředních orgánů státní správy. Zároveň je Státní program zaměřen na užší portfolio aktivit, které směřují primárně na ochranu přírody v praxi. To znamená, že některé oblasti řešené Strategií částečně nebo plně vynechává (např. kapitoly Soukromý sektor, Veřejná správa apod.).

Účelem Strategie je proto poskytnout dostatečné podklady a inspiraci přímo pro směřování koncepcí a plánů na ochranu biodiverzity vytvářených i jinými typy subjektů. Především se jedná o samosprávné celky, soukromé subjekty a ostatní zájmové skupiny – zejména hospodáře (stakeholdery) obecně. V případě samosprávných celků je relevantní především úroveň krajů a obcí s rozšířenou působností (ORP).

Cílem této kapitoly je specifikovat vhodný metodický rámec pro harmonizaci regionálních a lokálních koncepcí s cíli a opatřeními Strategie. I když je zohlednění Strategie samosprávnými celky zcela dobrovolné, je v obecném zájmu, aby byla její implementace co nejširší; v tomto směru by tato kapitola měla/mohla přinést pozitivní efekt zejména v následujících oblastech:

- jako inspirace při tvorbě regionálních a lokálních koncepcí (zaměřením cílů, opatření a popřípadě indikátorů pro měření úspěšnosti opatření);
- při zajištění návaznosti na koncepční dokumenty vyšší úrovně;
- pro koordinaci aktivit se sousedními samosprávnými celky;
- pro možnost individuální konzultace konkrétních záměrů s centrálními orgány státní správy.

Následující text popisuje specificky možný postup zohlednění Strategie krajskými úřady a úřady obcí s rozšířenou působností. Cílem není předložit konkrétní metodiku, což ani díky velkému množství a různorodosti přístupů není možné. I z toho důvodu je identifikace možností navázání vlastních koncepcí a plánů na cíle a opatření Strategie demonstrována na jednotlivých příkladech, které ilustrují způsob realizace vybraných opatření.

Správy národních parků a Agentura ochrany přírody a krajiny ČR nejsou bez ohledu na svou významnou roli v ochraně přírody do výčtu zařazeny. Jednak je nutnost harmonizace jejich aktivit se Strategií dána jejich posláním, jednak se také budou významně řídit Státním programem, který bude akčním plánem Strategie.

Úroveň krajského úřadu

V některých státech s větší rozlohou mají jednotlivé regiony své vlastní „oblastní“ Strategie ochrany biodiverzity. S ohledem na velikost České republiky není nutné přijímat takto specificky zaměřené dokumenty na regionální úrovni. Svým způsobem však takovou úroveň tvoří krajské koncepce ochrany přírody a krajiny aktualizované krajskými úřady v pravidelných desetiletých intervalech. Krajské úřady volí různou strukturu a podrobnost těchto dokumentů. Některé jsou soustředěny čistě na ochranu přírody, jiné zahrnují i související oblasti (např. turismus, udržitelný rozvoj přírodních zdrojů). Strategie ochrany biologické rozmanitosti České republiky pro období 2016–2025 může poskytnout krajským úřadům možnost provázat priority a cíle stanovené na celostátní úrovni s cíli, které jsou na regionální úrovni stanoveny právě krajskými koncepcemi či jinými strategickými dokumenty. Při aktualizaci krajských koncepcí lze, v návaznosti na cíle a opatření Strategie, doporučit přednostní harmonizaci s cíli v prioritních oblastech 1, 2 a 3. S přihlédnutím k jednomu z hlavních cílů Strategie – ve větší míře zohlednit problematiku ochrany biodiverzity napříč všemi relevantními sektory, by měl být aspekt ochrany biodiverzity zohledněn i v ostatních strategických dokumentech na úrovni kraje.

Další významnou oblast, kde lze využít konkrétní cíle a opatření Strategie, představují dotační programy, které krajské úřady vypisují v rámci vlastních rozpočtů. Příklady z mnoha krajů ukazují, že dotační programy vypisované v oblastech životního prostředí významně rozšiřují možnosti realizace opatření na podporu či ochranu biodiverzity. V tomto směru může Strategie poskytnout, při zohlednění regionálních specifik, návodný rámec pro výběr oblastí podpory.

Následující příklady (zde i v dalších částech kapitoly) ukazují typy opatření, které plně podporují implementaci Strategie na regionální úrovni.

Příklad 1

Podpora biodiverzity v oblasti Týnčanského krasu, financována prostřednictvím Středočeského fondu životního prostředí a zemědělství

Středočeský kraj v rámci svého vlastního programu „Středočeský fond životního prostředí a zemědělství“ poskytl dotaci (95 % z celkových nákladů) na realizaci projektu s názvem „Podpora biodiverzity v oblasti Týnčanského krasu“. Předmětem projektu byly realizace dvou opatření na podporu biodiverzity. První opatření bylo realizováno z důvodu podpory konkurenčně slabých rostlin a živočichů, které jsou vázány na narušované stanoviště. Typicky se jedná o vzácné rostliny vázané na vápencové stepi, ohrožené druhy hmyzu, např. motýlů a samotářských včel. Situování bylo vybráno do oblasti Týnčanského krasu, jako místa se současným výskytem těchto organismů. Vlivem dlouhodobého opuštění území od pastvy dochází k zapojování teplomilných trávníků a k omezení nabídky stanovišť pro uvedené organismy. Vlastní narušení bylo provedeno dvěma způsoby. Jednak ve tvorbě podélných pásů radlicí bagru, při kterém vznikají úplně obnažené plošky podkladu, jednak v méně intenzivním narušení mezi těmito pásy, které bylo prováděno zuby lžíce bagru a pásy.

*Vytvoření ploch pro organismy s odlišnou ekologickou nikou
foto: dokumentace projektu, Krajský úřad Středočeského kraje*

Tímto vznikly různorodé plochy, které mohou sloužit organismům s odlišnou ekologickou nikou. Při zásahu bylo nutné šetřit čtená hnízda mravenců rodu *Myrmica*, neboť v nich dochází k zimování vzácných druhů modrásků, kteří se v lokalitě vyskytují. Dále bylo nutné brát v potaz výskyt povrchových krasových jevů, což jsou zachovalé výchozy skal a škrapy (viz fotografie níže). Druhým objektem projektu byla obnova/úprava jeskyně, která se nachází východně od obce Týnčany na severním úbočí vrchu Křemenice v Týnčanském krasu. Jeskyně je situovaná ve skalním pahorku uprostřed polí.

Jedná se o 12 metrů dlouhou puklinovou jeskyni vytvořenou v krystalických vápencích sedlčansko-krásnohorského metamorfovaného ostrova. Lámání kamene bohužel značně poškodilo původní morfologii jeskyně, která přišla o část svého stropu. Proto v zimním období docházelo k jejímu vymrzání. Pro zajištění stálého mikroklimatu v jeskyni byl zajištěn strop a vytvořen vstup s vletovým otvorem. Zajištění stropu a vstupu do jeskyně bude mít rozhodný účinek na stabilizaci mikroklimatu jeskynních prostor a je velice pravděpodobné, že tyto prostory se stanou zimovištěm pro menší druhy netopýrů, kteří jeskyni dosud využívají jako úkrytu během jarních a podzimních přeletů. Nedaleko této jeskyně (500 a 400 metrů) jsou další jeskyně, které jsou známé jako zimoviště menších druhů netopýrů (např. n. vodní, n. ušatý, vrápenec malý).

**Zajištění stálého
mikroklimatu v jeskyni
foto: dokumentace
projektu, Krajský úřad
Středočeského kraje**

Příklad 2

Podpora biodiverzity – Přírodní rezervace Nový rybník, financována z dotačního programu „Podpora projektů a činností – ochrana přírody a krajiny“ Plzeňského kraje

Přírodní rezervace (PR) Nový rybník (u obce Líně, nedaleko Plzně) – v lokalitě původně plánované výstavby výrobních areálů a vysokorychlostní trati byl z iniciativy Plzeňského kraje změněn územní plán, vyhlášena PR, kde je cíleně a dlouhodobě z rozpočtu kraje zvyšována biodiverzita:

- stabilizace hladiny v mokřadu, instalace a údržba umělých ostrůvků pro racky a rybáky, stavba ornitologické pozorovatelny s podrobnými cedulemi k druhům;
- udržování průtočnosti vodoteče do mokřadu ve stavu, kdy pomalý průtok nevyplavuje všechny živiny a zároveň není plocha příliš eutrofní. Udržovány jsou obnažené naplaveniny pro bahňáky.

Dále byla odlovena nežádoucí samovolně rozmnožená obsádka ryb pro podporu submerzní vegetace a populací obojživelníků. Ve stadiu přípravy ve spolupráci s AOPK ČR je výstavba tůň a hnízdní stěny pro břehule. Podpora se týká zejména hnízdicích, ale i migrujících druhů, prioritně racka chechtavého, vrubozobých, potápky černokrké, rybáka obecného, kulíka říčního, motáka pochopa, 4 druhů rákosníků, cvrčilek, slavíka modráčka a dalších.

Úroveň obce s rozšířenou působností

Obcí s rozšířenou působností (dále jen ORP) je v České republice více než 200. Jejich metodické vedení a lokální úroveň kompetencí probíhá zejména z krajské úrovně. Úroveň kvality jejich metodického vedení se liší dle regionu. V některých se konají pravidelné porady příslušného krajského úřadu a příslušných obcí, v jiných taková aktivita chybí. Role ORP v ochraně přírody je však zásadní, protože v rámci svých kompetencí ovlivňují strukturu a tím i biodiverzitu v tzv. volné krajině (mimo zvláště chráněná území). Jedná se především o registraci a ochranu významných krajinných prvků, vymezování lokální úrovně územního systému ekologické stability, vyjádření k územním plánům a záměrům v krajině atd.

ORP by se při svých aktivitách měly inspirovat především krajskými koncepcemi ochrany přírody a krajiny. V rámci Strategie jsou pro ně důležité především priority 2 a 3.

Příklad 1

Aktivity obcí s rozšířenou působností ve východní části Jihočeského kraje

Obce s rozšířenou působností v Jihočeském kraji (zejména MěÚ J. Hradec a MěÚ Dačice) aktivně využívají vrstvu mapování biotopů AOPK ČR, vlastních znalostí terénu, případně konzultací se specialisty botaniky a fytocenology. V souladu s tím spolupracují s dalšími obcemi, vlastníky a neziskovými organizacemi a iniciují péči o nejvýznamnější lokality s využitím podpory z Programu péče o krajinu MŽP. Informují o významných lokalitách uvedené subjekty, seznamují je s možnostmi získat příspěvek z Programu péče o krajinu, často jim pomáhají i s přípravou žádostí, komunikací mezi vlastníky a neziskovými organizacemi atd. Tímto způsobem se doposud podařilo zajistit za přispění financí z Programu péče o krajinu údržbu několika desítek hektarů nejvýznamnějších biotopů zejména podmáčených a rašelinných luk.

Úroveň soukromého subjektu

Pro soukromé subjekty je ochrana biodiverzity v podstatě dobrovolnou činností, pokud ji neřeší jako zákonné limity při svých podnikatelských aktivitách, popřípadě nejsou jejich podnikatelské aktivity spjaté s využíváním přírodních zdrojů (biotických i abiotických). V případě jejich dobrovolných aktivit se jedná o tzv. společenskou odpovědnost firem (Corporate Social Responsibility), která se skládá ze tří hlavních pilířů: ekonomického, sociálního a environmentálního. Bohužel,

firmy se doposud spíše soustředily na první dva pilíře, a pokud se zabývají environmentálním, pak spíše s ohledem na kvalitu vody, vzduchu, popřípadě recyklaci odpadů. Biodiverzita zatím nestojí příliš v popředí zájmu a některé firmy se teprve snaží identifikovat, jaká opatření a aktivity mohou v oblasti ochrany biodiverzity realizovat. Vysazování stromků zaměstnanci, které zatím v „zelených“ aktivitách firem převládá, je z hlediska ochrany biodiverzity v zarůstající české krajině spíše kontraproduktivní. Firmy mají také často tendenci vydávat ozelenění jejich ploch (např. kolem firemních objektů) jako ochranu přírody, avšak tak tomu není. Je zde tedy doposud nepříliš vyplněný prostor pro spolupráci mezi odbornými subjekty a firmami, který názorně ukazují následující příklady.

Příklad 1

Kozmické ptačí louky u Opavy – obnovená příroda

Počátek projektu Kozmických luk se datuje do roku 2006. K vlastní realizaci došlo v roce 2014. Jedná se o vytvoření mokřadních společenstev v okrese Opava. Projekt společnosti NET4GAS byl spolufinancován ze SFŽP – Operačního programu Životní prostředí, prioritní osy 6, oblasti podpory 6.4. Optimalizace vodního režimu krajiny v částce 5,4 mil. Kč. Investor dodal z vlastních prostředků přes 4 mil. Kč zejména na výkup pozemků a projektové práce, výběrová řízení a zpracování žádosti. Akce byla provedena v rámci programu „Blíž přírodě“ (viz následující příklad) a její realizace nepřinesla investorovi žádný ekonomický zisk, naopak, každoroční údržba si žádá další desetitisíce ze soukromých prostředků.

*Kozmické louky u Opavy,
foto: K. Lísal*

Příklad 2

NET4GAS: Blíž přírodě

Ochrana přírody je společností NET4GAS chápána nejen jako plnění zákonných požadavků, ale především jako otázka společenské odpovědnosti. Z tohoto principu vychází její aktivity v rámci programu NET4GAS Blíž přírodě. NET4GAS systematicky a dlouhodobě pomáhá projektům, pro které právě motto „Blíž přírodě“ znamená významnou součást trvale udržitelného rozvoje. Je dlouholetým generálním partnerem Českého svazu ochránců přírody (ČSOP), se kterým se podílí na zpřístupnění přírodně cenných lokalit veřejnosti. Často se jedná o místa s výskytem vzácných či ohrožených druhů flóry a fauny. Budují naučné stezky, pozorovatelný, informační tabule či interaktivní hrací prvky, které mají za cíl veřejnost do přírody nejen přilákat a pobavit, ale zároveň vzbudit zájem o její ochranu a úctu k ní. Dále je partnerem celostátních přírodovědných soutěží Zlatý list a Ekologická olympiáda, které pořádá Sdružení mladých ochránců přírody ČSOP, generálním partnerem projektů spolku Beleco a hlavním partnerem občanského sdružení Naše příroda při vydávání stejnojmenného časopisu. Podporuje i další organizace v menších projektech. Informace pocházejí z webových stránek www.blizprirode.cz.

Příklad 3

Péče o vytěžená území – skupina HeidelbergCement

Součástí strategie skupiny HeidelbergCement je i péče o vytěžená území. Přestože má každá těžební společnost tuto povinnost danou zákonem, může být daná norma plněna i nad rámec legislativních předpisů. Společnosti Českomoravský štěrk a Českomoravský cement k otázce rekultivací, resp. revitalizací, přistupují moderním způsobem. Kromě tradičních rekultivačních postupů, jimiž jsou zemědělská či lesnická rekultivace, se ve vhodných případech přiklání k metodě řízené sukcese. Tímto postupem rozumí podporu spontánně vznikající vegetace, její dolaďování a posilování, zejména dosadbou původních druhů rostlin.

Příkladem takto rekultivovaného kamenolomu jsou Mašovice, provozovna nacházející se na hranicích Národního parku Podyjí. Bezprostřední blízkost chráněného území zvyšuje pravděpodobnost samovolného rozšíření množství rostlinných i živočišných druhů, včetně druhů ohrožených. Technická rekultivace tohoto kamenolomu byla omezena pouze na zabezpečení svahů a etází. Charakteristická tvář lomu se skalními stěnami a vodní plochou na dně zůstala zachována, přičemž biologická rekultivace je zaměřena na podporu a dosadbu zpevňujících a rychle rostoucích dřevin.

Doslova modelovou lokalitu rekultivace způsobem přírodě blízké obnovy představuje dobývací prostor společnosti Českomoravský štěrk Cep II u Suchdola. Již od roku 1998 jsou zde vyčleněny plochy určené k tomuto způsobu obnovy. Následně v rámci prvního ročníku soutěže Quarry Life Award byly tyto plochy zkoumány a dále rozšířeny, až zde vznikla skutečná přírodní laboratoř přírodě blízké obnovy. V současné době se díky nadstandardní spolupráci se soutěžícími z Jihočeské univerzity, CHKO Třeboňsko a dalšími institucemi daří budovat největší plochu přírodě blízké obnovy v ČR. Informace pocházejí z webových stránek www.heidelbergcement.cz

Úroveň partnera (stakeholdera)

Partnerem je kdokoli na úrovni jednotlivce nebo skupiny, která může a nemusí mít právní subjektivitu a může i nemusí být veřejnoprávní institucí. Jedná se jinými slovy o dobrovolnou či občanskou angažovanost. Ta se může projevovat jako vlastní aktivita (přírodě šetrné chování, sbírání odpadků v lese) nebo organizovaná činnost (např. v rámci pozemkových spolků). V případě veřejnoprávních organizací to pak často je jejich dobrovolná spolupráce na zlepšování přírodního prostředí, která je zároveň v souladu s jejich účelem (příklad 9). Z hlediska dopadu je tato skupina pro ochranu biodiverzity v podstatě nejdůležitější, protože se v souhrnném pojetí jedná nejen o jednotlivce, ale o společnost a její obecný přístup k ochraně přírody. Mezi takové aktivity lze tedy počítat i výuku na všech stupních škol, „občanskou vědu“ (tzv. Citizen Science) apod.

Pojetí aktivit může být velmi různorodé, a uvedené příklady jsou proto jen výsečí z možné oblasti zapojení soustředěného především na priority 1, 2 a 3.

Příklad 1

Nezisková organizace „Mokřady – ochrana a management z.s.“

Tato nezisková organizace sdružuje lidi se zájmem o ochranu mokřadních biotopů z celé ČR. Zabývá se zejména prak-

tickou péčí, zvláště pak o dlouhodobě neobhospodařovaná a zarůstající podmáčená území především na Vysočině. Po dohodě s majiteli a nájemci se v těchto lokalitách snaží zajistit vhodnou dlouhodobou péči nebo zde realizovat opatření, která zachovají nebo zvýší biologickou hodnotu lokality nebo přímo podpoří konkrétní cílové ohrožené druhy. Ve své činnosti se zaměřuje zejména na problematiku ochrany obojživelníků, kteří jsou v současné krajině velmi ohroženi úbytkem vhodných biotopů pro rozmnožování. V rámci obojživelníků se snaží prováděnými opatřeními podporovat zejména nejvíce ohrožené druhy, kterými jsou např. ropucha krátkonohá, kuňka obecná, kuňka žlutobřichá a čolek velký. Středem zájmu jsou nechráněná území, zejména podmáčené a vlhké lokality. Právě tyto biotopy v dnešní intenzivně využívané krajině chybí a ty stávající zanikají nebo degradují nedostatečnou péčí. Významně se též zaměřuje na osvětovou činnost o významu mokřadů, péče o mokřady a vše další, co je s nimi spojeno. Každoročně pořádá několik akcí pro veřejnost, při kterých se snaží zapojovat veřejnost i do praktické péče.

Příklad 2

Kurz celoživotního vzdělávání „Aktuální trendy v ochraně přírody“

Na základě podnětu pracovníků z praxe organizuje Ústav pro životní prostředí Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze kurz celoživotního vzdělávání. Kurz reaguje na dlouhodobou absenci průběžného odborného vzdělávání s důrazem na současné trendy. Cílem je umožnit pracovníkům ochrany přírody i dalším zájemcům systematické vzdělávání s ohledem na aktuální poznatky a zároveň umožnit diskusi s předními odborníky na daná témata. Je určen pro všechny zájemce z řad profesionální i dobrovolné ochrany přírody. Zvláště je vhodný pro pracovníky ochrany přírody, kteří si své praktické zkušenosti chtějí doplnit aktuálními poznatky z teoretické ochrany přírody.

Příklad 3

Udržitelný cestovní ruch na Podblanicku

Podblanicko je pozitivním příkladem území, které se dlouhodobě orientuje na udržitelný rozvoj lokální ekonomiky a zejména na šetrné formy turismu. Jde o systémový přístup k rozvoji v úzké spolupráci ochrany přírody, místní samosprávy a místních drobných podnikatelů. Jednou z příčin angažovanosti místních obyvatel na rozvoji udržitelné lokální ekonomiky je dlouhodobá kontinuita kulturní identity této komunity. Existence CHKO zde nevyvolává obvyklé střety mezi cestovním ruchem a ochranou přírody – pro obě strany místní krajina představuje významné dědictví a výzvu pro udržitelný rozvoj nejen cestovního ruchu. V současné době zde národní geopark Kraj blanických rytířů vyvíjí inovační produkty geoturismu.

Konkrétním příkladem takového produktu je Naučná stezka Roudný, která návštěvníky provádí bývalým areálem Zlatodolu Roudný, významnou geologickou památkou Podblanicka. V lokalitě zlatodolu je zachována řada zajímavých míst po těžbě, která zde probíhala jak ve středověku, tak i v 19. a 20. stol. Zlatodolem vedla v minulosti naučná stezka, která byla však zcela nefunkční. Stezka byla zpřístupněna pro všechny věkové kategorie, včetně umístění interaktivních zastavení, došlo tak i k usměrnění pohybu návštěvníků po lokalitě.

Příklad 4

Veřejnoprávní smlouva: majitelé pozemků a ochrana přírody postupují v Českém ráji společně

Součástí veřejnoprávní smlouvy je také každoroční kosení a další péče o lokalitu bledule jarní v PR a EVL Plakánek v I. zóně CHKO Český ráj, foto: Z. Patzelt

Smlouvu podepsali zástupci společnosti Kinský dal Borgo, a. s., a Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, byla uzavřena v roce 2013 na dobu devíti let a určuje, jak by měl majitel pozemků hospodařit, aby byly zohledněny zájmy ochrany přírody, a zároveň stanoví, jaká náhrada za omezení hospodaření mu náleží. Pozemky leží v chráněné krajinné oblasti Český ráj, přírodní rezervaci a evropsky významné lokalitě Údolí Plakánek, evropsky významné lokalitě Podtrosecká údolí a evropsky významné lokalitě Kost.

Majitel pozemků má přesně stanoveno, co má dělat – jakou přesnou péči chráněné druhy potřebují, a zároveň ví, jakou dostane kompenzaci za to, že hospodaří šetrně – péče nesmí být pro majitele ztrátová. Ochrana přírody má záruku, že se potřebná péče o území nebude měnit. Pravidla jsou stanovena dlouhodobě, není nutné vyjednávat každý rok.

Dohoda například stanoví, kolik stromů na hektar nebude v lese při těžbě pokáceno a že namísto traktoru bude při přibližování dřeva využívána lanovka, dále určuje, na kterých místech budou nad zákonnou povinnost vysazovány jedle, duby, habry a buky, a specifikuje, jak často je třeba kosit louky a jak chránit netopýry.

Kontaktní údaje pro poskytnutí více informací
a případnou další komunikaci, která podpoří plnění cílů
Strategie na všech úrovních

Ministerstvo životního prostředí vytvořilo pro komunikaci v oblasti plnění
Strategie jednotnou e-mailovou adresu: **biodiverzita@mzp.cz**.

Na této adrese je možné dotázat se na podrobnější informace o možnostech,
jak Strategii a její dílčí cíle implementovat na výše uvedených úrovních. Minis-
terstvo životního prostředí rovněž vytvoří interní databázi, do které se mohou
jednotlivé subjekty (úřady, firmy, partneři) registrovat ve formě zaslání základ-
ních kontaktních údajů (název subjektu, adresa, kontaktní osoba – telefon,
e-mail) na výše uvedenou e-mailovou adresu. Výhodou dobrovolné registrace
bude zasílání aktualit z MŽP v oblasti možnosti realizace opatření Strategie
a využití různých podpůrných finančních nástrojů.

Strategie ochrany biologické rozmanitosti České republiky 2016–2025

Vydalo Ministerstvo životního prostředí, se sídlem Vršovická 1442/65, Praha 10

www.mzp.cz

Zpracoval kolektiv autorů. Editoři: Jiří Mach, František Pojer, Jan Plesník,
Michael Hošek, Jan Dušek, Romana Trubačíková

Grafický návrh a sazba: Ministerstvo životního prostředí

Tisk: SITCON MÉDIA , s.r.o.

Praha, 2016

Vydání první

Náklad: 500 ks

ISBN: 978-80-7212-609-5

© Ministerstvo životního prostředí, 2016

ISBN: 978-80-7212-609-5